A MAGYAR
EGYHÁZTÖRTÉNELEM
NAGY ALAKJAI.

FRAKNÓI VILMOSTÓL.

Ezen sorozatban a következő nagy alakok foglalnak helyet:

I.

Cesarini Julián, pápai követ, ki a várnai csatában elesett.

II.

Vitéz János, a nagynevű esztergomi érsek, Hunyadi Mátyás cancellárja.

III.

Carvajal János, pápai követ, a Hunyadiak lelkes barátja, kinek Belgrád felszabadítása nagy vállalatában jelentékeny része volt.

IV.

Váradi Péter, kalocsai érsek, Mátyás király szerencsétlen cancellárja.

V.

Pruisz János, váradi püspök, ki Mátyás király élete végső éveiben diplomatiai tevékenységének főtényezője vala.

VI.

Erdődi Bakócz Tamás, a hatalmas primás.

VII.

Tomori Pál, kalocsai érsek, a mohácsi csata hadvezére és áldozata.

VIII.

Burgio Antal, pápai követ, ki a mohácsi vészt megelőző években Magyarország megmentésén buzgón fáradozott.

IX.

Draskovics György, bíbornok, ki a trienti zsinaton dicsőségteljesen képviselte Magyarországot.

X.

Possevin Antal, pápai követ, Báthori István barátja és a katholicismus restaurátiójára irányuló törekvéseinek főelőmozdítója.

XI.

Pázmány Péter, a halhatatlan emlékű primás.

XII.

Buonvisi Ferencz, pápai követ, ki XI. Incze pápának Magyarország felszabadítására czélzó actiójában a főtényező vala.

Hornyánszky Viktor könyvkiadóhivatala,
Budapest, V. Akadémiai palota.

+ apr 30.

CESARINI JULIÁN.

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

A MAGYAR

EGYHÁZTÖRTÉNELEM

NAGY ALAKJAI

FRAKNÓI VILMOSTÓL

BUDAPEST

1890.

G84636 ob
Eletár.
9
1904

CESARINI JULIÁN

BIBORNOK

MAGYARORSZÁGI PÁPAI KÖVET ÉLETE

IRTA

FRAKNÓI VILMOS

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR KÖNYVKIADÓ-HIVATALA
1890.

288259

50657

Nyomatta Hornyánszky Viktor Budapesten.

CESARINI JULIÁN ARCZÉRME

a londoni British Museumban őrzött emlékérmen

288259

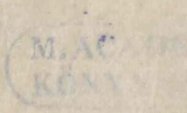

CESARINI JULIÁN ARCZKÉPE
a londoni British Muzeumban őrzött emlékérmen.

MAGY. AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

BEVEZETÉS.

Azon veszélylyel szemközt, mely az Ázsiában és Afrikában elhatalmasodó izlám részéről a keresztény Európát fenyegette, a közös védelem szükségességének gondolatát legelsőben a pápák karolták föl.

A második ezredév hajnalától kezdve, a szent szék hagyományos törekvése vala: a keresztény uralkodókat és népeket támadó hadjáratok indítására egyesíteni; azon óhajtás vezérlé őket, hogy a félelmes ellenséggel való mérkőzésre Azsia szolgáljon színhelyül.

A középkor egyik legnagyobb szelleme, II. Silvester pápa (999—1003.), ki a szent-szék nyugati politikájának irányát századokra kitűzte, az európai egyensúly megóvását, a kisebb államok függetlenségének oltalmazását jelölvén ki föladatául: egyúttal keletre is vetette tekintetét, és első hangoztatta a Megváltó szülőföldje fölszabadításának varázsigéit.

Ezen eszményeket lelkesedéssel ápolta és fejlesztette VII. Gergely (1073—1085.). Uralkodásának első tényeihez tartozott az, hogy a szeldsukkok által szorongatott görög birodalom megmentésére keresztes hadjáratot hirdetett.

Az általa elvetett mag, utódai munkásságának hatása alatt, dús termést hozott. A szentföldre vezetett keresztes hadjáratok, melyek egyaránt a vallásos lelkesedés művei és az önvédelem tényei valának, a kitűzött czélt el nem érték ugyan, de egyéb áldásos eredmények mellett, feltartóztatták a mohammedán népek előnyomulását és támadásaiktól Európát, két századon keresztül, megmentették.

A görög birodalom enyészete, a belső felbomlás folyamatában, nem volt többé elhárítható. Mindazáltal Magyarország időt nyert arra, hogy az Anjouk alatt, állami létét szilárd alapokra fektetvén, a kereszténység védpajzsának dicső feladataira erőt szerezzen.

A mint a XIII. század végén, a keresztes hadjáratok hódításainak utolsó maradványa is elveszett, és Európa népei a kétszázados erőfeszítésben kimerülten fegyveröket letették: a pápákat kötelességök érzete és Istenben helyezett bizalmuk ereje megóvta a csüggedéstől.

V. Kelemen (1305—1314.) és utódai politikájának hátterében lebegett mindig az a gondolat, hogy a leghatalmasabb fejedelmek közreműködésével, ujabb keleti expeditiók létrejöttét biztosítsák. Még az engedékenység azon tényeiben is, melyek az egyház történelmének gyászlapjaira vannak följegyezve (milyenek: a pápai székhely áttétele Avignonba és a templomosok lovagrendjének eltörlése) jelentékeny tényező s így enyhítő körülmény gyanánt tűnik föl.

A XIV. század első tizedeiben, a szeldsukkok

birodalmának romjain, az ozmánok még harcziasabb és erőteljesebb törzse alapította meg uralmát, melynek határait folytonosan terjesztette, a görög birodalom rovására.

Ekkor XXII. János (1316—1334.) és utódainak uralkodása alatt, a pápai udvar ismételten volt a fejedelmek és követeik gyűlhelye. Tanácskozásaik tárgyát egy újabb keresztes hadjárat szervezése képezte. E czélra a pápák az egész keresztény világ egyházi javadalmaira adót vetettek ki, és saját kincstárukból is tetemes összegekkel járultak a készületek költségeihez.

VI. Kelementől (1342—1352.) kezdve, a római levéltárak megőrizték a szent-szék kincstárnokainak számadási könyveit. Ezek tanúságot tesznek a pápák bőkezű áldozatkészségéről, és egyúttal azon buzgó gondosságról is, melylyel a nagy czél szempontjából figyelemreméltó minden tényezőt ellestek és méltányoltak. A világ bármely részében tűnt föl oly mozzanat, mely az ozmán hatalom elleni küzdelemben értékesíthető volt, vagy oly egyén, kitől a kereszténység megoltalmazására szolgálatokat lehetett várni; a pápai kincstár mindenkor készen állott, hogy a szükséges anyagi eszközöket nyújtsa.

E mellett a pápai diplomatia folytonosan tevékeny volt, hogy a keleti egyház-szakadás megszüntetésével és az egymás között harczban álló nyugati fejedelmek kibékítésével, a görög birodalom megmentését lehetővé tegye.

És minthogy ezen actióban Magyarország a legjelentékenyebb tényező vala: sürűn fordúltak

meg pápai követek a magyar királyi udvarnál; nem egyszer mély nyomokat hagyva hazánk történetében, és ennek korszakalkotó eseményeivel szoros kapcsolatba hozva nevöket.

Ilyenek: Cesarini Julián bíbornok, a várnai csata áldozata; — Carvajal János bíbornok Belgrád fölszabadításának előmozdítója, a Hunyadiak lelkes barátja; — Burgio Antal, ki a mohácsi vészt megelőző években Magyarország megmentésén fáradozott; — Buonvisi Ferencz bíbornok, kinek Budavára visszfoglalása és Magyarország felszabadítása körül halhatatlan érdemei vannak.

A történeti múlt felvilágosításának érdeke és a kegyelet érzése egyaránt követeli, hogy ezen kiváló férfiak életpályáját tanúlmányaink tárgyává tegyük.

Ezen kötelességet «A MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNELEM NAGY ALAKJAI» sorozatában kivánjuk leróni.

FRAKNÓI VILMOS.

CESARINI JULIÁN.

I.

Azon főpapi diplomaták között, kik a kelet felől Európát fenyegető veszélyek elhárításának munkájában a római szent-széket szolgálták, egyik sem teljesítette föladatát szentebb lelkesedéssel, de egyúttal szerencsétlenebb eredménynyel, mint Cesarini Julián bíbornok.

Munkában és küzdelmekben gazdag ifjúkor előzi meg történelmi jelentőségű szereplését.[1]

Elszegényedett római patricius család sarja, nélkülözések közepett végezi tanulmányait Perugia, Bologna és Pádua iskoláiban. Leczkék adásával szerezi meg kenyerét, és úri házaknál a gyertyák maradványait gyűjti össze, hogy éjszakáit olvasásnak szentelhesse. Fáradhatatlan szorgalma jeles tehetségekkel frigyesül. És alig hogy a jogtudori fokozatot elnyerte, a páduai egyetemen tanszéket foglal el.

De hivatása a gyakorlati élet terére vezette csakhamar. Magára vonta Branda bíbornok figyelmét. Ezen főpap, ki diplomatiai szereplésével és a művészet bőkezű pártolásával egyaránt tűnt ki, mikor 1421 tavaszán, mint pápai legatus Németországba küldetett, hogy a császár és a birodalom hadseregét a husszíták kiirtására indítsa, rábirta az

ekkor alig huszonhárom éves Juliánt, hogy hozzá csatlakozzék, és a római curia szolgálatába lépjen. Julián három évet töltött a legatus oldala mellett, bejárta vele egész Németországot, és több ízben Magyarországban is megfordúlt, Zsigmond udvaránál.[2]

Főnökét, a mikor az működését befejezte, Rómába követte. Itt teljes mértékben sikerült megnyernie V. Márton pápa kegyeit. A curia politikai igazgatásában alkalmaztatott, az apostoli kamara auditorának előkelő állását nyerte el,[3] és grossettói püspökké neveztetett ki. Majd fontos diplomatiai küldetésekre használtatott, Francziaországba és Angliába, hol az egyház jogait az uralkodók támadásai ellen kellett megoltalmaznia. Erélyesen, de egyúttal mérséklettel és ildomosan lépett föl. Sikert is aratott.

A pápa időközben, már 1426 tavaszán a bíbornokok testületébe vette föl; bár a kinevezést csak négy esztendő letelte után tette közzé.

Az 1431-dik év első napján legatussá rendelte, ugyanazon megbizással, melyben egykor Branda bíbornok járt el. Feladata volt: a husszíták ellen keresztes hadjáratot létesíteni. A legszélesebb hatalomkörrel ruháztatott föl. Hatósága Magyarországra is kiterjedett.[4]

Majd nehány nap mulva a pápa bizalmának még fényesebb nyilvánulásával fordult feléje. A Bázelbe egybehívott egyetemes zsinat vezetését bízta rá.

V. Mártonnak, kevéssel utóbb (1431. február 20-dikán) bekövetkezett, halála után, mindezen rendelkezéseit utódja IV. Eugén megerősítette.

A meglepően gyors emelkedés az egyházi méltóságok rangfokozatában, és az egyház feje részéről szokatlan mértékben nyilatkozó nagyrabecsülés: rendkívüli egyéniségében birja magyarázatát.

Arra született, hogy a népek sorsának intézésére és az egyház létkérdéseinek megoldására irányadó befolyást gyakoroljon. Ehhez minden kellék meg volt benne.

Nemes alakja, szép és szellemes arczvonásai ellenállhatatlan varázserőt gyakoroltak mindazokra, kikhez közeledett. És míg magatartása a világ hatalmasaival szemben tiszteletet parancsoló vala; igénytelen és kedélyes tudott lenni az alsóbbrendűekkel. Derült és elmés volt a társaságban, mintha a világfi dicsőségére tartana igényt; pedig mikor lakásába tért vissza, durva szőrruhát öltött magára, és szüntelen sanyargatással küzdötte le az érzékek hatalmát. Minden éjszaka fölkelt és templomba ment, hogy ott végezze zsolozsmáit. És reggel, mielőtt a szent misét bemutatná, gyónását végezte. Erkölcseinek példás tisztaságáról csodálattal eltelve szólnak kortársai, kik egyébiránt kiméletlen kritikát gyakoroltak az egyházi férfiak irányában. A nélkül, hogy a skepsis kifejezése jönne tollukra, följegyzik, hogy a pápai udvarnál uralkodó meggyőződés szerint, szűzességét egész életén át meg tudta őrizni. «Sok szent életű embert ismertem — irja róla jellemrajzának szerzője — de egyet sem, ki őt megközelítené!» [5]

És még meggyőzőbb tanuságot tesz mellette a flórenczi Poggio Bracciolini, korának egyik leg-

első humanistája, kivel benső baráti viszonyt és sürű levelezést tartott fönn; de egyúttal a kinek frivol nézeteit és erkölcstelen életét nem mulasztotta el kiméletlen megrovással sújtani; azon fáradozván, hogy a helyes útra térítse eltévedt barátját.

Egy ilyen intő szózat elolvasása után, Poggio cynikus hangon fogalmazott védőirattal válaszolt, melyben vétkeit jelentéktelen gyarlóságok szinében tüntette föl. És fejtegetéseihez a következő megjegyzést csatolta: «Elismerem, hogy előtted, a legjobb és legszentebb férfiú szemeiben, az is, a mi mások előtt csekélységnek látszik, szükségkép legsúlyosabb bűn gyanánt tűnik föl. Isten téged megáldott az ismeretek minden ágában kitünő tudományossággal, jeles erényekkel, minden bűntől visszariadó természettel, végre tiszta és egyszerű lélekkel, melyhez semmi földi nem tapad, a testtel való kapcsolatán kívül. Ha tehát saját erényeid és irántam táplált jóindulatod sugallatát követvén, vádolsz, intesz és korholsz; ha javulásomat iparkodol eszközölni: a tökéletes ember és az igaz barát kötelességét teljesíted, a miért hálával tartozom!» [6]

Azoknak hosszú sorában foglalt Julián helyet, kiknek lelkében a keresztény meggyőződés szilárdságát nem ingatta meg, a keresztény erkölcsök tisztaságát nem homályosította el a classicai kor alkotásainak cultusa.

Mert az egyházi tudományosság alapos ismeretei mellett, birta a humanismus műveltségének előnyeit, melyek iratainak értékét és szónoklatainak hatását emelték.

Külföldi útjain gondosan kutatta a régi irók munkáit, leleteiről tudósította olaszországi barátait;[7] és értékes könyvtárt gyűjtött egybe, melynek maradványai nemes izléséről tanuskodnak. A maecenások díszes köréhez is számíttatott, a mire azon körülmény utal, hogy korának egyik nagynevű humanistája Bruni Lénárd (Leonardus Aretinus) «A gótok ellen viselt háborúról» irt munkáját neki dedicálta.[8]

II.

Julián bíbornok 1431. márczius 4-dikén érkezett Nürnbergbe, hol Zsigmond császár elnöklete alatt, a német fejedelmek, a husszíták ellen létesítendő hadjárat ügyét tárgyalták, és elhatározták, hogy a nyár folyamán sereget fognak Csehországba indítani. A legatus kinyilatkoztatta, hogy kereszteseket fog gyűjteni, és személyesen áll azok élére.

A következő hónapokban bejárta a Rajna tájait, a híveket lelkesítve, hogy az egyház ellenségeinek leküzdésére czélzó vállalatban vegyenek részt. És csakhamar nagyszámú csapatok gyülekeztek, a kereszt jele alatt, a megjelölt táborhelyekre.

Mielőtt a hadjárat kezdetét venné, (július 5-ikén) a cseh nemzethez intézett manifestumban még egy végső kisérletet tett, hogy az elszakadtakat az egyházba való visszatérésre birja.

Szivének leghőbb vágya, — úgy mond —

hogy a dicsőségteljes cseh királyságot az egyházzal kibékítse, nyugalmába és rendes állapotába visszahelyezze. Békét hoz, nem romlást. A jó erkölcsök visszaállítása, Isten dicsőségének emelése az ő feladata. Tanusítsanak bizalmat iránta. Kész mindenkit testvéri szeretettel ölelni magához.

«Csak a kényszerűségnek engedve, ragadtunk fegyvert ellenetek; mert nem nézhetjük közönyösen, a mint enyészetnek indul nálatok a vallás, pusztúlnak a templomok, megvetés tárgyaivá lesznek a szentségek, üldöztetnek a hű keresztények!.. Üdvözítőnk, ki drágalátos vérével mindnyájunkat megváltott, ébreszsze föl lelketekben az elhatározást, hogy országotok diszére, örök üdvösségtek biztosítására, velünk a hitben egyesülni fogtok!» [9]

A fegyverkezés zajában hatás nélkül hangzottak el e nemes szavak.

A birodalmi és keresztes sereg oly roppant számú volt, a milyen ritkán gyült össze német földön. Negyvenezer lovas és kilenczvenezer gyalog katonából állott. Három hadtestre oszolt. Az elsőt Julián bíbornok és a szász herczeg, a másodikat a brandenburgi őrgróf, a harmadikat a bajor fejedelem vezérelte.

Ellenállásra nem találván, Csehországba nyomultak, és nagy részét elárasztották. De augusztus 14-dikén Pilsen felől, Tausz irányában, a csehek hatalmas serege közeledett.

A német haderő ekkor csatarendbe állíttatott, hogy az ellenséget bevárja. Julián bíbornok és a szász herczeg egy domb tetején foglaltak állást,

onnan intézendők a csatát. Azonban onnan iszonyú jelenet tárult fel előttök.

A keresztes sereg, melyet az előnyomuló csehek vad harczi lármája rémülettel töltött el, be nem várván az összecsapást, futásnak eredt, magával sodorván a rendes hadtesteket és vezéreiket is.

Egy erdő szélére érvén, Julián biztatására nehány ezer ember megállapodott, hogy az üldözőket feltartóztassa. De nem sikerült. A legatus nagy veszélyben forgott; magok a keresztesek, kik őt tették felelőssé a katasztrófáért, törtek életére. A würzburgi püspök mentette meg; közvitéz ruháját adta rá, és fegyveresei által őriztette. Julián, lelkében kimondhatatlan fájdalommal és keserűséggel, tért vissza Nürnbergbe.[10]

Innen azután Bázelbe sietett, hol szeptember 9-ikén tartotta ünnepélyes bevonulását.

A tauszi szerencsétlenség mély és megrendítő hatást gyakorolt lelkére. Azon meggyőződést érlelte meg benne, hogy az erőszak fegyvereivel a csehek irányában czélt érni nem lehet; hogy egyedül békés eszközöktől engedékenység útján, várható a szakadás megszüntetése. A mily hévvel munkálkodott ekkorig a háború létesítésén, olyan önmegtagadással fáradozott ezentúl a kiegyenlítés előkészítésén.

A bázeli zsinat tanácskozásainak napirendjére legelőbb a csehországi ügyet tűzte ki. És kivitte, hogy a zsinat, szelíd és szeretetteljes hangon szerkesztett iratban a husszita felekezet vezérférfiait meghívta Bázelbe.[11]

De ekkor váratlanul komoly nehézségek merültek föl.

IV. Eugén, kinek környezetében azon aggodalom emelkedett uralomra, hogy a zsinat a pápai hatalom jogkörére sérelmes végzéseket fog alkotni, 1431. deczember 12-dikén meghagyta Julián bíbornoknak, hogy a zsinatot oszlassa föl, azon kijelentés mellett, hogy az, másfél esztendő letelte után, Bolognába ismét össze fog hivatni.

De Julián, az egyház javáért lángoló buzgalma által sugalmazva, nem habozott a pápát elhatározásának vészteljes következményeire figyelmeztetni, 1432. január 13-dikán kelt előterjesztésében tiszteletreméltó nyiltsággal és határozottsággal tárja föl a helyzetet.

«Sokféle veszélyek — úgy mond — kényszerítenek arra, hogy bátran és rettenthetetlenül szóljak Szentségedhez; veszélyek, melyek hitünket, az egyházi rendet és Szentséged jó hirnevét fenyegetik. A szeretet is, melyet Szentséged iránt érzek és Szentséged viszonoz, unszol, hogy ne hallgassak, és kemény szavaktól se tartózkodjam, szent Bernát példájára, ki azt mondja, hogy az igaz barát néha korhol, de soha sem hízeleg. . . Bár megkérdeztek volna, mielőtt a rendeletet kibocsátották! Mert miképen adhat helyes tanácsot az, a ki az ügy állását nem ismeri? . . . Ha a zsinat feloszlik, mit fognak mondani az eretnekek? nem fog-e még növekedni merészségök? Azt fogják hirdetni, hogy nem bátorkodtunk őket bevárni; hogy miként előbb a keresztesek serege, úgy most az egész egyház megfutamodik előttök. . .

E mellett a népek bizalommal várják, hogy ezen zsinat végre keresztül fogja vinni az egyházi rendnek régen sürgetett reformját. Ha reménységök ismét meghiúsul, a husszíták példáját követve, ránk fognak törni és kiirtanak minket, azon meggyőződésben, hogy ezzel Istennek kedves dolgot cselekednek.» Kijelenti, hogy mivel ő a német birodalmi rendeknek a zsinat részéről segélyt igért, a zsinat feloszlása után meg fog jelenni körükben és fel fogja őket szólítani, hogy ám szolgáltassák ki őt az eretnekeknek, készebb lévén meghalni, mint megbecstelenítve élni. Mert azon igéret, hogy a zsinat másfél esztendő mulva újból össze fog hivatni, senkit sem nyugtathat meg. «Kérdezzék meg az eretnekeket, vajjon ők is el fogják-e napolni másfél esztendőre ellenséges tevékenységök folytatását? Kérdezzék meg azokat, kik gyűlölettel vannak eltelve a papság iránt, vajjon készek-e másfél esztendeig várni?» Alaptalannak nyilvánítja azon föltevést, hogy a zsinat a pápára nézve hátrányos végzéseket akarna hozni. Utal azon mozgalomra, melyet a feloszlató rendelet előidézett. Már is számosan hirdetik, hogy a zsinat feloszlatása egyjelentőségű az eretnekség, háború, bűn és gyűlölet ápolásával.

Ha tehát kisérletet tenne a zsinat feloszlatására, megköveznék vagy darabokra tépnék. A feloszlatási rendeletet érvénytelennek is tekintik, mivel alaptalan okokra támaszkodik. Nem áll az, hogy Bázel vidéke a husszita eretnekség által megvan mételyezve. Nem áll az, hogy a háborús viszonyok vagy a tél zordonsága a Bázelben való meg-

jelenéstől a főpapokat visszatartják... Isten szérelmére kéri a pápát, hogy a fölöszlatási rendeletet vonja vissza, vagy legalább függeszsze föl. «Talán erőteljesebben szólottam — ezek zársorai — mint engedelmes fiúhoz illenék. De mikor a ház ég, a rabszolga is fel van hatalmazva arra, hogy lármát üssön, és urát, ennek rendelete ellenére is, álmából fölriaszsza. Mindazáltal ha hibáztam, alázattal bocsánatért esedezem.» [12]

Felszólalása nem maradt hatástalan. A pápa engedett. A zsinat folytatta munkálkodását, és első sorban tárgyalásait a husszíták megnyerése ügyében.

Mikor az 1433-dik év elején a csehek küldöttei a zsinat színe előtt megjelentek, Julián szeretetteljes módon fogadta és megható beszéddel üdvözölte őket. Egyik vezérökkel, a híres «nagy» Prokoppal szivélyes viszonyba lépett, és nemes előzékenységével lebilincselte a zord férfiút. A tárgyalások és vitatkozások ennek következtében a két fél közeledését vonták magok után. Az 1433. szeptember 2-dikán tartott zsinati ülésben Julián bíbornok kijelentette, hogy a zsinat a csehek minden kivánatát, a mennyiben az isteni törvények engedik, teljesíteni kész, és e czélból Prágába küldöttséget bocsát. Néhány hónappal utóbb megköttetett a husszíták felekezetével az egyesség. (Prágai compactaták.)

Azonban ez ki nem elégített mindenkit. Panaszok és újabb kívánságok terjesztettek a zsinat elé. Ekkor (1434. február 24-dikén) Julián bíbornok válaszában kijelenté, hogy miután az egyház határtalan szeretete által ösztönözve, már is pél-

dátlanul álló engedményeket tett, és «saját testén sebet ütött, hogy így az új ágat a régi törzsbe beolthassa»; most már a cseheknek is meg kell nyugodniok.

De a csehek nem nyugodtak meg. Az alkudozásokat véres háború váltotta föl.

A következő évben (1435.) a zsinat ismét tett kísérletet az egyesség létrehozására. Követeket küldött Csehországba, kik azután Székesfehérvárt, Zsigmond udvaránál is megjelentek. Hosszas alkudozások után a prágai compactáták megerősíttetettek, és az 1436. nyarán Iglauban tartott országgyűlésen (július 5.) kihirdettetettek.[13]

Ezalatt (1434.) a görög-keleti egyház küldöttsége is megjelent Bázelben. Julián azt ép oly megnyerő módon fogadta, mint a cseheket. Üdvözlő beszédében abból indult ki, hogy Krisztus születésétől kezdve haláláig a békesség szózatát hangoztatta. «Nekünk is, — úgy mond — kik tanitványai vagyunk és nevét viseljük, kötelességünk a békét és egyetértést ápolni. Ha megfontoljuk, mily csekély közöttünk az eltérés és mily sok dologban egyezünk, pirulnunk kell a fölött, hogy oly régtől fogva viszályban állunk. . . Ennek megszüntetése végett nem kerülünk munkát és fáradságot. Készek vagyunk, az Üdvözítő példáját követve, önmagunkat is feláldozni. A ki másképen jár el, hiába imádkozik Istenhez. Az imádság, a bőjt, az alamizsna, sőt még a vértanú halál is haszontalan a szeretet és egyesség szelleme nélkül!»

És míg az egyház egységének helyreállításán összes erőinek megfeszítésével fáradozék;

serényen előmozdította az egyház kebelében elhatalmasodott visszaélések kiirtására czélzó reformmunkálatokat. Nem zavarta meg ezen törekvéseiben a félreértés, melylyel legtisztább intentiói találkoztak; sokan azzal gyanusították, hogy a zsinat irányában azért oly engedékeny, mert pápává akarja magát megválasztatni.[14]

És alkalma nyilt magatartásának correct voltát minden kétséget kizáró módon igazolni.

Mikor a zsinati atyák között azon párt emelkedett túlsúlyra, mely a pápaság törvényes hatalmát és az egyház szervezetének lényeges részeit támadta meg: azzal nyiltan szembeszállott. Majd arról győződvén meg, hogy szava a pártszenvedély zivataraiban elhangzik, és a zsinat többsége a pápát letétellel fenyegetvén, a nyilt lázadás zászlaját tűzte ki: vele egy nézetet valló több főpappal (1437. szeptember havában) eltávozott Bázelből és a pápai udvarhoz tért vissza.[15]

IV. Eugén ekkor új zsinatot hivott össze Ferrarába, hol az 1438-dik év első napján nyittatott meg, és utóbb Flórenczbe helyeztetett át.

Julián tevékeny részt vett a munkálatokban, különösen a görög egyház küldötteivel folytatott alkudozásokban, melyek (1439. augusztus 5-dikén) az unio-oklevelet eredményezték.[16]

III.

A csehországi és görög szakadások megszüntetésére irányuló actióban, IV. Eugén pápa előtt azon gondolat is lebegett, hogy az egye-

sített kereszténység erejét minél hathatósabban fordíthassa a törökök ellen.

Ezen szempontból, folytonosan éber figyelemmel kisérte azon bonyodalmak fejlődését, melyek Magyarországon Albert király váratlan halálával (1439.) bekövetkeztek.

A magyarországi rendek — élükön a hős Hunyadi János — Lengyelországnak nagy reményekre jogosító ifjú királyát, Ulászlót hívták meg a trónra. De mikor néhány héttel utóbb az özvegy királyné, Erzsébet, figyermeket szült, ezt, V. Lászlót, egy tekintélyes párt királynak kiáltotta ki, a szent koronával megkoronáztatta, és nagybátyjának, Frigyes német királynak gyámsága alá helyezte.

A két párt között háborúra került a dolog, mit Murad szultán arra használt föl, hogy Nándorfehérvár megvívására tett kísérletet. Ezt meghiúsította Thallóczi János vránai perjel vitézsége; de félő volt, hogy a belső viszályok által emésztett ország ellenállási képessége mindinkább gyengülni fog.

Ekkor közbe lépett IV. Eugén.

Az 1442-dik év márczius elején, Cesarini Julián bíbornokot, Magyar-, Lengyel-, Csehország és Ausztria területére, teljhatalmú követévé (legatus de latere) nevezte ki.[17]

Két feladatot tűzött ki néki: hogy Ulászló és Erzsébet kibékítése által Magyarországban a belső nyugalmat állítsa helyre; és Ulászlót a törökök ellen háború indítására késztesse.[18]

Egyidejűleg Kristóf coroni (görögországi)

püspököt a Lengyel- és Magyarországgal határos tartományokba, Litvániába, Moldvába, Oláhországba és Albániába küldötte, hogy a török hadjárat előkészítésének munkájában részt vegyen és Julián igyekezeteinek sikerét elősegítse.[19]

A pápa bőkezűen gondoskodott a költségekről.

Különösen Julián bíbornok részére azon korban szokatlanúl nagy fizetést utalványozott, évi hatezer arany forintot,[20] a mi által lehetővé akarta tenni, hogy állását megillető fénynyel léphessen föl, mire saját jövedelmei nem tették volna képessé; mert a javadalmak halmozásának visszaélését kárhoztatva, a grossettoi kis püspökség mellé más javadalmat elfogadni vonakodott; valamint köztudomású volt felőle az is, — kortársai a meglepetés kifejezésével jegyzik föl, — hogy követségei alkalmával, uralkodók és főpapok szokásos ajándékait állhatatosan visszautasítja.[21]

Ellenben meghozta készséggel azon áldozatot, hogy igénytelen és egyszerű életmódjával felhagyott. Nagy kisérettel utazott, melynek egyik tagja Trevisói Tádé, orvostudor és a szépművészetek mestere, később jelentékenyebb szerepet játszik.[22]

A legatus útközben, szokás szerint, megállapodott Velenczében, tisztelgett a doge előtt, bejelentette küldetésének feladatait; kikérte a köztársaság tanácsát és támogatását; egyúttal felvilágosítást is nyújtott a pápa olaszországi politikájáról, mely minden támadó szándéktól távol

áll és egyedül az egyházi állam biztosítására törekszik.

A doge, a senatus hozzájárulásával fogalmazott válaszában, azon óhajtását fejezte ki, hogy a legatus lehető leggyorsabban siessen rendeltetése helyére; mert bízik — úgy mond — Isten kegyelmességében és a legatus bölcseségében, hogy a Magyarországban dúló pártviszályt lecsendesíti, a királyt és királynét kibékíti, a főrendek között összetartást honosít meg, valamint mindnyájokat rábirja, hogy a kereszténység javára és a törökök visszaverésére szükséges hadi intézkedéseket megtegyék. Mivel pedig ilyen ügyekben tanácsot csak akkor lehet adni, ha ismeretes lesz az ő föllépésének eredménye, kéri, hogy erről értesítse a senatust, mely azután érett megfontolás tárgyává teendi az ügyet; igérvén, hogy a kereszténység érdekeinek biztosításában készséggel fog közreműködni.[23]

A lagunák városából Zengen, Zágrábon keresztül vezetett az út Budára.[24]

Itt Julián bíbornok a király, a főpapok és főrendek által ünnepélyesen fogadtatott.

Mikor a bázeli zsinat a pápával nyiltan szakítva, a savójai herczeget V. Felix név alatt ellenpápává megválasztotta, Magyarország osztatlanúl és állhatatosan az egyház törvényes fejéhez ragaszkodott. De Lengyelországban a főpapság és az udvar nem szűnt meg a bázeli zsinattal rokonszenvezni, és habár nem ismerte el Felixet, de megszakította az összeköttetést IV. Eugénnel és a neutralitás álláspontját foglalta el.

Most Felix pápa azon volt, hogy Ulászlót a maga részére vonja, és legatust küldött hozzá, a trienti püspököt, Sándor maszoviai herczeget, kihez, mivel Ulászló királynak unokatestvére volt, nagy reményeket fűzött. De törekvéseit Julián könnyen meg tudta hiusítani. Az ő emelkedett szellemének és magas műveltségének főlényével, elbűvölő hatást gyakorolt a nagyra törekvő ifjú uralkodóra, ki kezdettől fogva mély tisztelettel és benső rokonszenvvel csatlakozott hozzá, készséggel karolta föl IV. Eugén czélzatait, és habozás nélkül hajlandónak nyilatkozott Erzsébettel méltányos föltételek alatt kibékülni.[25]

A bíbornok ekkor Győrré ment az özvegy királynéhoz. Az volt terve, hogy az Erzsébet és Ulászló között létesítendő házasság ajánlatával egyeztesse ki az ellentétes érdekeket.[26]

Azonban a királyné, bár vágyott a békességre, mert miután pénzét és ékszereit a háború költségei már elnyelték, súlyos adósságok terheit vette magára; megfejthetetlen idegenkedéssel viseltetett a házassági terv irányában, melyet visszautasított. Ellenben hajlandó volt két leánya közül az idősebbet, Annát Ulászlónak és az ifjabbat, Erzsébetet Kázmér lengyel herczegnek nőül adni.[27]

Hasonlag nem volt rábirható, hogy fiának, a csecsemő Lászlónak jogigényeit a magyar trónra föláldozza. Csak ahhoz adta hozzájárulását, hogy László magtalan halála esetére, az örökösödés Ulászlónak biztosíttassék, és ez, László kiskorúsága alatt, teljes hatalommal kormányozza az országot; valamint hogy kárpótlásúl költségeiért, a Lengyel-

ország által zálogczímén birt tizenhárom szepesi város, örök tulajdonúl a lengyel koronához csatoltassék, Sziléziát pedig Anna herczegnő kezével mint jegyajándékot kapja.[28]

A legatus megvitte Budára ezen békeföltételeket, melyeket Ulászló és lengyel tanácsosai, tekintetbe véve a hazájukra háromló nagy előnyöket, szivesen fogadtak volna el; de a magyar urak határozottan elutasítottak. Hunyadi János úgy nyilatkozott, hogy «a háború folytatása kisebb baj, mint olyan béke, melyet az ország egy részének átengedése árán kell megvásárolni.»[29]

Julián nem csüggedett. Ujból vállalkozott arra, hogy Győrré megy. Itt a békeföltételek néhány pontjának megváltoztatását eszközölte ki; de a magyar országtanács ezen eredményt sem tartotta kielégítőnek.[30]

Ekkor Julián azon föltevésben, hogy Ulászló és Erzsébet személyes találkozása a fenforgó nehézségek elhárítását meg fogja könnyíteni, oda hatott, hogy azt lehetővé tegye, és e végből a háborúban álló felek között fegyverszünetet létesítsen. És elérte kitűzött czélját.

Augusztus első napjaiban, Julián bíbornok, Ulászló biztosaival — kiknek élén Ujlaki Miklós bán és Báthori István állottak — megjelent a Pozsonyban időző királynénál. Hosszabb tárgyalások után, a tényleges helyzet alapján egy esztendőre (1443. június 24-ig) fegyverszünet kötetett. Megállapíttatott, hogy a végleges békekötés és a törökök ellen közös erővel indítandó hadjárat ügye, Esztergomban fog tárgyaltatni, hol szep-

tember 22-dikén a két fejedelmi személy találkozik.

A királyné oklevelet állított ki, melyben elmondja, hogy «engedve Eugén pápa és Julián bíbornok óhajtásának, valamint a magyar rendek kérelmeinek», meg fog jelenni Esztergomban; de azon föltétel alatt, hogy Julián bíbornok és Ujlaki Miklós kisérjék oda, továbbá az általa Juliánnal közölt formában, Ulászló és a magyar urak biztosítsák nemcsak a szabad jövet-menet felől, hanem arról is, hogy akarata ellen sem házasságra, sem jegyváltásra kényszeríteni nem fogják.[31]

Julián visszasietett Budára, hol Ulászló kiállította, a környezetében levő magyar és lengyel urak által megerősített okiratot, melyben keresztény hitére, királyi szavára és becsületére igéri, hogy a királynét Esztergomba jövetele, ott tartózkodása és onnan elutazása alkalmával semmiképen háborítani, eljegyzésre és házasságra kényszeríteni nem fogja; hanem ellenkezőleg, őt és kiséretét védelmében és pártfogásában fogja részesíteni.[32]

De nehézségek merültek föl a fegyverszünet tárgyában, melyet a király csak szeptember 21-dikén, tehát a találkozásra kitűzött határidőt megelőző napon erősített meg. Ezen alkalommal esküt is tett rá, a mely cselekménynél Julián bíbornokot Trevisói Tádé orvostudor helyettesítette.[33]

Mindez nem volt képes a fennálló bizalmatlanságot eloszlatni. Az esztergomi összejövetel nem jött létre. Sőt az ellentétek még élesebbek

lettek; úgy hogy a legtöbben a kibékülés reménységét már végkép elejtették.[34]

Csak Julián nem mondott le róla. Uj tervvel állott elő; hogy Erzsébet királyné, legkiválóbb híveivel, az őt uraló Győr városába jőjön, Ulászló király pedig magyar és lengyel tanácsosaival, a szent-mártoni apátságba szálljon meg. Ekkor azután az általok választandó bizalmi férfiak indítsák meg a tárgyalást, közvetítsék a kölcsönös üzenetek váltását.

A terv elfogadtatott.[35]

Julián bíbornok állott a bizalmi férfiak élén. Fáradságot nem kimélve, járt-kelt a zord őszi napokban, Győr és Szent-Márton között. Az alkudozás három egész hétig húzódott el. De ezen idő rövidnek tűnt föl előtte, a számos és nagy nehézségeket tekintve, melyeket el kellett hárítani.[36]

A legnagyobbak egyikét: a királyi czím kérdése képezte. Ulászló ugyanis kijelentette, hogy «készebb meghalni, mintsem a magyar király cziméről lemondani». Erzsébet pedig úgy nyilatkozott, hogy «inkább az életről mond le, mintsem hogy a fiát illető királyi czímet másnak engedje». Ezen kettős szirtet a béke-biztosok akkép hajózták körűl, hogy a kérdést a békekötés föltételei közűl egyszerűen kihagyták. Egyébiránt Ulászló király, a béke érdekében — kétségtelenűl Julián befolyása alatt — minden áldozatot meghozott.

Beleegyezett abba, hogy Erzsébet királyné megtartsa mindazon várakat és városokat, melyek tényleg hatalmában vannak; sőt megnyugodott

abban is, hogy Erzsébet királyné a békekötés megerősítése alkalmával, ünnepélyes óvás alakjában, kiskorú fiának, V. Lászlónak jogigényeit fentartsa. Viszont Erzsébet csak azt a kötelezettséget vállalta el, hogy idősebbik leányát, Anna herczegnőt, nőül fogja adni Ulászlónak.

A két fél biztosai deczember 13-dikán aláírták a békekötés oklevelét.[37]

Másnap Ulászló, a környezetében levő magyar és lengyel urak által kisérve, látogatást tett Erzsébet királynénál, ki előtt élőszóval ismételte és esküvel megerősítette a követei által elvállalt kötelezettségeket.

Majd a székesegyházban hála isteni tisztelet tartatott, mely akalommal a béke föltételei magyar, német és lengyel nyelven kihirdettettek.[38]

De az általános örömet csakhamar gyász, aggodalom és kétség váltotta föl. Erzsébet királynét, négy nap mulva, váratlanúl elragadta a halál.

Frigyes római király, ki a győri békealkudozásokban szándékosan mellőztetett, a mint gyámfia, V. László, anyjának haláláról értesült, nem mutatkozott hajlandónak az általa elvállalt föltételek érvényességét elismerni, és fenyegető állást foglalt el Magyarország irányában.

Julián előtt tehát most azon föladat állott, hogy Frigyest megnyerje.

Alkalmas közvetítőül kinálkozott régi barátja Piccolomini Aeneas Sylvius, a hirneves humanista, ki utóbb úgy az egyházi, mint a politikai közélet terén jelentékeny szerepre volt hivatva.

Néhány évvel ezelőtt, mint főpapok titkára, jelen volt a bázeli zsinaton. Alárendelt állása daczára, magas műveltsége közel hozta őt a zsinat hatalmas elnökéhez. A humanismus közös cultusa szoros kapcsot képezett, mely akkor sem lazúlt meg, mikor az egyik a zsinat egyházpolitikai irányától elidegenedett és a másik ahhoz hű maradt.

Aeneas Sylvius 1442 nyarán Frigyes cancelláriájában nyert el titkári hivatalt, és csakhamar befolyásos állást foglalt el.

A mint 1443. február havában uralkodójával, a német birodalomból Ausztriába jött, értesülvén arról, hogy egykori jóakarója a szomszéd Magyarországban tartózkodik, a legelső alkalmat megragadta, hogy üdvözletét jelentse néki, azon szerény megjegyzéssel, hogy talán még emlékezni fog rá.

Julián az üzenetet (1443. május 1-jén) levéllel viszonozta, mely az irály szépsége és az abban nyilatkozó érzelmek nemessége által egyaránt figyelemreméltó.

«Ha tudnád, — írja egyebek között — menynyire szerettelek mindig és szeretlek most is, mennyire becsülöm erényeidet: bizonyára fölkerestél volna azon édes levelek egyikével, a milyeneket te tudsz írni. Óhajtom, hogy ne feledkezzél meg a jóakarat és a barátság felől, mely minket egyesitett.» Szerencsét kiván a császári cancelláriának, mely most a latin ékesszólás színhelyévé fog válni.

De nem szorítkozik ezen contestatiókra. Fontos közléseket tesz neki. «Hőn óhajtok — úgy-

mond — mielőbb találkozni a császárral, hogy Magyarország békéje érdekében valamit végezhessek, és így a törökök ellen tervezett hadjárat könnyebben, sikeresebben létesülhessen. Ezen két szent ügyért, mely az apostoli követség tiszténél fogva háromlik rám, úgy lelkesedem és hevülök, mint egykor a csehországi vallási békéért!»[39]

Julián Schlick Gáspár cancellárhoz is intézett levelet.[40]

Ajánlatai előzékeny fogadtatásra találtak.[41]

És már a következő hetekben megjelent Frigyes udvaránál, a váczi püspökkel és Ulászló egykori nevelőjével, Lasocki Miklós krakói dékánnal. A tárgyalások folyamán újra megpendítette a Jagello és Habsburg családoknak házassági frigy által való összekapcsolását, oly módon, hogy Ulászló egy osztrák főherczegnőt venne nőül.

Frigyes nem volt rábirható, hogy azonnal a béke föltételeinek tárgyalásába bocsátkozzék, de nem is utasította el Julián ajánlatait. Abban történt megállapodás, hogy Hainburgban, úgy az Ulászló, mint a László pártján álló főrendek, közös gyűlésre fognak összejönni, a békekötés ügyét tárgyalandók.

A bíbornok a figyelem és udvariasság jeleivel elhalmozva, jó reménységgel lelkében, tért vissza június második felében Budára.[42]

Itt azon volt, hogy Frigyes szándékainak őszintesége iránt Ulászlót megnyugtassa, és a hainburgi értekezlet tervét elfogadtassa vele.

IV.

Mialatt Julián bíbornok páratlan türelemmel és nem kisebb ügyességgel vezette a béketárgyalásokat, szüntelenül lelke előtt lebegett az ő végső czélja: a törökök ellen intézendő támadó hadjárat. Erre most elérkezettnek látta a legalkalmasabb időpontot; miután a diadalok, melyeket (1442 őszén) Szeben mellett és a Vaskapunál Hunyadi János aratott, kitüntették, hogy az ő személyében a hivatott hadvezért megadta a Gondviselés.

Az örvendetes események hírét, reménységeit tolmácsoló levelekben, külön futár által küldötte Rómába.[43]

És ennek megérkezése után már tíz nappal (1443. január elsején), IV. Eugén pápa az összes keresztény világnak szóló bullát bocsátott ki, melyben élénk színekkel ecseteli az ozmánok részéről fenyegető veszélyeket. Majd így folytatja: «Ha — úgy mond — a múlt szeptember hó folyamán, Isten, az ő csodálatos kegyelmességében, a keresztényeknek, kedvelt fiunk a nemes János vajda vezérlete alatt, csodálatos módon, mint mindnyájan állítják, és ő maga is alázatosan vallja, a törökök fölött dicső és szerencsés győzelmet nem enged vala: a kegyetlen törökök egész Magyarország földúlására és meghódítására tettek volna kisérletet.»

A korábbi súlyos csapásokat — így szól folytatólag — Isten talán azért bocsátotta a ke-

reszténységre, hogy a viszálykodó fejedelmeket egyesülésre kényszerítse. Hő óhajtása, hogy a kibékült népek, a szent-szék vezérlete alatt, a közös ellenség megtörésére irányozzák hatalmukat. És ezt lehetővé teendő, nagy hajóhad és szárazföldi hadsereg kiállításának költségeire, az egész keresztény világ egyházi javadalmasait jövedelmök tizedrészének beszolgáltatására kötelezi, és ő maga ezen tizeden felül, az apostoli kamara jövedelmeinek ötödrészét ajánlja föl.[44]

Julián a pápa elhatározásáról értesülvén, buzgón karolta föl a hadjárat előkészítésének érdekeit.

Míg oda hatott, hogy a magyar király és az urak körében a harczias szellemet éleszsze, egyuttal azon eszmét hozta szőnyegre, hogy a magyar sereg előnyomulásával egyidejűleg, a tengerparti államok által kiállítandó hajóhad is lépjen actióba, oly módon, hogy az európai és ázsiai török birodalmat elválasztó galliopolisi szorosban (Hellespontusban) foglaljon állást, és a török hadaknak Ázsiából Európába szállítását akadályozza meg.[45]

Ez ügyben a pápához, a velenczei köztársasághoz és a lovagias burgundi fejedelemhez fordúlt.[46]

Mindenütt helyesléssel fogadták az indítványt, melynek czélszerűségéhez nem férhetett kétség.

A pápa nemcsak erkölcsi támogatását, hanem tényleges közreműködését is fölajánlotta.

Április második felében — Sienában tartózkodott ekkor —, az udvaránál levő velenczei kö-

vet, Ser Leonardo Venerio útján, azon kérelmet intézte a signoriához, hogy adjon neki át tíz gályát, melyeket azután fegyveresekkel és hajósnéppel a szent-szék fog ellátni; közölte azon szándékát, hogy a költségek fedezése végett a velenczei és flórenczi köztársaságok papságára egyházi tizedet fog kivetni; egyúttal a hajóhad kiállításának módozataira nézve a signoria tanácsát kérte ki.[47]

A signoria, a mint a pápa kívánatáról értesült, készséggel fölajánlotta a tíz gályát, bár kellő jókarba helyezése húszezer aranyat meghaladó kiadásokkal járt. De a pápa azon szándékát illetőleg, hogy a gályák fölszerelését és hadi népeik ellátását a papságra kivetendő tizedjövedelemből fogja födözni, kijelentette, hogy a flórenczi és velenczei papság az egész teher elviselésére képtelen; minél fogva a pápának más jövedelmi forrásokat is szükséges megnyitnia, és pedig sürgősen, mert a hajóhadat rövid idő alatt kell útnak indítani, hogy az már a galliopolisi szorosnál álljon őrt, a mikor a magyarországi hadsereg megindúl. Egyúttal a hajóhad megindításának föltétele gyanánt állította elő Olaszország belső békéjének helyreállítását, különösen a milanói herczegi házzal való kibékülést, mert a háborút, melyet az ellen viselnek, a köztársaság olyannak tekinti, mint ha saját területét fenyegetné.[48]

A pápa fölszólításával egyidejűleg, a burgundi fejedelemtől is érkezett a köztársaság kormányához azon kérelem, hogy négy gálya engedtessék néki át, melyeket saját költségén fog fölfegyve-

rezni és a Hellespontusba küldeni. A senatus ezen előterjesztésre is kedvező választ adott.[49]

A pápa a hajóhad ügyeinek intézésére és a galliopolisi szorosba vezetésére, külön teljhatalmú legatust nevezett ki: választása Condolmieri Ferencz bíbornokra, a római egyház alcancellárjára esett, ki úgy is mint az ő unokaöcscse, úgy is mint velenczei származású, kiválóan alkalmasnak látszott a reá bízott föladatok megoldására.[50] És a signoria csakugyan megelégedéssel fogadta ezen kinevezést.[51]

Mindazáltal mielőtt még a legatus Velenczébe érkezett volna, a signoria és a pápa között ellentétek merültek föl. IV. Eugén ugyanis kincstárának szomorú helyzetében, melyet az egyházi szakadás és az olaszországi politika bonyodalmai idéztek elő, nem mondhatott le azon tervről, hogy a hajóhad költségeire a papság megadóztatásában keres fedezetet; és mivel a signoria ezt tíz gálya fölfegyverzésére elégtelennek nyilvánította, csak hat gályával kívánt a tengeri actióban részt venni.[52]

A signoria nem titkolta el e fölött elégületlenségét. Utasítása értelmében, május végén megjelent követe a pápa előtt és így szólott:

«A köztársaság a megszokott tisztelettel és hódolattal fogadta Szentséged iratát, a galliopolisi szorosba küldendő hajóhad tárgyában. Utánozván az ősöket, kik mint Krisztus igaz atlétái, a szent hit terjedése- és gyarapodásáért, a hitetlenek és különösen a törökök ellen viselt háborúkban minden veszélylyel szembeszállottak, ugyanazon buzgó készség lelkesíti most is. Ezért Szent-

ségednek szívesen tett tíz gálya átengedése iránt ajánlatot, melyhez állhatatosan ragaszkodik. Nem kevéssé ütközött meg tehát azon, hogy Szentséged levelében csak hat gályáról beszél, melyeknek fölfegyverezését magára vállalja. A tengerészeti ügyekben szerzett tapasztalatok alapján, kellő tisztelettel kijelenti a signoria, hogy a szent vállalat sikerének biztosítására nagyobb számú gályák kiállítása szükséges.»

«De továbbá, Szentségednek azon intézkedése sem kielégítő, mely szerint a gályák fölfegyverzésének költségei az egyházi tizedből fedezendők. Mert ha elegendő volna is a várható összeg, ez nem folyhat be a kellő időben. Ugyanis szükséges, hogy a mikor a keresztény sereg közeledik, a hajóhad már a tengerszorosban foglaljon állást, és képes legyen a török hadaknak úgy Ázsiából Európába, mint Európából Ázsiába átkelését megakadályozni. Félő, hogy ezt a hajóhad, ha indulása késik, nem teheti meg alkalmas időben, és így a keresztény világ reménysége meghiúsul.»

A követ azután előadta, hogy a pápa és a burgundi fejedelem részére fölajanlott 14 gályának jó karba helyezése több mint 28,000 ducat költséget fog a köztársaságnak okozni, a mely e szerint nagyobb terhet vállal magára, mint a mely megilletné. És fölkérte a pápát, hogy a lehető legrövidebb idő alatt gondoskodjék a tíz gálya fölfegyverzéséről, mert a halasztás végzetes következményeket vonhat maga után.[53]

Mindazáltal előterjesztésének nem volt meg

a várt hatása; és a tudósítások, melyek a pápai udvarból Velenczébe érkeztek, itt mindinkább azon meggyőződést érlelték meg, hogy a hajóhad megindítása ezen esztendőben nem remélhető. Ezért a doge egyenesen értésére adta Condolmieri bíbornok-legatusnak, hogy a mennyiben a szükséges pénzzel el nem látják, inkább ne is jőjjön Velenczébe. «Mert — írja követének — ha a bíbornok úrnak megparancsoltatnék, hogy pénz nélkűl jőjjön, ezen intézkedést úgy értelmeznők, hogy bár belátják a hajóhad fölfegyverzésének pénz nélkűl lehetetlenségét, de a felelősséget azoktól, kik hibásak, elhárítani és a mi államunkra, mely mindent megtett a mi hatalmunkban állott, zúdítani kívánják.»[54]

Condolmieri bíbornok ennek daczára (augusztus 2-dikán) megjelent Velenczében és hozzáfogott a rábízott föladatok megoldásához. Első sorban fölhatalmazást kért a signoriától, hogy a köztársaság területén az egyházi tizedet behajthassa. A senatus válasza akképen hangzott, hogy «habár ő szentsége a pápa nem úgy viseli magát Velencze irányában, a mint ez hódolata és szolgálatai alapján igényelhetné; mégis elődei nyomdokába lépve, Krisztus igaz hívei gyanánt óhajtván eljárni», a fölhatalmazást megadják. Azonban kívánják, hogy előlegesen közölje a legatus az egyes javadalmakon behajtandó összegeket; továbbá a pápai tizedszedők mellé alkalmaztassék a köztársaság részéről két biztos; végre a befolyó pénzek a köztársaság pénztáraiba helyeztessenek el, és kizárólag a hajóhad czéljaira fordíttassanak.[55]

Ily előzmények után, a legatus és a köztársaság kormánya között nem alakulhatott szivélyes viszony. Érintkezésökben bizonyos ingerlékenység és elkeseredés mutatkozik.

A bíbornok-legatus szeptember elején panaszt tett a signoriánál azért, hogy pénzeket, melyekkel a szent-széknek adósa, vonakodik megfizetni. Továbbá azt kívánta, hogy a tizedből befolyó összegek egy banknál, nem pedig a köztársaság pénztárában helyeztessenek el. Végre az aragoniai fejedelem által a törökök ellen fölfegyverzett hadihajók részére menedék-levelet kérvén, ezen magában véve jelentéktelen ügy előterjesztéséhez fenyegető óvást csatolt. Ha — úgy mond — a menedéklevél meg nem adatik, ő szentsége tudatni fogja a keresztény fejedelmekkel, hogy a signoria «a szent vállalat előmozdításához a legcsekélyebb mértékben sem hajlandó hozzájárúlni».

A senatus erre közvetlenűl a pápához fordúlt. Kijelentette, hogy a köztársaság nem tartozik semmivel, sőt a pontos leszámolás kitűntetné, hogy ő szentsége a köztársaságnak adósa. Továbbá ragaszkodik azon korábbi kívánatához, hogy a tizedből befolyó összegek a köztársaság pénztárában helyeztessenek el. Végre előadván, hogy szemben azon barátságos viszonynyal, mely az aragoniai királyok és Velencze között régtől fogva fönnáll, menedéklevél kiállítása fölöslegesnek mutatkozik; azon reményét fejezi ki, hogy ő szentsége a menedéklevél megtagadását nem fogja más oknak tulajdonítani, és a signoria ellen a keresztény fejedelmek előtt nem fog vádat emelni. Köz-

tudomású — úgy mond — mily nagyok az áldozatok, melyeket a köztársaság a kereszténység megoltalmazására hozott; és most is sok ezer ducát költséggel fölszerelve áll az a tíz gályatest, melyet ő szentségének fölajánlott; de nem jött meg a pénz, melyet ő szentsége a gályák fölfegyverzésére ígért; minélfogva a signoria ellen vádat nem emelhet. «Ha ezt — úgy mond — bár nem hiszszük, mégis megtenné; tudomására hozzuk, hogy mi, kik becsületünket és jó hírünket minden egyébnél többre becsüljük, ugyanazon fejedelmek és államok előtt, ártatlanságunkat, szándékaink tisztaságát és a katholikus hit érdekében lángoló buzgalmunkat igazolni fogjuk, nem engedve, hogy becsületünk méltatlanúl megtámadtassék.[56]

És már korábban igazolni iparkodott magát a signoria Julián bíbornok-legatus előtt, ki július 11-dikén kelt levelében a magyarországi hadikészületek sikeres előhaladásáról tett jelentést, és a hajóhad megindítását sürgette.

«Az események szerencsés folyamatát szemlélve — írja válaszában a doge — a vállalat érdekeit lelkünk ugyanazon hévvel karolja föl, mint Atyaságod. A mennyiben a dolog minket illet, egészen rendben vagyunk, és a hadihajókra vonatkozó ajánlatunkat, költséget nem kímélve, immár teljesítettük. Csak arra várakoztunk, hogy a fölfegyverzésre ígért pénzt megkapjuk. De ő szentsége nem méltóztatott más rendelkezést tenni, mint azt, melylyel a flórenczi és velenczei államok papságára tizedet vetett ki; egyéb pénzfor-

rásokból más czélokra merít. A tized pedig csekély összeget ígér, és behajtása, a kedvezőtlen időviszonyok miatt, hosszú időt igényel. . . Tekintetbe véve azt, hogy pénz nélkűl semmi sem történhetik, és az alkalmas idő, a mikor a hajóhadnak, hogy sikeresen léphessen föl, már is a galliopolisi szorosban kellett volna lennie, elmúlt: a hajóhad megindításának reményéről lemondunk. Élénken fájlaljuk ezt, mert előre látjuk mindazon bajokat és veszélyeket, melyek a kereszténységre fel fognak merűlni. Egy gondolat vigasztal: hogy minket kötelességeink teljesítésében a mulasztás vádja nem érhet!» [57]

V.

A tengeri actió tervének meghiúsulása daczára a magyar hadjárat nem maradt el.

Ugyanis június havának folyamán a déli részeken hadakat toborzó Hunyaditól és Raguza városának tanácsától levelek érkeztek, azon tudósítással, hogy a szultán Azsiában súlyos vereséget szenvedett.[58] Általános volt azon felfogás, hogy a támadást elhalasztani nem szabad.

Ezt Julián is annyira sürgette, hogy Frigyes és Ulászló személyes találkozásának tervét a következő évre halasztván, most azon volt, hogy mielőbb egy esztendőre fegyverszünetet hozzon létre.[59]

Felszólítására, Ulászló szivélyes hangon szóló levelet intézett Frigyeshez.

«A bíbornok úr — így ír — közölte velünk Testvériséged buzgó óhajtását, dicső országunk békéjének és nyugalmának biztosítására, valamint testvéri szeretetét, melyet irányunkban táplál. Előadta, hogy Testvériséged, császári kötelességeivel összhangzóan, a keresztény név felmagasztalásáért és az igaz hit megoltalmazásáért lelkesedvén, a törökök ellen tervezett szent hadi vállalatot, melynek igaz szívből sikert kíván, nem hogy meg akarná zavarni, de sőt inkább előmozdítani kívánja; ha csak erőszakkal nem kényszeríttetnék az ellenkezőre.» Mindezen üzeneteket — úgy mond — szívesen fogadja. Viszont ő is hangsúlyozza békeszerető szándékait. Az ajánlott hainburgi találkozásra örömmel sietne, de őt magát és az összes rendeket a halasztást nem tűrő hadjárat előkészítése foglalja el. Mindazáltal készséggel elfogadja a bíbornok azon javaslatát, hogy a hadjárat befejezése után történjék meg az összejövetel.[60]

Ezen levél elküldésével egyidejűleg Julián figyelmeztette Frigyes királyt, hogy mielőbb írjon kedvezően hangzó választ, mely a bizalmat megszilárdítsa, és Ulászlót meggyőzze arról, hogy ő nem önhatalmúlag, a belső béke és a török hadjárat létesítésének hő vágya által elragadtatva, hanem valóban a német király megbízásából tette meg előterjesztéseit.[61]

Frigyes teljesítette a legatus kívánatát. Ulászló királyhoz intézett válaszában kijelenti, hogy az ő üzeneteit híven tolmácsolta a bíbornok. Valóban örömmel látná, hogy Magyarország, mint a

kereszténység védpajzsa, a belső béke helyreállítása után, a törökök ellen harczra keljen. Sajnálja, hogy a hainburgi összejövetel nem jött létre, mert ez a békesség létrehozását eredményezte volna, és pedig a hadjárat megindításának késedelme nélkűl. Mindazáltal meg lévén arról győződve, hogy «mindaz, a mit a bíbornok úr kigondol és javasol, az ország javára szolgál», az új tervet is elfogadná, és a személyes találkozásra már csak azért is ráállana, hogy Ulászlóval megismerkedjék; de mivel épen a kitűzött időben a német fejedelmekkel, az egyetemes egyház fontos ügyeit kell tárgyalnia, most biztosan nem nyilatkozhatik, és fentartja magának, hogy a hadjárat befejezése után fogja megállapodását közölni.[62]

Ezen irányban megnyugtatva, július 22-dikén Ulászló megindúlt.

Kiséretében voltak: Julián bíbornok, Hunyadi János és Brankovics György szerb fejedelem.

A sereg mintegy negyvenezer emberből állott, túlnyomó része zsoldosokból, kiket az országgyűlés által megajánlott pénzen toborzottak. Néhány főúri bandériumhoz és a pápai segélypénzen fogadott cseh vitézek csapatához keresztesek csatlakoztak, kiket hitbuzgalmuk a távol külföldről vezetett ide.[63] A királyt számos hű lengyel vitéz környezte.

A mint szerb területre értek, mintegy nyolczezer rácz és hat—hétszáz bosnyák fegyveres ajánlotta föl szolgálatait.

Október második felében a Morava partjaihoz jutottak, hol tábort ütöttek. Itt értesültek,

hogy jelentékeny török sereg közeledik. Hunyadi János mintegy tízezer lovassal elébe ment. Bolgárországba nyomúlt, Nissza (Nis) városát elfoglalta és november 20-dikán véres ütközetet vívott a kétszerte számosabb ellenséggel, melyen fényes győzelmet aratott. Mintegy kétezer török teteme födte a csatatért; négyezer fogoly és dús zsákmány esett a győzők kezeibe.

Hunyadi ekkor visszatért a morvamelléki táborba, hol nagy lelkesedést keltett a dicső diadal, melyet Ulászló és Julián bíbornok siettek a pápához és a keresztény fejedelmekhez intézett levelekben köztudomásra hozni.[64]

A legatus ekkor ékesszólásának és tekintélyének egész hatalmát érvényesítette, hogy a sereg, a téli évszak okozta nehézségekkel daczolva, a hadjáratot folytassa. És czélt ért.[65] Nagy reményekkel volt eltelve. Mikor híre jött, hogy a szultán Drinápolyból kiindúlt, és személyesen vezeti ellenök seregét, félelem nélkűl nézett a mérkőzés elé.

«Bízom abban — írja — kinek szent nevéért harczolunk, hogy a császárra ugyanazon, vagy talán még rosszabb sors várakozik, mint a mely helynökének, a basának osztályrésze volt. Mindnyájan a seregben, nagyok és kicsinyek egyaránt, csodálatos módon, bátran és lelkesen sietnek a csatába. Ha csak a küszöbön álló tél nem szolgál akadályúl, remélem az Úrban, hogy ez a sereg nagy dolgokat fog művelni. Engedje ezt a kegyelmes Isten, kinek szent hitéért fáradozunk, az ő szent felségének dicsőségére, ezen országok

felszabadítására és az egész kereszténység vigasztalására.»[66]

A királyi sereg csakugyan folytatta dicsőséges előnyomúlását.

Julián deczember 4-dikén Sofiából újabb győzelmekről küldhetett szét jelentéseket; melyekhez buzdító fölhívásokat csatolt a szerencsésen megindúlt hódító vállalat elősegítésére.[67]

A keresztény sereg mind tovább halad. A Balkán hólepte magaslatain ragyog az apostoli kereszt, és lobog a magyar zászló. A vallásos önfeláldozás és hazafiúi lelkesedés szelleme képessé teszi a vezéreket és vitézeiket a zordon évszakkal járó szenvedések és nélkülözések elviselésére, újabb diadalok kiküzdésére. Különösen Julián bíbornoknak nagy volt a hatása. Folytonosan buzdító beszédeket intézett a csapatokhoz és ébren tartotta bennök a bizalmat az isteni támogatásban.[68]

De a természet leküzdhetetlen akadályokat gördített eléjök. A Balkán meredek sziklaösvényei a tél közepén járhatatlanok voltak. Vissza kellett fordúlniok. A mint Sofiát elhagyták, Murád megtámadta az utóhadat. A király a harcz színhelyére sietett. Karácsony estéjén ütköztek meg. A törökök megverettek. Számos fogoly között, a szultán egyik sógora is, Cselebi basa, a győzők kezeibe kerűlt.

Bizonyára a legünnepélyesebb és legmeghatóbb jelenetek közé tartozott az, mikor a hadsereg az ország fővárosába, az ujjongó tömegek sorfalai között, február 2-dikán bevonúlását tartotta; mikor a húsz éves király, ki maga szemé-

lyesen is részt vett a csatákban, és ellenséges nyíl által okozott seb ékességét hozta magával, atyja példáját követvén, a b. Szűz budavárbeli temploma előtt czipőit levette és mezítlen lábakkal járúlt az Úr oltára elé, hogy az Ég áldásaiért hálát rebegjen, és az ellenségtől zsákmányolt hadi jelvényeket, hódolata jeléűl, az Isten anyjának fölajánlja; mikor a ragyogó fényben megjelenő papság közepett Julián harczedzett férfias alakja az Isten házában térdre borúlt, oldala mellett a «bátorságot öntő legatusi kereszttel», mely a Hämus jégmezőin a kimerűlt harczosok lelkébe új bátorság életerejét öntötte.[69]

A király a dicső haditettek emlékének megörökítése czéljából, elrendelte, hogy a legkiválóbb vezérek és vitézek, tizenkét lengyelnek és ugyanannyi magyarnak, czímeres pajzsai a templom falain elhelyeztessenek. Juliánnak is igénye volt ezen kitűntetésre. És ő a magyarok közé kívánt számíttatni; a magyar czímerek élén, Hunyadié mellett foglalt helyet az övé!»[70]

A hadjárat dicső tényeinek híre örömteljes lelkesedést keltett Európa minden részében. Ulászló, Hunyadi és Julián a kereszténység ünnepelt hősi alakjaivá lettek.

Rómában, 1444. január 10-dikén a bíbornokok nyilvános tanácsűlésében olvastatott föl Julián bíbornok jelentése, és a következő vasárnapra ünnepélyes hála isteni tisztelet tartása határoztatott.[71]

Majd csakhamar megjött Rómába Julián küldötte, Trevisói Tádé, kit a hadjárat részleteinek

előadásával és folytatására a segítség sürgetésével bízott meg; a mely utóbbi irányban az olasz orvos, kit Magyarország iránt benső rokonszenv lelkesített, buzgalommal és nem siker nélkűl járt el.

A pápa nagy magasztalásokkal halmozta el legatusát, kiemelvén «okosságát az ügyek elintézésében, gyorsaságát föladatai megoldásában, tapintatosságát a viszálykodók kibékítésében, erős lelkét a veszélyek között, béketűrését a nehézségekkel szemben, valamint lángoló buzgalmát, melyet a kereszténység javának előmozdításában tanúsít». Egyúttal, azon biztos reményben, hogy a hadjárat további folyamán, a törökök egész Európából kiűzetnek, és a keresztény sereg hódításai Ázsiába is ki fognak hatni, Julián legatusi hatóságát már most Görögországra és a tengerentúli területekre is kiterjesztette.[72]

Ulászló királyt pedig azzal tüntette ki, hogy (márcziusban) a visszatérő Trevisói Tádé útján, a szentelt hadvezéri föveget és kardot küldötte meg néki, a mely jelvények — úgy mond — ősi szokás szerint, azon fejedelmek részére adományoztatnak, kik a «keresztény hit védnökei és a római egyház oltalmazói» gyanánt tesznek jelentékeny szolgálatokat. És a hadjárat folytatására buzdítván őt, biztosította, hogy a szent-szék és a többi keresztény hatalmak támogatására számíthat; hogy a hajóhad fölfegyverzését siettetni fogja, úgy hogy egy hónap alatt a velenczei kikötőből a galliopolisi szoros felé fog vitorlázhatni.[73]

A pápa, ezen ígéret teljesítése végett, azon

volt, hogy a velenczei köztársaságot és a többi tengerparti hatalmakat közreműködésre, gályák kiállítására késztesse;[74] valamint nagy erélylyel rendelkezett Európaszerte az egyháziakra kivetett tized behajtása iránt, melynek egy részét a hajóhad költségeire szánta, másik részét pedig Ulászló királynak és Julián bíbornoknak rendelkezésére bocsátotta.[75]

Julián egy ideig azon gondolattal foglalkozott, hogy a signoria áldozatkészségének fokozása, a készületek siettetése végett, személyesen fog Velenczébe útazni; de tervét elejtette, és Magyarországon szentelte tetterejét a szent ügynek.[76]

Ő már a hadjárat alatt összeköttetésben állott a köztársaság kormányával. És hogy a magánérdekeit mindig előtérbe helyező signoriának az áldozatkészségre hatásos ösztönt nyújtson, kilátásba helyezte, hogy a kereskedelmi szempontból nagyfontosságú Galliopolis város, a Hellespontus torkolatánál, Velenczének fog jutni, közreműködése jutalmául.[77]

A signoria sietett köszönetet mondani és megígérni, hogy gályáit mielőbb útnak indítja.

Mivel ugyanis Juliánnak (1443. deczember elején írt) tudósításai úgy hangzottak, hogy a magyar sereg a tél folyamán előnyomulását Drinápoly felé folytatni fogja: az olasz hajóhadnak megjelenése a Hellespontusban jelentékeny szolgálatokat tett volna.

A senatus 1444. január 24-diki ülésében elhatározta, hogy a tengeröböl parancsnoka, három gályával, mielőbb indúljon Corfuba, onnan Mo-

donba, majd Nigropontisba, hol a további útasításokat be fogja várni; egyszersmind meghagyta néki, hogy a Corfuban, Cretában, romániai Nápolyban és Nigropontisban állomásozó gályák fölfegyverzését eszközölje, és élelmi szerek készletének összeszerzéséről gondoskodjék.

Ugyanakkor a Veronában időző Condolmieri bíbornok fölkéretett, hogy haladék nélkül térjen vissza Velenczébe, a pápai gályák fölfegyverzése iránt rendelkezendő.[78]

A bíbornok-legatus már február második napján megjelent a doge előtt, bejelentette, hogy a pápai gályák fölfegyverzésére kellő pénzerő áll rendelkezésére; és készznek nyilatkozott, hogy a legelső velenczei hajón, mely kelet felé indúl, ő is útra kél.

Ezen ajánlatát a signoria nem fogadta el; czélszerűbbnek tartotta, hogy személyesen felügyeljen a pápai gályák fölfegyverzésére, és majd azokkal szálljon tengerre; a velenczei gályák Nigropontisban fogván őt bevárni.[79]

Ezalatt a tengeröböl parancsnoka február első napjaiban készen állott az indulásra. Vele kellett mennie a senatus egyik titkárának, De Rigvardatis Jánosnak, ki követ gyanánt küldetett a magyar táborba, oly czélból, hogy Ulászló királynak, Julián bíbornoknak és Hunyadi Jánosnak a köztársaság szerencsekivánatait tolmácsolja és ajándékait nyújtsa át.[80]

De míg a gályák parancsnoka részére az utasítások elkészítésével foglalkozott a senatus:[81] megjött a tudósítás, hogy a magyar sereg a had-

járat folytatását abba hagyta, és visszatért Magyarországba. Ekkor azután a parancsnok azon rendeletet kapta, hogy csak Modonig haladjon előre, és az ottani vizeken állomásozva, a további utasításokat várja be.[82]

A signoria ugyan ekkor Rigvardatist Budára küldötte, és megbízta, hogy mindenek előtt Julián bíbornokot keresse föl és ujítsa meg előtte a köztársaság korábbi ajánlatait a Hellespontusba küldendő gályák tárgyában, azon föltétel alatt, «ha tavasz nyiltával a legatus úr és a király ő felsége hadjáratot indítanak» a törökök ellen.[83]

A burgundi fejedelem irányában is határozottan kinyilatkoztatta, hogy a hajóhad, bármily hatalmas legyen is az, csak azon esetben működhetik sikerrel, ha Magyarország és a szomszéd tartományok területéről hatalmas szárazföldi sereg indíttatik a törökök ellen.[84]

És azért most a signoria volt az, mely Condolmieri bíbornok buzgalmát mérsékelte. Az ő előterjesztésére beleegyezését adta ugyan, hogy Ser Alvisio Loredano velenczei procurator a pápai gályák parancsnokává neveztessék ki,[85] és a többi tiszteket is a köztársaság tengerészete szolgáltassa;[86] de a gályák fölfegyverzésére vonatkozó intézkedések foganatosítását akkorra kívánta halasztani, mikor a Magyarországba küldött követtől biztos tudósítás érkezik a magyarországi hadikészületek felől.[87]

Mikor azután a biztos tudósítás megérkezett, a signoria kíméletlen türelmetlenséggel sürgette a pápai gályák fölfegyverzését, és május 23-dikán

mintegy ultimátumot intézett Condolmieri bíbornokhoz. «Nem kevéssé fájlaljuk — úgy mond — hogy ő szentsége a gályák megindítására nem gondol, sőt az e czélra kivetett egyházi tized jövedelmeit más czélokra, saját fegyvereseinek fizetésére fordítja, a mi államunk becsületének sérelmére és a kereszténység veszedelmére van; annál inkább, mert ha a gályák megindúlása késik, a magyar király és a többi hadvezérek, kiket a mi buzdításaink és ígéreteink késztettek a hadjárat megújítására, méltán neheztelhetnek ránk. Ezek után föl volnánk jogosítva a gályákról levenni a pápai zászlót, és azokat a mi lobogónk alatt küldeni a törökök ellen; mindazáltal a szentszék iránt táplált hódolatunk és ragaszkodásunk által indítva, ismételve kérjük föl, hogy a gályák késedelem nélkűl fegyvereztessenek föl és indíttassanak meg.»[88]

És csakugyan most lázas sietséggel megindúlt a gályák fölfegyverzése, hajósokkal és katonákkal benépesítése. E czélra az egyházi tizedekből több mint 35,000 forint adatott ki; a további költségeknek fedezését a pápa saját pénztárából ajánlotta föl.[89]

VI.

Ulászló király el volt határozva, hogy a pályán, mely az örök dicsőség babéraival kecsegteté, tovább fog haladni. Azonban a lengyel urak, hazájuk válságos helyzete által indítva, uralkodó-

juk személyes megjelenését sürgették. Juliánnak nagy erőfeszítésre volt szüksége, hogy őket ellensúlyozza, és a királyt elhatározásában megingattatni ne hagyja.[90]

A magyarországi rendek körében nem merültek föl ilyen nehézségek.

Az április közepe táján Budán tartott országgyűlésen végzés alkottatott, hogy «a mindenható Isten dicsőségére, a keresztény hit oltalmára és öregbítésére, a katholika egyház javára, kivált pedig Magyarország és határos részei fölszabadítására, a jövő nyár folyamán a király vezérlete alatt, hadjárat fog indíttatni Görögország és Románia felé».[91]

És Ulászló a legatus kezeibe tett ünnepélyes esküvel kötelezte magát arra, hogy «ezen nyár folyamán ő maga, az ország zászlósaival, uraival és főrendeivel, hatalmas sereget fog a hitetlen törökök ellen vezetni».[92]

A miről, sajátkezűleg aláírt levelekben, a pápát és a keresztény világ uralkodóit tudósította, egyúttal segítségöket is kikérte. Ezen iratait áthatotta lángoló lelkének heve. «Isten különös kegyelmének tartom — írja az egyikben — hogy atyámnak minden tekintetben örököse lehetek; hogy hitemért és a kereszténység javáért életemet ajánlhatom föl áldozatúl!»[93]

Az országgyűlés szétoszlása után megindúltak a hadi készületek, melyekben Julián is tevékeny részt vett.[94] Egyúttal éber szemének látköre kiterjedett az ország határain túl, mindenhová, honnan támogatás kínálkozott vagy akadály fenyegetett.

Első sorban Frigyes királyhoz fordúlt. Szándéka volt a magyar biztosok kiséretében személyesen hozzá menni, és közvetlenűl tárgyalni vele a békekötés ügyét. Frigyes örömmel fogadta ezen közlését, és biztosította a szivélyes fogadtatás felől, eloszlatván aggodalmait, melyeket a győri német kapitánynak fenyegető nyilatkozatai keltettek.[95]

Azonban Julián nem valósította szándékát. És a magyar országgyűlés befejezése után, levélben intézte Frigyeshez azon kérését, hogy két évre szóló fegyverszünetet kössön, melynek feltételeit, kész tervezetbe foglalván, megküldötte neki.[96]

Frigyes nem utasította vissza a felszólítást. És a beküldött tervezetben foglalt föltételeket elfogadta. De formai tekintetben módosításokat tett rajta, melyeket ő maga és környezete lényegtelennek tartott.

Az általa kiállított okiratot két követ által küldötte Budára. Ezen alkalommal cancellárja, Schlick Gáspár, Julián bíbornokhoz fordúlt, a módosítások elfogadásának kieszközlésére befolyásának érvényesítését kérvén. «Mivel — úgy mond — minél szorosabb a hitsorsosok között fennálló egyesség, annál szerencsésebb lesz a hit ellenségeivel folytatandó háború; ezért legyen rajta Főtisztelendő Atyaságod, hogy urunk királyunk követei előterjesztésökre kedvező választ nyerjenek; itt ugyanis, az én fáradozásaim következtében, megvan a teljes készség, jó, igaz és állandó egyesség létrehozására.»[97]

Julián örömmel fogadta, a ~~július~~ május második felében Budára érkező követeket, kiket elkísért Csepel szigetére, hol a király a nádorral együtt időzött.[98]

Itt azonnal tárgyalás alá vétetett a Frigyes által beküldött fegyverszüneti okirat. Felolvasását a jelenlevő magyar és lengyel urak mély felháborodásának nyilatkozatai szakitották meg. Míg ugyanis László Magyarország királyának czímeztetett, Ulászlóról következetesen mint lengyel királyról volt szó.[99]

A legelső, ki szavát emelte, Lasocki krakói dékán volt. «Ime — mondá — a császár Magyarországot László birtokának nyilvánítja, és így jogot igényel magának arra, hogy Magyarországról rendelkezzék. Ne is bocsátkozzunk vele, ily körülmények között, tárgyalásba.»

Frigyes követei azon voltak, hogy a rosz hatást eltüntessék. «Ti — így szóltak — kákán is csomót kerestek. Ne törődjetek azzal, hogy a császár királyi czímmel ékesíti unokaöcscsét. Uralkodótok magyar királynak czímezi magát, és a császár nem utasítja vissza leveleit, melyekben ezen czímzést használván, László jogait a magyar koronára megtagadja.»

A nádor ellenveté: «A két eset nem egyenlő; mert Ulászló Magyarország igazi királya.»

«Nem alkalmas hely ez — válaszolák a németek — arra, hogy vitassuk, kit illet meg a magyar korona. Ha majd helyre lesz állítva az egyház egysége, annak színe előtt kell tisztába hozni a kérdést.»

Mire a nádor hangsúlyozta, hogy az ügy egyszerű és világos; senki sem lehet olyan fogyatékos elméjű, hogy a rendektől a királyválasztás jogát megtagadja.

A németek türelmetlenkedni kezdtek. «Azért jöttünk — így szólottak — hogy a béke létesítéséről tanácskozzunk, nem pedig hogy vitatkozzunk. Ha a békét kívánjátok, megkapjátok. Ha kedvetek van háborút viselni, ettől sem idegenkedünk. Válaszszatok.»

Erre a krakói dékán felgerjedt. «Nem vagyunk annyira erőtlenek és gyávák, hogy meggyalázó békét fogadjunk el. Van elég erőnk és bátorságunk. Senkitől sem félünk!»

«Mi sem fogytunk ki — vágták vissza a németek — erőből és bátorságból. Ha nem is volnánk képesek másokat megtámadni, birjuk érdekeinket megoltalmazni. Jó embereknek elegendő ez. Hátunk mögött födözve vagyunk. Elég hatalommal rendelkezünk, hogy veletek szembeszálljunk. Ti ellenben közénk és török közé be vagytok ékelve. Vigyázzatok, nehogy előlről és hátúlról egyszerre támadtassatok meg!»

A nádor vette át a szót. «Tudjuk, hogy császártok hatalmas. De a mi országunk sem néptelen. Senkitől sem rettegünk. Ám vigyétek vissza szerződésteket.»

«Jól van, visszaviszszük» — mondák a németek, és távozni készültek.

Ekkor megszólalt Julián, ki néma tanúja volt a szenvedélyes vitának.

«Az Istenre kérlek nagyságos uraim, karol-

játok föl a békességet, mert ezt nem nélkülözhetjük, ha a törökök ellen akarunk indulni. Engedjétek ezt a szegény országot lélekzethez jutni. Ne akarjátok, hogy mezőiteket keresztény vér hullámai szennyezzék be.»

Szavai hatástalanul hangzottak el. Az értekezlet eloszlott.

Ekkor Julián a királyhoz fordult. És itt czélt ért.

Másnap Ulászló üzenetet küldött a német követeknek, hogy ne utazzanak el, mert az ő nevében még nem kapták meg a választ.

Mire a király elnöklete alatt tartatott tanácskozmány, melynek végeztével, Ulászló maga elé hivatta a német követeket, hogy velök elhatározását közölje.

A lehető legszembetűnőbb módon akarván velök és küldőjükkel éreztetni, hogy Magyarország királya az, kivel tárgyalnak, és egyúttal megnyugtatandó a magyar urakat, magyar nyelven intézte hozzájok a következő nyilatkozatot:

«Térjetek vissza a császárhoz, vigyétek meg neki üdvözletemet. Közöljétek vele, hogy az általa bemutatott békeszerződést, azért, hogy néki kedveskedjünk, elfogadjuk, mert nem a szükség kényszerít rá. Minden pontjában helybenhagyjuk. És az általunk kiállítandó oklevelet nyolcz nap alatt Pozsonyban átvehetitek.»[100]

Julián joggal magának tulajdonítja az egyesség létrejöttének érdemét. De szokása szerint, szerényen nyilatkozik közreműködésének jelentősége felől.

«Megtettem mindent — írja ő maga a német cancellárnak — a mi hatalmamban állott, hogy a követeknek ne kelljen eredménytelenül visszatérni. Végre annak, ki minden békesség szerzője, segítségével, a fegyverszünet megköttetett, a császár által megállapított szöveg szerint. Ez nem közönséges örömmel töltött el, tekintettel a császár becsületére, valamint arra is, hogy ily módon a háborúk gyökerei kitépetnek, és a hadsereg szabadabban s hatalmasabban indulhat, Isten nevében, a hitetlen törökök ellen. Talán, még mielőtt a fegyverszünet határideje letelik, Az, ki mondá: ‚én a békesség gondolataival foglalkozom' időközben gondolni fog, vagy helyesebben szólva örök időktől gondolt valamit. Bárha örök békesség létesülhetne ezen szétszaggatott országban.»

De Julián nem elégedett meg ezen eredménynyel. A császár és a német birodalom részéről a hadjáratban tettleges közreműködést várt. Azon óhajtást fejezte ki, hogy a Nürnbergbe kihirdetett birodalmi gyűlésen, a császár és a német fejedelmek szavazzanak meg segítséget.

«Ez — írja egyik levelében — a császárnak és az egész német nemzetnek legnagyobb dicsőségére válnék. Sőt a császári méltóság kötelességeihez is tartozik. Minthogy pedig ezen szent föladatot az elmult időkben más fejedelmek ismételten megkísérlették, illik, hogy ő felsége, kit arra még szorosabb kötelesség késztet, kövesse példájukat. Az egész dolog nem is járna nagy nehézséggel. Ha Németország egész területén mindegyik házra egy rajnai forint adó vettetnék ki, a mi pedig

nem volna súlyos tehernek tekinthető, roppant pénzösszeg gyűlne egybe. És hogy ezen teher még könnyebben legyen elviselhető, akként lehetne intézkedni, hogy ha egy helység például száz házból áll, a község fizetné meg a száz forintot, a mely összeg azután a lakosok között, vagyonuk arányában osztatnék föl. Továbbá a szent-szék a római királynak rendelkezésére bocsáthatná az egyházi jövedelmek tizedét, a mi szintén nagy összeget eredményezne. Hasonlag ő szentsége teljes bucsút engedélyezhetne mindazoknak, kik ezen szent vállalat költségeihez járulnak. Végtére a szent atya, a római egyház jövedelmeiből, Velencze és más államok hozzájárulásával, nagy hajóhadat létesíthetne, mely a seregeket a háború színhelyére szállítaná.

«A császári felség és a dicső német nemzet nem szentelhetné erejét dicsőségesebb és gyümölcsözőbb vállalatra! A katholika hit gyarapítására hivatott ilyen művek méltók a császárhoz. Ilyen törekvések illenek a keresztény népekhez, s főleg azon nemzethez, melynek körében van a császári trón megalapítva. Talán mosolyt fognak kelteni ezen gondolatok. De valóban helyesebb ilyen, mint léha vagy káros gondolatokkal foglalkozni. Ha Krisztust úgy tisztelnők szíveinkben, a hogy ajkunkon valljuk; ha ép oly buzgalommal igyekeznénk az igaz hitet terjeszteni, a mint a saracénok Mohammed undok felekezetét: bizonyára gyakrabban foglalkoztatnának minket ilyen gondolatok!» [101]

Azonban lelkes szavai nem találtak visszhangra.

A nürnbergi birodalmi gyűléshez csatolt reményei füstbe mentek.

Julián bíbornok szemeiben és terveiben a velenczei köztársaság még nagyobb fontossággal birt, mint a német birodalom. Mert az Ulászló király vezérlete alatt megindítandó hadjárat biztos és teljes sikerre csak úgy számíthatott, ha egyidejűleg a keresztény hajóhad kellően fölszerelve megjelenik a Hellespontusban, és ott megfelelő módon támogatja a szárazföldi actiót.[102]

Julián, a budai országgyűlés tartama alatt, pontosan értesítette a signoriát a hozott határozatok, a király esküje és a hadi készületek folyama felől. Egyúttal a vett igéretek beváltását sürgette, és Rigvardatist utasíttatni kérte, hogy a magyar sereget a hadjáratban kisérje.[103]

A doge sietett az örvendetes közlésekért köszönetét kifejezni, a korábbi igéreteket megújítani és követét utasítani, hogy a hadjárat idején a király kiséretéhez csatlakozzék.[104]

A legatus Rigvardatisnak fontos szerepet jelölt ki; minthogy az volt óhajtása, hogy a szárazföldi sereg és a hajóhad mielőbb érintkezésbe lépjen.

Mikor május elején a királyi tanácsban a hadjárat tervének megállapítása tárgyaltatott: Julián azt javasolta, hogy okulván azon nagy nehézségeken, melyekkel a mult évben a túlnyomóan lovasságból álló hadseregnek a Balkán-hegységben kellett megküzdenie, alkalmasabb hadműveleti vonal jelöltessék ki, és a Balkán főgerinczének megkerülésével történjék az előnyomulás. E sze-

rint az volt terve, hogy a sereg ne Orsovánál keljen át a Dunán, hanem a bal parton, Oláhországon keresztül vonuljon egészen odáig, hol a folyam a Fekete tengerbe ömlik. Itt azután fogadná azt a hajóhad egy része, mely a Dunán átszállítását eszközölné. Ezen tervet több előnyös körülmény tette ajánlatossá. Ily módon ugyanis a területi nehézségek nagy részben kikerülhetők voltak. A sereg továbbá a Fekete tengerig juthatott el a nélkűl, hogy ellenséges területen támadások és ütközetek föltartóztatnák és erejét fogyasztanák. Végül a hajóhaddal való közös actio is biztosíttatott. Mindezeknél fogva Julián javaslata úgy Magyarországon, mint Frigyes udvaránál és Velenczében is, helyesléssel fogadtatott, és foganatosítása érdekében a signoria készséggel tette meg a maga részéről a szükséges intézkedéseket.[105]

Julián egyidejűleg nem mulasztotta el fölfrissíteni azon korábbi ajánlatait, melyek Velenczének uralma kiterjesztésére a keleten kilátást nyitottak. Rigvardatissal közöltetett, hogy a hadjárat sikere esetében, a köztársaság Galliopolist, Salonikit, más görögországi területekkel fogja megkapni.

A doge köszönetet mondott ezért, és magyarországi követét utasította, hogy maga idején, mikor ama helyek átvételére kerűl a sor, a legatus tanácsa szerint járjon el.[106]

Ez alatt a velenczei arsenalban lázas sietséggel dolgoztak a pápa által megrendelt gályák fölszerelésén. Ugyanott ezen felül a burgundi fejedelem költségén szint azon czélra a négy gálya

fölszereltetett.[107] E mellett a senatus rendeleteket bocsátott szét tengerparti és szigeti birtokainak kormányzóihoz, hogy nyolcz gályát indítsanak meg, melyek a Hellespontusba vitorlázó pápai és burgundi hadi hajókhoz csatlakozzanak. A pápai bíbornok-legatus főparancsnoksága alatt, az egész hajóhad tényleges parancsnoksága Loredano Alajos velenczei patriciusra bízatott.[108]

A görög császár és az aragoniai király szintén fölajánlották Ulászlónak segítségöket és közreműködésöket.[109]

Albánia hős fejedelméhez, Castriota Györgyhöz pedig Ulászló küldött követet, jelentvén a hadjárat közel kezdetét, és részvételre kérvén fel őt.

«Meghívnak Téged — olvassuk a királyi levélben — Magyar- és Lengyelország hőslelkű főrendei; meghív Julián bíbornok, a keresztény üdvösség ájtatos harczosaival, kik régtől fogva oldalunk mellett állanak. Csak Te rád várakozunk.» [110]

VII.

A mikor most már Európa népei feszült várakozással néztek a magyar hadsereg megindulása és fegyvertényei elé: a helyzetben váratlan fordulat állott be.

Murad szultán, a mint a mindenfelé folyamatban levő készületekről értesült, a mult évi vereségek lesújtó hatása alatt, arra szánta el magát, hogy bármily áron megvásárlandó fegyver-

szünettel hárítja el a fenyegető veszélyt. Erre azon körűlmény is indította, hogy Kis-Ázsiában újból ellenséges mozgalmak vették igénybe figyelmét. E mellett azon gondolattal foglalkozott, hogy a trónról egyik fia javára lemond; mielőtt tehát a magánéletbe visszavonulna, biztosítani kívánta birodalma fönmaradását.

Alkalmas közbenjáróul kínálkozott Brankovics György, a szerb fejedelem. Őt saját érdeke, országa épségének és függetlenségének visszaállítása vezérelte ingatag politikájában. Gyengének érezvén magát, Magyarországon keresett támaszt az ozmán hódítás ellen. De azért aggódva és irígykedve szemlélte a magyar korona hatalmának növekedését, mert az éppen olyan veszélyessé válhatott Szerbország függetlenségére nézve, mint az ozmánoké. Egyébiránt a szakadár görög egyház híve lévén, kívül állott azon áramlatokon, melyek a római egyházhoz tartozó népeket lelkök mélyében mozgásba hozták. Zsigmond és Albert királyok uralkodása alatt a magyar korona igaz hívének vallotta magát, és mikor a törökök Szerbország nagy részét meghódították, Magyarországon nagy kiterjedésű uradalmakat nyert adományul. De Albert halála után a törökökhöz közeledett, a miért Ulászló király által magyarországi uradalmaitól megfosztatott.[111] Kevéssel utóbb ki tudta eszközölni a király bocsánatát, visszakapta jószágait, és az 1443-dik évi hadjáratban egész odaadással vett részt. Ennek hasznát is látta. Szerbország területének nagyobb része visszahódíttatott a törököktől.[112]

Azonban az országnak még jelentékeny része, a legerősebb várakkal, a törökök kezeiben volt. Mind ennek visszaszerzését az 1444-dik évi hadjárattól várta,[113] melyben ő maga is részt venni készült. És hogy Hunyadi János iránt, ki mind az eddigi eredményekben a főtényező vala, mind a tervezett hadjáratra is nagy áldozatokat hozott, elismerését s háláját kifejezze: július 3-dikán az aradi káptalan színe előtt bejelentette, hogy Világos várát a hozzá tartozó uradalommal örök tulajdonul átengedi neki.[114]

De az adományozásnak más rugója is volt, mint az, a mit a hivatalos okiratok bevallottak.

Mikor az bevégzett ténynyé lett, Brankovics György már alkudozásban állott a törökökkel.[115] A szultán óvatosan tette meg első kísérletét. Küldöttei azon ürügy alatt jelentek meg nála, hogy sógorának, a fogoly Cselebi basának kiszabadításáért váltságdíjat ajánlanak. Majd a tárgyalások folyamán megpendítették a békesség eszméjét, oly módon, hogy egész Szerbország visszaadására és a fejedelem török fogságban levő két fiának szabadon bocsátására nyitottak kilátást, valamint a magyar korona más területeinek átengedésére és jelentékeny pénzösszeg fizetésére is készeknek nyilatkoztak.

Brankovics természetesen örömmel karolta föl ezen ajánlatot; mert a békekötés kardcsapás nélkül és biztosan nyújtotta neki mindazt, a mit a kétes kimenetelű hadjárattól várt, és a mit nagy áldozatokkal kellett volna kiküzdenie. E mellett a két hatalmas birodalom között a közben-

járó helyzete sokkal előnyösebbnek látszhatott rá nézve, mint azon állás, melyet a magyar birodalom irányában, a törökök megsemmisítése után foglalt volna el.

Azonban az ő csatlakozására a szultán nem fektetett nagy súlyt; csak az Ulászlóval kötendő béke birhatott előtte értékkel. Ezt kellett Brankovicsnak létre hozni.

Hogy e tekintetben czélt érjen, a legelső föltétel: Hunyadi János hozzájárulása volt. Mert a békekötést a királylyal és a magyar urakkal elfogadtatni, Julián bíbornok jóváhagyását megnyerni vagy befolyását ellensúlyozni, csak a nagynevű hadvezér lehetett képes. Szoros titoktartás mellett közölte vele a török küldöttek nyilatkozatait; egyszersmind igéretet tett, hogy azon esetre, ha a békekötés létrejő és ő ennek következtében Szerbország elvesztett részeit visszanyeri: viszont összes magyarországi uradalmait neki engedi át.[116]

Hunyadi, bár éppen ő volt az, ki a háborúért leginkább lelkesedett, és készületeire másoknál nagyobb áldozatokat hozott, nem utasította vissza az ajánlott békét, sőt kész volt azt pártolni és elfogadni, ha megadja azon előnyöket, melyeknek kiküzdéseért a háborút tervezte.

Ezen háborúnak pedig két czélja volt; az egyik: a magyar korona elvesztett melléktartományait visszaszerezni, és Magyarországtól a török támadásokat jövőre elhárítani; a másik: a görög birodalom tartományait a törökök kezeiből kiragadni, és őket Ázsiába visszaszorítani.

Ezen utóbbi föladat megoldása méltán két-

ségesnek tűnhetett föl előtte; minthogy az európai hatalmak olyan mérvű közreműködésére, milyent a kitűzött czél igényel vala, nem számíthatott.

Éppen azon időtájt, mikor Hunyadi a török békekötés ügyét fontolóra vette, panaszolja el Ulászló király, hogy Magyarország szenvedéseit és veszélyes helyzetét a keresztény fejedelmek részvétlenűl szemlélik. «Mintha — úgy mond — a mi rendeltetésünk csak az volna, hogy engesztelő áldozatúl szolgáljunk, és ezzel másoktól hárítsuk el a vészt. Egyedül Eugén, Róma szent főpapja és Fülöp Burgundia fejedelme támogatnak» [117] Tehát a spanyol király és az olaszországi államok segítségére nem számított; sőt el volt készülve arra is, hogy a görög császár cserben fogja hagyni.

De azon reményeket is, melyek a pápa meg a burgundi fejedelem által fölszerelt hajóhad működéséhez csatoltattak, a legszerényebb mértékre szállították le a Velenczéből érkező tudósítások.

Június végén csak annyit tudtak Magyarországon, hogy a pápa rendeletére nyolcz, a burgundi fejedelem számlájára négy gálya szereltetik föl a velenczei arsenalban; és mivel ezen fölszerelési munkálatok folyamán minduntalan pénzügyi nehézségek merültek föl, attól lehetett félni, hogy ezen jelentéktelen hajóhad is elkésve fog útnak indulni és rendeltetési helyére érkezni.

Így tehát le kellett szállítani a nagy terveket; le kellett mondani azon gondolatról, hogy a keresztény világ halálos csapást fog mérni az ozmánok európai uralmára, és a görög birodalmat hajdani hatalmának polczára visszahelyezheti.

Az első czél elérésére mindazáltal, a tervezett hadjárat eredménye gyanánt, a legnagyobb valószinűséggel lehetett számítani, még azon esetben is, ha a szövetséges hatalmak igéreteiket be nem váltják; csak hogy mellőzhetetlen volt a hűbéres fejedelmek és legelső sorban Brankovics György közreműködése. A mennyiben tehát az utóbbi, megnyerve a törökök által, tétlen szemlélője marad a magyarok erőfeszítéseinek, vagy épen a törökökhöz csatlakozik: a magyar sereg a legnagyobb veszélynek van kitéve. Már pedig ismerve Brankovics jellemét és magatartását, kétségtelennek látszott, hogy azon esetre, ha Hunyadi az ő merevségével a fejedelemre nézve előnyös békét meghiusítja, ez a magyar koronától el fog pártolni.

Így tehát, szemben a szultán ajánlataival, Hunyadinak kettő között volt választása: biztosan, kardcsapás nélkűl elfogadni mindazt, a mit a hadjárat a legszerencsésebb esetben igért, és a nagy tervek valósítását akkorra halasztani el, mikor ez biztosabban lesz várható; vagy pedig kitenni magát annak, hogy a hadjárat szerencsétlen kimenetele a nagy terveket hosszú időre meghiusítja, a biztos előnyöket elragadja, sőt az eddig elért vívmányokat is megsemmisíti.

Nem lehet meglepő, hogy Hunyadi hazafiúi szelleme ezen koczkázattól visszariadt, és ambitiója is kielégítést talált azon, eddigi diadalainál nem csekélyebb értékű eredményben, hogy a szultán, ki alig két esztendő előtt csak Nándorfehérvár átadása és adófizetés árán volt hajlandó békére

lépni, most maga kínált a békéért nagy területeket, erős várakat és jelentékeny összeget!

Hunyadi jól tudta, hogy Ulászló királyt a szövetséges hatalmaknak adott szava és a legatus színe előtt tett esküje a hadjárat megindítására kötelezi; tudta tehát, hogy a török békekötés tényével az esküszegés merényletét követné el.

Az ő lovagias és vallásos szelleme a hűtlenség és esküszegés gondolatával nem volt képes megalkudni. Ha tehát mégis a békekötés létesítésére határozta el magát: eljárásának magyarázatát azon reményben kell keresnünk, hogy a pápai legatus az eskü kötelezettségétől való fölmentést nem fogja megtagadni.

Az eskü ugyanis elvesztheti kötelező erejét, ha teljesítése lehetetlenné válik, vagy pedig súlyos hátrányok és veszélyek forrását képezné. Csakhogy annak megítélése és eldöntése, vajjon ilyen eset fönforog-e, természetszerűen nem az érdekelt felekhez, hanem egy fensőbb forum illetékességéhez tartozik. Ezen fensőbb forum a fenforgó esetben a szent-szék, illetőleg teljhatalmú követe volt.

Hunyadi bízott abban, hogy Julián bíbornokot meggyőzheti arról, hogy az eskü megtartása erkölcsileg lehetetlenné vált, mivel abból Magyarországra és az egész kereszténységre nagy hátrányok és veszélyek, mellőzéséből ellenben jelentékeny előnyök származnának.

Mindezek után — a legszorosabb titok leple alatt — Hunyadi megegyezett Brankovics Györgygyel abban, hogy a békekötést pártolni fogja, és

egyúttal a föltételek iránt is megegyeztek; a miről a szultánt azon fölhívással értesítették, hogy a béke megkötése végett a királyhoz ünnepélyes követséget küldjön.[118]

A szultán örömmel értesült ezen megállapodásról, haladék nélkül útnak indította követeit, és már most a békét biztosítottnak tekintvén, július 12-dikén hadaival Ázsiába kelt át.[119]

Hunyadi pedig elérkezettnek látván az időpontot arra, hogy a béke ügyét a titkos alkudozások köréből a hivatalos tárgyalások szinhelyére vigye át: értesítette a királyt mindarról, a mi ekkorig történt, és arról is, hogy a szultán követsége legközelebb várható. De egyúttal, a mikor a királyt fölkérte, hogy a szultán ajánlatait az országtanácscsal egyetemben fontolóra vegye: nem mulasztotta el mindazon intézkedéseket javaslatba hozni, melyek a békealkudozások meghiúsulása esetén, a hadi vállalat érdekében szükségesek valának.

Ezért azt ajánlotta a királynak, hogy a béketárgyalások az alföldön, Szegeden, a háborúra fölkészült magyar hadsereg körében, folyjanak. Ily módon lehetővé akarta tenni, hogy ha a béke nem jön létre, a hadjáratot késedelem nélkűl meg lehessen indítani.[120]

A király minden pontjában követte Hunyadi tanácsát. Hadai élén, Julián bíbornok és a főurak kiséretében Szegedre jött.

Csakhamar megérkeztek a török követek is, kiknek vezetője a szultán cancellárja, egy renegát görög volt.

Arra nézve, hogy ajánlataik tárgyalás alá vétessenek, a lengyel és magyar urak soraiban nézeteltérés nem nyilvánult. Mindazáltal kísérlet tétetett a szultán által fölajánlott területeken felül, Bolgárország átengedésének kieszközlésére. A török követek nem voltak fölhatalmazva, hogy ezen kívánatot teljesítsék, és arra nem is voltak rábirhatók.

Egyébiránt e nélkűl is a szultán által ajánlott föltételeket a király hívei «hihetetlenül előnyösek-nek» ítélték.[121]

Épen azért természetszerűen föl kellett merűlni azon aggodalomnak, vajjon az ajánlatok őszinteségében lehet-e bízni? És vajjon azok hátterében nem lappang-e csel és ármány? Lehetséges volt ugyanis, hogy a szultán a tárgyalások megindításával és a békekötéssel csak időt akar nyerni, és azt kívánja elérni, hogy a magyar király és szövetségesei a háború viselésére alkalmas nyári időt föl ne használhassák, azután pedig a föltételek teljesítését, az igéretek beváltását meg fogja tagadni.

Ezen lehetőséggel szemben, megfelelő biztosítékról gondoskodtak Ulászló tanácsosai. Kikötötték, hogy a törökök, a békekötés értelmében visszabocsátandó várak tényleges átadását nyolcz nap alatt tartozzanak végrehajtani. Ily módon elérték azt, hogy azon esetre, ha a várak átadásának megtagadásával a törökök álnoksága kiderülne, nagyobb idővesztes nélkűl meg lehetett indítani a hadjáratot.

A török követek hozzájárultak ezen föltételhez is.

Igy azután, július közepén, tíz esztendőre megköttetett a béke, melynek megtartására a király esküvel kötelezte magát.[122]

Kérdés, hogy Julián bíbornok a békealkudozások tartama alatt és a békekötés tényével szemben, milyen állást foglalt el?

Annak lehetősége, hogy a legatus a tárgyalások folyama és kimenetele felől tudomást nem nyert volna, egészen ki van zárva.

Hasonlag lehetetlen föltennünk, hogy ő, ki a törökök ellen hadjárat létesítése végett küldetett Magyarországba, ezen czél meghiusítására czélzó tárgyalásokat előmozdított, vagy csak javallott volna is.

Másfelől kétségtelen, hogy ha hivatala hatalmának és személye tekintélyének összes eszközeit fölhasználja, ha esetleg a királyt és tanácsosait az egyház büntetéseivel — melyeknek alkalmazására föl volt jogosítva — fenyegeti; ha az április havában tett esküvel ellenkező békekötést előre esküszegésnek bélyegezi: a békealkudozások sikerét képes lett volna meghiúsítani.

Ezt nem tette. Tartózkodó állást foglalt el. Meghajlott a viszonyok kényszerűsége előtt.

Az ő helyzetét ugyanis nagy mértékben nehezítette azon bizonytalanság, vajjon a hajóhad a Hellespontusba elindult-e már vagy nem?

Az áprilisi királyi eskü azon föltevésben (talán azon nyiltan kikötött föltétellel) tétetett, hogy a szövetséges hatalmak hajóhada támogatni fogja a magyarokat.

Mikor a törökökkel a béketárgyalások meg-

indultak, Juliánnak tudomása volt azon nehézségekről, melyek a pápai gályák fölszerelése körül fölmerültek és azon szemrehányásokról, melyeket a velenczei signoria IV. Eugénnek ez ügyben tett.[123] De nem volt tudomása arról, vajjon a nehézségek elháríttattak-e már, és biztosan számíthatni-e arra, hogy a hajóhad tényleg megindíttatik, és ha igen, vajjon idején eljut-e a Hellespontba?

Mily súlyos felelősséggel terheli magát és a szent-széket, ha a magyarok, az ő szavára, elutasítják a békeajánlatot, megindítják a háborút, eljutnak a Fekete tengerig, nem találják ott a hajóhadat, és katasztrófa éri őket?!

És ettől el is tekintve, vakmerő eljárás lett volna, Hunyadi és Brankovics tanácsa s akarata ellenére, kierőszakolni a háborút, melyben épen ő rájok várakozott a legfontosabb szerep. Kényszerítő eszközökkel háborúra szorítani a nemzetet, mikor ennek az a meggyőződése, hogy sikert nem igér és káros; háborúra, mely az erők teljes megfeszítését és a lelkesedés legmagasabb fokozását igényelte: a legkoczkáztatottabb eljárás lett volna.

De e mellett valószinűleg még más természetű okok is befolytak Julián elhatározására. Minden jel oda mutat, hogy a törökök ajánlatait nem tartotta őszintéknek, és meg volt győződve arról, hogy az igért várakat nem fogják átadni. Alig csalódunk, ha fölteszszük, hogy épen az ő sürgetésére tűztek ki az átadásra olyan föltűnően rövid határidőt.

Csak is abból, hogy a békekötés érvényesü-

lésében nem hitt, magyarázható meg a mulasztások egész sora, melyek különben, a mennyire igazolhatatlanok, annyira érthetetlenek is volnának; hogy t. i. a tárgyalások folyama alatt nem győződtek meg arról, vajjon a szövetségesek a hadi actiót nem indították-e már meg; hogy a békekötés létrejöttéről nem siettek azonnal, a lehető leggyorsabb úton, szövetségeseiket értesíteni.[124] És csak így magyarázható meg az is, hogy Julián a békekötés szentesítése után nem csak nem hagyta el Magyarországot, — a mi kötelessége leendett, ha föladatát végképen meghiúsítva szemléli, — hanem Szegeden maradt, bevárandó a további fejleményeket.

Juliánnak kettő között volt választása: meghiusítani a békealkut és így kedvetlenül, csüggedten háborúba űzni a nemzetet; vagy tűrni a békekötés létrejöttét és bevárni annak néhány hét alatti fölbomlását, a mely esetben azt remélhette, hogy a nemzetnek lelkesedése új lángot fog vetni, és azt a törökök álnoksága által előidézendő fölháborodás is éleszteni fogja.[125]

VIII.

Mialatt Szegeden a török békekötés föltételeinek végrehajtására vonatkozó tudósításokat szorongó lélekkel, aggódva és remélve várták: július utolsó napjaiban, a velenczei dogetól, ugyanazon hónap 4-dikén Julián bíbornokhoz intézett levél érkezett. Ebben közli, hogy a pápai hajóhad

bíbornok-főparancsnoka nyolcz gályával a galliopolisi szoros felé elvitorlázott, és két-három nap multával követé őt a burgundi fejedelem által megrendelt négy gálya is.[126] Megjegyzi, hogy ezen tizenkét hadihajó felszerelésének költségeihez a signoria, a maga pénztárából mintegy 30,000 aranynyal járult, és a pápa által az egyháziak tizedadójából utalványozott összeg legnagyobb része is velenczei területen folyt be. Így tehát az egész hajóhadat olybá lehet venni, mintha a köztársaság állította volna ki. De ezzel áldozatkészsége nincs kimerítve; mert a saját lobogója alatt nyolcz, vagy legalább hat gályát fog a Hellespontusba küldeni.[127] Végül értesíti a legatust, hogy az ő óhajtásának megfelelően, a hajóhad parancsnoka mihelyt Galliopolisba megérkezik, onnan rögtön nyolcz vagy esetleg több hajót a Duna torkolatához fog bocsátani, ott a magyar sereg átszállítását eszközlendők.[128]

Ezen tudósítások természetszerűen mély hatást gyakoroltak a Szegeden egybegyűltekre.

A míg a magyar király szövetségesei actióba nem léptek, sőt, a mult évek szomorú tapasztalatai alapján, indokolt aggodalom merülhetett föl az iránt, vajjon egyáltalán van-e komoly szándékuk a tettek mezejére lépni; addig azon gondolattal kecsegtetheték magokat Ulászló és tanácsosai, hogy a cselekvés szabadságával rendelkeznek.

De mikor bevégzett tény előtt állottak, mikor szövetségeseik, a magyar király sürgetéseinek engedve, az ő fejedelmi szavában és keresztény

esküjében bízva, a hadi műveleteket megindították, nagy pénzáldozatokat hoztak, alattvalóik életét és államuk reputatióját engagirozták: elutasíthatatlan kötelességökké lett az, hogy őket cserbe ne hagyják.

Vajjon szólhattak-e igy hozzájok? «Mi időközben a korábbi megállapodásoktól eltértünk, előnyös békét kötöttünk; nem gondolunk veletek, tegyetek a mit akartok, hívjátok vissza gályáitokat, avagy viseljetek háborút saját magatok, válaszszatok a biztos gyalázat és a kétségtelen romlás között.»

De az új helyzet követeléseinek súlya legelső sorban Julián bíbornokra nehezedett. Kötelességévé lett mindent megtenni, a mi hatalmában állott, hogy most már Magyarország is teljesítse hivatását.

És ő valóban ékesszólásának s tekintélyének egész hatalmát érvényesítette.[129]

Hatását jelentékenyen elősegítette a keletről érkező azon hír, hogy Murád szultán, hadai élén, július 12-ikén Ázsiába átvonult.[130]

Már pedig világos volt, hogy azon esetre, ha a keresztény hajóhad a Hellespontuson állást foglalván, Murád szultánt Ázsiából visszatérésében és segítség küldésében megakadályozza: az európai török birodalom haderejét könnyen meg lehet semmisíteni.

A török békekötés fölbontását tehát a szövetségesek irányában elvállalt kötelezettségek mellett, a származható előnyök is sürgették, a melyek mellett elenyészett a békekötés végrehajtásától várható haszon.

Mert ha a törökök csakugyan átadják mind-

azon területeket és várakat, melyek a szegedi okiratban felsorolvák, vajjon az ekkép keletkező helyzetnek tartósságában lehetett-e bízni? Vajjon várható volt-e, hogy a törökök Magyarországot végkép meg fogják kímélni támadásaiktól, kihagyják hódító czélzataik sphaerájából?

És mivel ezt nem lehetett reményleni, vajjon helyes eljárás volt-e: bevárni azon időpontot, mikor a törökök Ázsiában ellenségeiket tönkre tették, a görög birodalom romjait is hatalmukba ejtették, hogy azután meggyarapodott és megszilárdult hatalmukat Magyarországra zúdítsák?

És mivel a magyar nemzet — akkor majd még kevésbbé mint azelőtt, — magára hagyatva nem lehetett képes daczolni a törökök hatalmával: miképen számíthatott volna a szent-szék és az európai államok segítségére, ha azokat a legkedvezőbb pillanatban, ideiglenes előnyök kedvéért cserben hagyta?

Bizonyára Magyarországot attól fogva egy vonalba helyezte volna a keresztény világ a görög birodalommal, melyet rövidlátó, önző és megbízhatatlan politikája sodort az enyészetbe. Ugyanazon sors várakozott volna Magyarországra is.

A nemzeti becsület és létérdek ezen sugallatainak meghallgatását mi sem tiltotta.

A király és tanácsosai mikor július közepén a török békekötést megerősítették, jóhiszeműleg azon véleményben lehettek, hogy áprilisi esküjök és kötelezettségök érvényét vesztette az által, hogy a keresztény hatalmak igéreteiket be nem váltották. Most meggyőződtek arról, hogy téved-

tek; hogy akkor, mikor a törökökkel tárgyaltak, a hajóhad már útban volt a Hellespontus felé.

De e mellett magok a törökök is jogczímet nyújtottak a magyar királynak arra, hogy a szegedi békekötést fölbontsa. A leglényegesebb föltétel volt: a várak átadásának nyolcz nap alatt végrehajtása. Több napi idő engedtetett arra, hogy a rendeletek a várak parancsnokaihoz eljuthassanak, és a szükséges intézkedések mindkét részről megtétessenek; több nap arra is, hogy a megtörtént átadás felől a tudósítások Szegedre érkezhessenek.

Azonban húsz nap telt el, a nélkül, hogy ezen tudósítások megjöttek volna; a mit most általán annak bizonyítékául tekintettek, hogy a szegedi alkudozásokkal a törököknek nem volt más czéljok, mint a magyar király által tervezett hadjáratot késleltetni.[131]

Ilyen körűlmények között Juliánnak könnyű volt czélt érni: a királyt és a Szegeden egybegyűlt magyar urakat a maga nézeteinek, javaslatainak megnyerni.[132]

Ugy látszik Hunyadi habozott legtovább, és hogy az ő ellenkezését legyőzzék, a király és a rendek igéretet tettek neki, hogy a hadjárat szerencsés befejezése után, Bolgárország fejedelmének méltóságával fog felruháztatni.[133]

Végre ő szintén engedett. És miután a már létrejöttekor érvénytelen, feltételeinek meg nem tartása miatt is hatálytalanná lett békekötést, Julián bíbornok a szent-szék nevében semmisnek nyil-

vánította:[134] felbontása és a hadjárat mielőbbi megindítása egyhangúlag elhatároztatott.

A királyi tanácsban, mely ezen ügyet tárgyalta, a következő egyházi és világi főurak vettek részt: Rozgonyi Simon egri püspök, királyi cancellár, Dominis János váradi püspök, Herczeg Dániel boszniai püspök, Péter csanádi püspök; Hunyadi János erdélyi vajda, Hédervári Lőrincz nádor, Rozgonyi György országbiró, Palóczi Simon főlovászmester, Ország Mihály főkincstartó, Czudar Simon főpohárnokmester, Bánfi Pál bán, Tornai Silveszter tornai főispán, Marczali Imre volt somogyi főispán, Losonczi János, Herczeg Pál, Tasi Rupert és Maczedoniai Dancs.

A mint a fegyverszünet megtörése és a hadjárat megindítása elhatároztatott: Julián bíbornok ezzel nem elégedett meg.

Előre látta, hogy a fegyverszünet megkötésének híre a szövetséges hatalmaknál bizalmatlanságot fog kelteni, melynek eloszlatására ünnepélyes manifestátiót tartott szükségesnek.

Az országnagyok beleegyezését kieszközölvén, rábírta a királyt, hogy az imént elvállalt kötelezettséget esküvel erősítse meg. A királyi eskü így hangzott:

«Királyi szavunkra, becsületünkre és keresztény hitünkre, melyben a szent keresztséget fölvettük és az örök életet elnyerni reméljük, az Urnak ezen szent evangéliumára fogadjuk, igérjük, ajánljuk a szent Háromságnak, az Atya Fiú és szent Lélek Istennek, a boldogságos szűz Máriának, Isten anyjának, az angyaloknak, Isten szent-

jeinek, különösen István és László királyoknak, ezen országunk védszentjeinek, hogy Budán tett határozatunkat és fogadásunkat teljesíteni fogjuk, és a legközelebbi szeptember hó első napján Orsova mellett a Duna révénél, vagy alább fekvő más révnél leszünk, azonnal megkezdjük és megszakítás nélkül folytatjuk seregünk átszállítását a túlsó partra, azután rögtön a törökök által birt területre lépünk, és mindennemű csel vagy ürügy mellőzésével, folytatjuk seregünkkel az előnyomulást Romániába, Görögországba és a törökök által birt más tengermelléki területekre; megcselekedvén mindent, mi tőlünk telik, erőnkben és hatalmunkban áll, hogy a törökök a jelen év folyamán a keresztényeket illető területekről a tengeren túl fekvő részekre kiűzessenek; nem akadályozhatván minket bármilyen egyesség, végzés vagy fegyverszünet, melyet a török császárral vagy követeivel, bármely formában kötöttünk vagy ezentúl kötni fogunk, még ha esküvel is erősítettük volna, vagy fognók megerősíteni, mert ezt jelen igéretünk, eskünk és fogadalmunk által nyiltan és határozottan érvénytelenítjük, érvénytelennek nyilvánítjuk, úgy hogy semmiféle kigondolható ürügy, szín és ok alatt jelen igéretünket, eskünket, fogadalmunkat megtörni vagy megsérteni, végrehajtását megakadályozni vagy elhalasztani ne lehessen.»[135]

A király után hasonló esküt tettek le Rozgonyi Simon, Dominis János és Herczeg Ráfael püspökök, valamint Hunyadi János is, kik kötelezték magokat, hogy a hadjáratban a királyt

kísérni fogják. Hunyadi azon megszorítással élt, hogy a mennyiben szeptember első napján Orsován megjelennie lehetetlen volna, ötödikén vagy hatodikán legkésőbben mindenesetre ott lesz.[136]

Hogy pedig esetleg ezen esküt az illetékes tényezőkkel hiteles alakban közölni lehessen, Julián bíbornok gondoskodott okiratba foglalásáról.

Ennek bevezetésében a király előadja, hogy «Magyarország egyházi és világi urainak és nemeseinek, legújabban Budán tartott gyűlésében, a mindenható Isten dicsőségére, a keresztény hit oltalmára és gyarapítására, az egész kath. egyház javára, kivált pedig Magyarország és határos részeinek, melyeket a törökök az elmúlt években kegyetlenül dúltak és dúlni meg nem szűnnek, felszabadítására, az országgyűlés közmegegyezésével és akaratával, végzést hozott, elhatározta és megállapította, hogy a nyár folyamán személyesen sereget vezet Görögország és Románia felé, Isten segítségével összes erejét az istentelen törökök kiűzésére fordítja; a mely fogadást, nagyobb biztosság kedvéért, Julián bíbornok előtt tett esküvel erősítette; egyúttal végzését és szándékát a keresztény világ vigasztalására, sajátkezűleg aláírt levélben tudatta IV. Eugén pápa ő szentségével s a fenséges keresztény királyokkal és fejedelmekkel.»

«Habár pedig — úgy mond — senki sem teheti föl rólunk, hogy ezen szent, ünnepélyes esküvel erősített, nyilvánosságra is hozott végzésünket nem akarnók Isten segítségével végrehajtani; mindazáltal, mivel némelyeknél Murad török

császár követeinek megjelenése és bizonyos időre kötendő fegyverszünetnek általok történt kérése kétséget támasztott az iránt, vajjon csakugyan végre akarjuk-e hajtani Budán hozott és esküvel erősített, fentebb említett határozatunkat: azért ily rólunk támadható kétség, aggodalom és bizonytalanság eloszlatása végett, kiváltképen azért, hogy a főtisztelendő szentszéki alcancellárt és Julian bíbornok szent-széki követet, valamint a burgundi fejedelem és a velenczei köztársaság gályáinak nagyságos kapitányait akaratunk őszinteségéről és szilárdságáról, föltételünk erősségéről, fentebb említett határozatunk és igéretünk megtartásáról még inkább meggyőzzük» -- megujítja korábbi esküjét.

Julián úgy az eskü, mint az okirat szövegének formulázásában megkímélte a királyt és az ország főurait attól, hogy a budai eskü ellenére létrejött szegedi fegyverszünetről világosan, szabatosan szólniok és azt határozottan visszavonniok kelljen. Csak utalás és czélzás történik rá.

Az okiratot a király és a körüle levő főrendek pecséteikkel erősítették meg.[137]

Julián bíbornok és De Rigvardatis augusztus 12. és 14-dikén írt leveleikben értesítették a velenczei senatust a történtekről, egyúttal megküldötték az augusztus 4-diki okirat egy példányát.[138]

Azonban habár ezen okirat tartalma a szegedi fegyverszünet létrejöttével egyidejűleg jött a velenczei senatus tudomására: Ulászló király állhatatlansága és megbízhatatlansága kétségtelenül be-

bizonyulván, az újabb eskü sem volt képes a bizalmat egészen megszilárdítani.

Ezért a signoria figyelembe vette azon eshetőséget, hogy a magyar király által kilátásba helyezett hadjárat nem jő létre, vagy idő előtt abban marad.

És megfelelő utasításokkal látta el Loredano Alajost, a Hellespontusba küldött hajóhad kapitányát, (ki július 17-dikén érkezett volt Modonba, és három nap mulva folytatta útját; míg a burgundi hajók július 25-dikén Corfuban kötöttek ki és három nap mulva indultak tovább),[139] bár óvakodott őt világosan beavatni a magyar kormány magatartásának ingadozásaiba, és sem a szegedi fegyverszünet létrejöttéről, sem annak felbontásáról nem értesítette.[140]

Az utasítás akképen hangzott, hogy azon esetre, ha a magyar király megindítja és folytatja a hadjáratot: a hajóhad támogassa az actióban. Ha ellenben a magyar király felhagy a hadjárattal, a signoria nem viselhet egyedül magára hagyatva háborút; ez esetben tehát a kapitány küldje egyik tisztjét a szultánhoz, biztosítsa a signoria békés szándékai felől, kérje a korábban kötött békeszerződések megerősítését; mire azután a kapitány indítsa vissza gályáit Velencze felé.[141]

Mikor ezen rendelet a Hellespontusba érkezett — október közepetáján — ott már értesülve voltak a felől, hogy a magyar király a hadjárattal nem hagyott föl, és serege a Fekete-tenger partjaihoz közeledik.

IX.

Az augusztus 4-diki megállapodások után, Hunyadi János Erdélybe sietett, hadak gyűjtése végett; a király pedig Nagyváradra vonult, hová Julián bíbornok és Velencze követe is kísérték.[142] Több hetet töltöttek szent László városában. Ott voltak még augusztus 28-dikán is;[143] tehát négy nappal azon időpont előtt, mikor a szegedi eskü értelmében a seregnek a Dunán át kellett volna kelni.

Mindazáltal a király azon volt, hogy mielőbb a kijelölt helyen legyen. Szeptember 9-dikén csakugyan Orsovánál táborozott,[144] várva a hadak gyülekezését, a melynek lassú folyama szintén a a török békealkudozások egyik vészteljes következménye vala.

Mivel pedig a hadjárat megkezdése ily módon késett, attól lehetett félni, hogy a hajóhad költség és élelem hiánya miatt, nem lesz képes bevárni, míg a magyar sereg a Fekete-tenger partjaihoz ér.

Ezért Ulászló király orsovai táborából Trevisói Tádé orvostudort visszaküldötte Olaszországba, azon megbízással, hogy a pápánál, a velenczei köztársaságnál és a többi államoknál a megfelelő intézkedéseket kérje és sürgesse.[145]

A velenczei signoria kijelenté ugyan, hogy a hajóhadnak idő előtt való visszatérése nagy gyalázat volna, de egyúttal a pápára hárította az egész

terhet. «Az Isten szerelmére» kérte őt, gondoskodjék arról, hogy a hajóhad november végeig el legyen mindennel látva, és néhány hajó a télen át is a tengerszoros őrizetére maradhasson; mert ha ez nem történik meg, kénytelen a gályákat visszahívni.[146]

Ezalatt szeptember 20-dikán a magyar sereg átkelt Orsovánál a Dunán. A főhad, a király vezérlete alatt, csak 6000 magyar és 4000 lengyel vitézből állott. Ezekhez Julián bíbornok ezer keresztese csatlakozott.

Hunyadi János ötezer fegyveresből álló hadtestével és Drakul oláh vajda négyezernyi seregével Bolgárországban volt a királylyal találkozandó.

Brankovics György, a szerb deszpót, vonakodott a hadjáratban részt venni. Határozottan kijelentette, hogy a szegedi fegyverszünethez ragaszkodik. És nemcsak hogy nem támogatta a magyar sereget, hanem ellenséges magatartást követett; értesítette a szultánt a fegyverszünet megszegéséről, és Skanderbégnek útját állotta, megakadályozandó a magyar sereggel való egyesülését.

A király a hadműveletek irányának megállapításánál eltért a Julián bíbornok által tavaszszal javaslatba hozott azon tervtől, hogy a Duna balpartján vonuljanak, Oláhországon keresztül, és csak a Duna torkolatai közelében, velenczei hajók segítségével keljenek át Bolgárország területére.

Orsovánál átkelvén, szeptember 24-dikén érkezett Ulászló és Julián bíbornok a Timók folyó-

hoz, Bolgárország határához, és itt a törökök által birt területre léptek. Szeptember 26-dikán Widdin alatt táboroztak. Időkimélés végett ezen várost nem vették ostrom alá. Folytatván előnyomulásukat, október 16-dikán Nikápoly alá értek. Itt csatlakozott hozzájok Hunyadi János és Drakul vajda. Ekként a sereg most már mintegy huszezer emberből állott.

Nikápolyt elhagyván, délkeleti irányban, Jenibazarnak és Sumlának tartottak. A Duna partjától eltértek, s a bolgár fensíkon a régi római utat használták.

Utközben bocsátotta ki László «katholikus és diadalmas táborából» keltezett manifestumát, melyben Sumla, Matrovácz, Petrecz, Várna és Galata várak parancsnokait feladásra szólítja föl, szabad elvonulást igérvén az őrségnek Ázsiába «régi hazájukba.» Ellenkező esetben azzal fenyegeti őket, hogy kardélre fogják őket hányni. «Mert mi — úgy mond — eskü alatt fogadtuk és igértük a mindenható Istennek és egyszülött fiának, az Ur Jézus Krisztusnak, hogy titeket fejedelmetekkel Muráddal, kit császárnak czímeztek, Isten segélyével, megtámadunk, üldözünk és a menynyire hatalmunkban áll leküzdünk, mint a mi és az egész kereszténység nyilvános ellenségeit.» [147]

Azonban a sumlai őrség ellenállott. A vár három napi ostrom után vétetett be.

A sereg, mely hét napig időzött itt, november 5-dikén a Paravadi völgybe ért, és két nappal utóbb Petrecz vára (a mai Paravadi) alatt ütött tábort. Az erősség csak több napi ostrom után

került Ulászló kezeibe. A lakosság és őrség nagy része, mintegy ötezer török, fölkonczoltatott.

Ezen verés diadallal egyidejűleg megrendítő hír érkezett a táborba. Julián bíbornok a Hellespontusban állomásozó hajóhad főparancsnokától levelet kapott, melyben az jelenti, hogy a szultán haderejével Ázsiából Európába átkelt, a mit a keresztény hajóhad megakadályozni nem volt képes, mert a törökök éjnek idején, apró bárkákon eveztek át a tengerszoroson.[148]

Murad az európai partra érve, Drinápolyba — az európai török birodalom fővárosába sietett. Október közepén érkezett meg. Itt értesült arról, hogy a magyar hadak Nikápoly alatt állanak. Azon véleményben, hogy ezen fontos helyet ostromolni fogják, fölmentésére vonult. Csak ott értesült, hogy az ellenség Sumla felé tart és a nikápolyi pasa nyomban követi azt.

Murad ekkor szintén utána indult, útközben összeköttetésbe lépett a nikápolyi pasa hadtestével, mely ezentúl elővédét képezi; úgy hogy Ulászló folytonosan azon hitben volt, hogy csak a nikápolyi hadtest követi, nem is sejtvén, hogy a szultán serege az.

A magyar király, Hunyadi és Julián ennek következtében, mikor a hajóhad főparancsnokának levelét vették, azon véleményben voltak, hogy a szultán hadseregét még nagy távolság választja el tőlök. Nem látták tehát szükségesnek a hadműveleti terv megváltoztatását, és folytatták előnyomulásukat Várna felé, azon reményben, hogy ott a görög császár és Skanderbég hadaival találkozni fognak.

De a mint november 9-dikén Várna elé jutottak, újabb csalódás várakozott rájok; a szövetségeseknek híre sem volt; ellenben tudomást nyertek arról, hogy a szultán tábora nyomukban van, minélfogva azon kényszerhelyzetbe kerültek, hogy magokra hagyatva ütközzenek meg vele.

A nevezett nap estéjén hadi tanácsot tartottak. Két javaslat merült föl. Julián bíbornok azt ajánlotta, hogy a sereget kísérő nagyszámú társzekerekből, ágyúkkal megerősítendő szekérvárt alakítsanak, s abban mindaddig elzárkózzanak, míg a hajóhad a Hellespontusból, a Bosporuson keresztül, a Fekete-tengeren Várna alá érkezik, s a kifejlődő harczban közreműködhetik.

Ellenben Hunyadi János kimutatta ezen terv kivihetetlenségét, a helyzet kétségbeejtő voltát, melyből csak merész elhatározás, az ütközet elfogadása, szabadíthat ki. Mint később a csata után a pápához intézett levelében említé, mind a tétlen veszteglést, mind az elvonulást «méltatlannak tartotta egy sereghez, mely a magyar király által vezéreltetik és a szent-szék követének jelenlétével dicsekedhetik».

Szavai meggyőző erővel hatottak; a király is, ki kezdetben Julián terve felé hajlott, hozzá csatlakozott. Balsejtelem tölté el Julián lelkét. Már a hadjárat elején, a pápához intézett levelében említi, hogy úgy érezi, mintha a vértanú halál elébe menne.[149] És most, az ütközet küszöbén, elbocsátotta cselédeit, nehogy a veszedelemben osztozzanak vele. Megható bucsút vett tőlök, arra kérvén őket, hogy imádságaikban emlékezzenek meg róla.[150]

Másnap, november 10-dikén reggel, Hunyadi János harczrendbe állitotta a sereget, és pedig két harczvonalban.

Az elsőnek balszárnyát, mely a devini tóra támaszkodott, Hunyadi János hadteste képezte, 5000 lovas. A középen állottak a király csapatai, a nagy királyi zászlóval, mintegy 4000 lovas. A jobb szárnyat képeztek az egri és bosniai püspökök, Thallóczi horvát bán banderiumai és a pápai követ keresztesei.

A második harczvonalban, a jobb szárny mögött, a váradi püspök banderiuma, szent László zászlaja alatt, foglalt állást. Lengyel csapatok is rendeltettek melléje.

A középső hadtest mögött állottak a királyi banderium némely magyar és lengyel csapatai, úgy szintén az oláhok. Itt kellett a királynak is tartózkodnia, 500 lovasból álló testőrségének fedezete alatt.

A sereg és a várnai vár között állott a szekérvár, melyben a seregnél levő gyalogcsapatok és az ágyúk helyeztettek el.

Az intézkedések összesége — a legújabb katonai tekintélyek itélete szerint is — fényesen tanúskodik Hunyadi János hadvezéri képességeiről és bölcs előrelátásáról.

Azonban mintegy ötszörösen nagyobb számú ellenséggel kellett megküzdenie.

A harcz a magyar jobbszárnyon indult meg. Reggel kilencz óra tájban, az északi magaslatokról feltűnt a török gyalogság, mely nyilharczot kezdett; majd mintegy 15,000 lovas az egri püspök

és a horvát bán dandárainak tartott. Ezek nyugodtan engedték őket közeledni, majd hirtelen nekik rohanva, oly hevesen csaptak rájok, hogy azok legott hátrálni kényszerűltek. De ekkor az az őket üldöző magyarokra vetette magát az ázsiai lovasság, melynek nyomása alatt az egri püspök és a horvát bán hátrálni kezdettek.

Julián és a nagyváradi püspök, mielőtt e fordulat beállott volna, látván az első török támadás visszaverését, azon vágytól indítva, hogy a győzelemben nekik is legyen részök, szintén előnyomúltak; de az ázsiai lovassággal találkoztak, mely őket baloldalukban megrohanta s rövid küzdelem után szétverte. A nagyváradi püspök menekülés közben neki ugratott egy sekély tónak, de az iszapban elmerűlt. Az egri püspök Várna felé menekült, majd megfordúlván, a csatatérre sietett vissza, hol nyoma veszett. A horvát bán és a pápai követ, csapataik maradványával, alig 200 lovassal, a szekérvárhoz menekűltek; a többiek minden irányban szétszórattak.

Az ázsiai lovasság ezalatt az üldözéshez látott és a szekérvárnak esett. Ekkor érkezett ide Hunyadi János és a király, az oláhokkal s más csapatokkal. Ezeknek egyesűlt rohama, rövid küzdelem után, melyben a török lovasság vezére is elesett, az ellenséget visszavetette. Most a király és Hunyadi láttak az üldözéshez, mely majdnem a törökök fő állásáig, a janicsárok fölállításáig terjedt. Itt végre beszüntették az üldözést, és visszafordultak. A szekérvárhoz érve látták, hogy ott ismét kemény harcz fejlődött ki. Ezért Hunyadi

és a király a törököket újra megrohanták, visszavetették, s a jobb szárnyról az ellenséget egészen elűzték.

A győzedelem ezen oldajon teljes volt.

A mint Hunyadi és a király az eredeti fölállításhoz visszatértek, látták, hogy a sereg balszárnyán is megindult a harcz. Hunyadi arra kérvén Ulászlót, hogy fölállításában egyelőre maradjon meg, a magyar balszárny segítségére sietett, mely a ruméliai lovasság erőteljes és kitartó támadása által veszélyes helyzetbe hozatott. De Hunyadi megjelenése a harczot rövid idő alatt a magyarok javára döntötte el, és az ellenség itt is rendetlen futásnak eredt.

A török sereg mindkét szárnya meg volt verve. Murad szultán a jancsárok élén már szintén menekülésre gondolt.

Ekkor Ulászló király, környezete által rábeszélve, hogy ne nézze tétlenűl a dicsőséget igérő harczot, parancsot adott a rohamra. Csekély csapat élén elszántan vágtatott a jancsárok tömegének. Nyilzápor fogadta, majd árkok és palánkok állták útját. De mi sem tartóztathatta föl. Hősies elszántsággal tört a jancsárok tömör sorai közé. Ezek egy pillanatra ingadoznak, de csakhamar minden oldalról körülfogják a magyar vitézeket. Az egyenlőtlen küzdelem nem soká tarthatott. A király és hős kisérői egyenkint elestek a törökök csapásai alatt. Néhány percz elteltével egy póznára tűzve tűnt föl Ulászló feje.

A király elestének híre a magyarok között általános rémületet idézett elő, melynek hatása

alatt mindenki csak a menekülésre gondolt. Hunyadi fáradozásai, hogy őket visszatartsa, sikertelenek maradtak. Ő maga is, néhány bajnok kisérőjével szintén futni kényszerült, Oláhországnak irányozván lépteit.

Ezalatt beállott az éj, melynek fedezete alatt a magyarok közűl sokan eljuthattak a szekérvárba. De a törökök másnap megrohanták azt. Elfoglalása nem nagy erőfeszítésbe került. Az itt levők egy része felkonczoltatott vagy rabszolgaságba hurczoltatott el; kevesen szabadultak meg.[151]

Julián bár több sebből vérezett, szerencsésen elmenekült a harcztérről és az üldözők elől.

De a mint egy víz partján megpihent és lovát itatta, magyar katonák vették körűl, és vagy azért hogy kifoszthassák, vagy pedig mivel mint a háború szerzője ellen, szerencsétlen kimenetele miatt, fel voltak háborodva, fegyveröket emelték rá és megölték.

Ilyen gyászos, mondhatjuk tragikus véget ért a kiváló férfiú.

Tizenhárom év előtt, a tauszi katasztrófa idején, a németek, kiknek a cseh husszíták ellenében megoltalmazásán fáradozott, fenyegették életét. És most, azon nemzet fiai, melynek a török veszedelemtől való megszabadítása képezte életczélját, idézték elő halálát!

*
* *

A várnai katasztrófa híre nagy késő̈re érkezett Olaszországba.

Hét héttel azután, az 1445-dik esztendő első napján, IV. Eugén pápa még azon meggyőződésben élt, hogy a keresztény hajóhadnak sikerült volt a szultán átkelését megakadályozni, és most már a Rodosz szigetét fenyegető babiloniai szultán ellen egy másik hajóhad kiállítását tervezte, melynek főparancsnokává Márk alexandriai patriárkát rendelte.[152]

Csakis január második felében jött meg Rómába a hír, hogy a török sereg Ázsiából Európába átkelt, azon magyarázattal, hogy a felelősség a velenczei gályákat terheli, mert azoknak kapitánya, élelmiszerek beszerzése végett, eltávozott a tengerszorosból, és huszonöt napon át vesztegelt Konstantinápoly s Tenedos sziget között.[153]

A pápa le volt sújtva és fel volt háborodva. Sietett neheztelését, Donato András velenczei követ útján a signoriának tudomására hozni.

A senatus, mely ez idő tájt a galliopolisi szorosból visszatért egyik pápai gálya parancsnokától [154] a leghitelesebb tudósításokat megkapta, azon volt, hogy a súlyos vádat elhárítsa. Így írt a pápához.

«Emlékezetünkben felidézvén mindazt, a mit köztársaságunk a kereszténység javára tett, az áldozatokat, melyeket hozott, az őszinteséget, melylyel eljárt: szilárdúl hittük, hogy minket és mieinket, kik szüntelenül a leghűségesebben szolgáltunk, senki sem fog gyanúsítani, ha csak

vétkességünk szembetűnő és kézzelfogható módon nem igazoltatik. Fájdalmunk annál élénkebb, mert tudomásunk van arról, hogy a mieink ez alkalommal is híven teljesítették kötelességöket. Kétségtelen, hogy polgáraink és alattvalóink, kik a gályákon, a tengerszorosban állomásoztak, súlyos alkalmatlanságokat kényszerűltek eltűrni. Az éhség és szomjúság kínjait szenvedték; mert elegendő kenyér sem állott rendelkezésökre, és édes vizet csak véres küzdelmek, többek halála árán tudtak szerezni; sőt nem egyszer megtörtént, hogy a források nagyszámú török fegyveresek által őriztetvén, eredménytelenűl kellett visszatérniök, és sós vízzel költötték el kenyeröket. E mellett hihetetlenűl kemény telet kellett elviselniök, úgy hogy sokan elfagyott lábaikat és egyéb tagjaikat elvesztették, vagy elerőtlenedtek. Továbbá naponkint harczoltak az ellenséggel, és sokan életöket vesztették; kiknek a legsúlyosabb nyomorban hátrahagyott gyermekeik hozzánk fordúlnak segítségért; panaszaikat és sírásukat senki sem hallgathatja megindúlás nélkűl. . . A mi pedig azon állítást illeti, hogy egyik gálya Konstantinápoly és egy másik Tenedos közelében volt, élelmiszerek beszerzése végett, ha ez meg is felel a valóságnak, nem lettek volna képesek az egész hajóhad élelmi szükségleteit kielégíteni, már pedig mindent könnyebben eltűr az ember, mint a hosszú éhséget. És a hajóknak, melyek Konstantinápolyt vagy Tenedost felkeresték, nem állott hatalmukban visszatérni a mikor nekik tetszett; ezt a háborgó tenger és a kedvezőtlen szelek nem mindig en-

gedték meg. Mindezekből következtetjük, hogy mieink kötelességeiket teljesítették és dicséretet érdemelnek.»[155]

Azonban a velenczei követ, ki a signoria ezen előterjesztését a pápa tudomására hozta, nem volt képes őt meggyőzni. A február végén tartott bíbornoki consistoriumban a várnai csatáról több rendbeli jelentés olvastatott föl, melyek a a hadjárat szerencsétlen kimenetelét a velenczei gályák magatartásának tulajdonították.[156]

A signoria erre újabb kísérletet tett a vád megczáfolására; különösen magasztalásokkal halmozta el a hajóhad parancsnokát, «ki mindenkor híven engedelmeskedett a vett parancsnak, gondosan őrködött, és jól ismerte a galliopolisi szoros helyi viszonyait, minthogy ott ismételten járt már küldetésekben; minélfogva hihetetlen, hogy ő, ki mindig dicséretesen s hősiesen viselte magát, hibát vagy mulasztást követett el, és a bíbornok-legatus rendeleteinek nem engedelmeskedett. Ha pedig netalán a tengerszoros fölötti őrködést, mint ő szentsége állítja, egy időre elhagyta, ezt bizonyára csak kényszerűségből, az élelem hiánya miatt cselekedhette; mert jól tudhatta, hogy eljárásából sem dicsőség, sem haszon nem származhatik rá!»[157]

A pápa gyászában és elkeseredésében, a keresztény világot ért súlyos csapás fölött, nagy része volt a fájdalomnak, melyet Julián bíbornok elvesztése fölött érzett.

Poggio följegyzi, hogy napokon át, valahányszor csak nevét említették előtte, könnyekre fakadt.[158]

Utóbb a keletről érkező újabb hírek, melyek majd kimenekülése és bujdosása, majd török fogságba hurczoltatása felől szólottak, egy időre lelkében a reménységnek adtak helyet, hogy az egyház nem vesztette el nagy fiát. Ezen gondolathoz még a nyár folyamán is ragaszkodott.[159] Mikor pedig arról végképen le kellett mondania, intézkedett, hogy emlékezete méltó módon ünnepeltessék meg. Saját titkárára, Julián ifjúkori barátjára, Paggiora, kiben kora egyik legkiválóbb szónokát tisztelte, bízta az emlékbeszéd megtartásának feladatát.

«Ha létezett — így kezdé meg ez szónoklatát, — kitűnő férfiú, kinek elhunytát méltó volt gyászünneppel megülni: mindenekfölött méltónak kell tartanunk ily ünneplésre azt, ki szent, nemes és magasztos ügyért, Jézus Krisztus összes híveinek javáért áldozta föl életét. Valóban nagy dicsőségre, magasztalásra és tiszteletre érdemesűl az, ki az emberiség igazi üdveért, és hogy Istennek híven szolgáljon, fáradságot nem kerűl, veszélyektől nem riad vissza, a testi fogyatkozásokkal nem gondol; ki a földi halált nemcsak megveti, hanem sovárogva keresi, csakhogy másoknak az örökkévaló életet biztosítsa. . . .

«Egykor megszámlálhatatlan volt azon vértanúknak serege, kik az Üdvözítő hitéhez való ragaszkodásukról vérök ontásával tettek tanúságot, De századok óta a szentek ezen faja kihaltnak látszik. És kiment a szokásból meghalni Krisztus hitéért. A már elévült szokást megújitotta ezen jeles férfiú, ki példájával arra oktat, hogy a hit

gyarapodásáért, a hívők megvédelmezéseért nemcsak meg kell vetni az életet, hanem keresni a halált.»

Azután élete pályáját jellemezvén, utolsó erőfeszítéseit és halálát ismertetvén, a következő zársorokkal dicsőíti emlékezetét.

«Halálával nagy veszteséget szenvedett a római egyház, súlyos csapás érte Krisztus hitét. Az ragadtatott el körünkből, kinél senki sem volt jelesebb, tudósabb és okosabb. Ha egy középszerű, de a közügynek hasznos egyén sírjánál is okunk van a gyászra; mily érzelmek szállanak meg egy oly férfiú elhunytánál, ki egymaga képes lett volna az egyetemes egyház terhét viselni? Kinek olyan nagy volt tudománya és bölcsesége, hogy semmi sem lehetett annyira nehéz és bonyolúlt, a mit tanácsával megoldani, bölcseségével felvilágosítani, tekintélyével elvégezni nem lett volna képes? . . . .

«Ha nem kellene inkább a mennyei dicsőségre gondolnunk, mint az emberek elismerésére és az emlékezet megörökítésére: azt indítványoznám, hogy közköltségen aranyozott szobor és síremlék állíttassék néki; a mint hajdan azoknak állítottak, kik életöket a hazáért feláldozták. Méltó ugyanis, hogy emléke tartósan fönmaradjon; tanúságot tegyen a Krisztus hitéért feláldozott életről, és vigaszt nyujtson az életben maradtaknak, kik ily nagy férfiútól megfosztva látják magokat. . . . De az ő kiemelkedő erényei nemcsak szobrot, hanem a szellemek világában diadalkaput emeltek magoknak, a melyet az idő nem fog föl-

emészteni, a feledés nem fog elhomályosítani, a századok folyása nem fog elsodorni. Oly anyagból és oly helyen épült, hogy a viharok ereje, az idő foga, a szerencse változandósága, az emberek haragja nem érintheti.

«És habár életének fonalát a természet még sokkal hosszabbra nyújthatta volna, mert az ötvenedik évet sem érte el, mégis elég hosszúnak tekinthetjük életpályáját. Rövid idő alatt ugyanis az erények számosabb példáit adta, mint mások hosszú életen keresztül. . . . . Helyesen mondották a bölcsek, hogy többet ér egy jól és erényesen átélt nap, a vétkes halhatatlanságnál. Ezt szem előtt tartotta Julián. Egész életén át a bölcsek útmutatásait követvén, mindenkor az erények ösvényén haladt, egyedül az igaz és örök dicsőség után vágyott. Elérte, hogy szavait és tetteit közhelyeslés kisérte. Egész életét a mérséklet, szerénység, becsületesség jellemezte. Kezeit nem szennyezte be a haszonlesés. Lelke megőrizte a szűziesség és őszinteség zománczát. Mindig azon volt, hogy jogos szemrehányás ne érhesse. És végül a mennyei hazáért küzdve, az örök dicsőség és halhatatlan hírnév kapuit nyitotta meg magának!» [160]

Miként Poggio, úgy Juliánnak egy másik barátja is, Aeneas Sylvius, már a pápai trónt elfoglalva, emlékirataiban, a vértanú dicsőségére tartja őt érdemesnek; a mellett hogy «nagy és szent, bölcs és csodálatraméltó férfiú» gyanánt magasztalja őt.[161]

Bajtársa, Hunyadi János is, összefoglalva a

királyt és a pápai követet, megható szavakkal dicsőíti emlékezetöket: «Mély sóhajokkal illő — úgy mond — gyászolnunk a fejünkön ejtett sebeket: dicső királyunk és az egész világ tiszteletére érdemes Julián legatus halálát, kiknek erényeik és tekintélyök nemzetünk üdvének szilárd alapjait képezték vala!» [162]

És talán a jelen dolgozat képes volt igazolni Julián egy negyedik kortársának következő megjegyzését:

«Kegyeletesebb munkát nem végezhetne, méltóbb példányképet nem állíthatna senki, mint az, ki Julián életrajzát írná meg, mert az egész világnak példát nyújthat minden erényre, mely az embereket díszítheti!» [163]

X.

Azon nagyszámú katasztrófák között, melyek történelmünk évkönyveit gyászlapokban gazdaggá teszik, egy sincs, mely éles commentárokat és sújtó itéletet oly mértékben idézett volna föl, mint a várnai csatavesztés.

Azóta közel ötödfélszázad folyt le. És ma is a történetírók, mikor avval foglalkoznak, rendszerint elvesztik a felfogás nyugalmát és az ítélet elfogulatlanságát; nem egyszer gyűlölet ragadja magával tollukat.

Ezt a hadjárat szerencsétlen kimenetele és következményei nem magyarázzák meg elegendő-

képen. Az előzmények és a rendkívüli körülmények képezik a lényeges tényezőt.

Az iránt nem merülhet föl kétség, hogy a magyar király és tanácsosainak magaviselete ép oly helytelen, mint szokatlan volt. Öt hónap lefolyása alatt három olyan határozat hozatott és erősíttetett meg fejedelmi esküvel, melyek homlokegyenest ellentétben állottak egymással.

Április havában megállapíttatik, hogy a nyár folyamán Ulászló király sereget vezet a törökök ellen.

Július havában a törökökkel tíz esztendőre fegyverszünet köttetik.

Augusztus havában határoztatik, hogy a király hat hét letelte után megindítja a háborút a törökök ellen.

Mindez köztudomású volt. Ellenben ismeretlenek maradtak, a beavatottak szűk körén túl, a részletek és motivumok. Így tehát nem lehet meglepő, hogy már a kortársak között azon téves felfogás emelkedett uralomra, hogy a király a török békekötés felbontásával az esküszegés bűntényét követte el,

Aeneas Sylvius, egy évvel a csata után, azon tanúságot vonja le kimeneteléből, hogy «az esküt a hit ellenségei irányában is meg kell tartani».[164]

Andreas Pannonius, a tudós karthauzi szerzetes, 1467-ben, Mátyás királyhoz intézett oktató munkájában, őt a könnyelmű esküvéstől való tartózkodásra és a tett eskü szigorú megtartására intvén, elrettentő példa gyanánt hozta föl Ulászló király esetét.[165]

Dlugoss, a lengyel történetíró, Ulászlót «hitszegőnek»,[166] Callimachus pedig, történeti munkájában, Juliánt «a hitszegés szerzőjének és pártfogójának» [167] nevezi.

A következő században, a hitszakadás korának vallási polemiái terén, Julián még inkább vált a támadások czélpontjává.

A német protestánsok adtak erre példát. Ugyanis Husz Jánosnak a constanzi zsinat idején, máglyán történt kivégeztetésében, mely a részére kiállított menedéklevél daczára hajtatott végre, a hitszegés tényét látták, és abból azt a következtetést vonták le, hogy a kath. egyház híveit a hitszegésre feljogosítja.

A magyarországi protestáns írók ugyanezen következtetést vonták le Julián bíbornok szegedi magatartásából.

Pázmány Péter, a kath. egyház ellen intézett egyéb vádak mellett, ezt is behatóan tárgyalta munkáiban; és pedig legelőször 1609-ben «Egy keresztyén prédikátortúl a kassai nemzetes tanítóhoz, Alvinczi uramhoz íratott öt szép levél»-ben.

Miután az esemény részleteit, — a Julián által állítólag elmondott beszéddel, Bonfin nyomán — előadta, az ő szokott világosságával és szabatosságával így formulázta a tényállást.

«Látod-e, hogy Juliánus abban veti a dolognak fundamentumát, hogy az egyszer adott hit ellen nem vethettek frigyet a törökkel. A hitszegésre pedig annyira nem szabadíta Juliánus, hogy ugyanottan azt mondá, hogy az igaz esküvést mindenek ítéleti szerint szentűl meg kell tartani.

De a kérdés az vala: ha igaz és istenes esküvés vala-e az, melylyel az előbbi kötés ellen, a confoederatusok kárával és veszedelmével kötelezték magukat a magyarok? Juliánus azt vitatja és igazán is vitatja, hogy sem istenes sem igaz esküvés nem volt a törökkel való frigyben.»

Azután a következő kérdéseket intézi a protestáns prédikátorhoz: [168]

«Hitszegésnek tartod-e, mikor azt elhagyod, a mit igaz kötelességed ellen fogadtál? Te prédikátor lévén, arra esküdtél, hogy a szent írást tanítod; ha újonnan, a török barátságáért, arra esküdnél, hogy az Alkoránt hirdeted, vajjon az, a ki azt az utolsó fogadást elhagyatná veled, hitszegővé tenne-e? Megesküdtél királyodnak; azután lépjenek házadba a hajdúk, esküdtessenek magukhoz a király ellen; vajjon hitszegővé teszlek-e, ha elhitetem veled, hogy Isten ellen való esküvés volt a hajdúk hitetése? . . . Hitet adtál feleségednek; azután ha megbolondúlsz, másnak megesküszöl, fölbontod-e a hitet, ha ezt az utolsó esküvést hátrahagyod?»

És a következtetést így vonja le:

«Hasonlókép volt a magyarok dolga. Előbb megesküdtek a keresztyéneknek, hogy velök akarnak élni-halni, és felültették (azaz: a hadjárat megindítására késztették) ezzel a kötelességgel a keresztyén fejedelmeket. Ezt félbe nem hagyhatják az ő társuknak akaratja ellen; de mikor az első frigyhez állottak, nem esett abban semmi vétek. Hogy pedig az Úr Isten megrontá és a törökkel földhöz vereté a magyarokat, elég okot

adtak rá azzal, hogy a keresztyénekkel kötött hit ellen mással czimboráltak. Jólehet ezen kívűl is, Istennek sok titkai vannak, és gyakran azokat is a hadban veszti, kiknek igaz ügyök vagyon».[169]

Alvinczi az odadobott keztyűt sietett fölvenni. Válasziratában föntartotta azon tételt, hogy a szegedi fegyverszünet megtörése hitszegés volt. Szerinte, a magyaroknak — a pápa, a görög császár és Velencze megkérdezése nélkűl is — joguk volt a törökkel békét kötni, mert «azoknak semmi közük nem volt Magyarországhoz». Azután úgy okoskodik, hogy habár a keresztény hatalmakkal kötött egyesség megelőzte a török fegyverszünetet, ez «nagyobb volt, mert esküvéssel ment véghez, és a két gonosz közt a kisebbet kell választani». Végűl kiemeli, hogy «utolsóbb volt a török frigy, az utolsó végzés pedig felbontja az előbbit».[170]

Ezt Pázmány nem hagyta szó nélkűl. Azonnal elleníratot bocsátott közre. Ebben hangsúlyozza, hogy a keresztény hatalmaknak «semmi közük nem volt Magyarországhoz», mielőtt a magyar király velök szerződésre lépett; de igen is «volt közük» a szerződés létrejötte után. Bonfin szavaira hivatkozva, bizonyítja, hogy Ulászló a keresztény hatalmak irányában is esküvel kötelezte le magát. Egyébiránt az egyszerű fogadás és szerződés, eskű nélkűl is, kötelező erővel bírt volna. «Ha valaki — úgy mond — vagy önkényen vagy kényszeríttetvén, megesküdnék a koronás király ellen való pártolásra, sem arra nem tartozik, hogy ezt az istentelen esküvést megállja, sem

magát azzal nem mentheti, hogy ő a királynak meg nem esküdt.»

Alvinczi azon állítását, hogy «az utolsó frigy felbontja az elsőbbet»; nevetségessé teszi. Abból — úgy mond — az következnék, hogy «ha ki az első feleségét megúnván, máshoz kötné utólban magát, ezzel a másodikkal kellene élni». Megmagyarázza, hogy azon jogi elv «priora tolluntur per posteriora», csak a szabad akarattól függő rendelkezésekre alkalmazható, nem pedig a szerződésekre.

Mivel pedig Alvinczi is hitszegésnek tulajdonította a vereséget, Pázmány megjegyzi: «Istennek még titok-tanácsa nem voltál, és okát nem tudod az ő szentsége rendelésének!»[171]

Természetesen, Pázmány logikájának hatalma nem volt képes ezen kérdést a napirendről véglegesen levenni. Fel-felmerült az ismételten napjainkig, úgy a vallási polemiák mint a történetírás terén.

Azon legújabb dolgozat is, mely hadtudományi szempontból tárgyalja a várnai csatát,[172] — taktikai és strategiai alapos fejtegetései közben, ismételten kitérvén az ethikai kérdések tárgyalására, új érvekkel igyekezik bebizonyítani, hogy a törökökkel kötött békekötés felbontása csakugyan az esküszegés természetét bírja, a melyért Julián bíbornokra és a pápai hajóhad bíbornok-parancsnokára[173] hárítja a felelősséget.

«Az áprilisi határozat — úgy mond — akár erősíttetett meg esküvel akár nem, egyszerűen fogadalom jellegével bír; megtartása, vagy meg

nem tartása a király belátásától függ és senkire nézve sem kárral sem haszonnal nem jár; ha a király az ország helyzeténél fogva jónak látja, indít háborút; ha nem, nem; szerződésre erre nézve senkivel nem lépett, s így a hadjárat elmaradása senki jogát, senki érdekét nem sérti, s így esküszegésről beszélni nem lehet. A szegedi békekötés ellenben kétoldalú valóságos szerződés, melynek megtartását mindkét fél esküvel fogadta; ily szerződést csak kölcsönös és előleges megegyezés folytán lehet fölbontani, s ha az egyik fél a másik beleegyezése nélkűl azt felbontja, az isteni és emberi törvények előtt szerződésszegés, eskütörés.»

Azonban, a megkülönböztetés, melyet az egyoldalú és kétoldalú eskü között tesz; és azon tétel, hogy az eskü elveszti kötelező erejét, mihelyt azzal ellenkező tartalmú kétoldalú szerződés jő létre és esküvel erősíttetik meg: egészen új, ekkorig ismeretlen erkölcstani elméletet képez!

Ebből az következnék, hogy a királyi eskü, melyet a király trónraléptekor az ország szabadságaira és törvényeire tesz, egyszerűen fogadalom jellegével bír, megtartása vagy meg nem tartása a király belátásától függ. Ellenben, ha a király saját országa feldarabolására valamely külhatalommal szerződést kötne és esküjével erősítené meg; azt érvényben kellene tartania, míg fölbontásába a másik fél is megegyez.

Egyébiránt az áprilisi eskü is a pápa és a többi hatalmak irányában elvállalt kötelezettséget

foglalt magában, és a kétoldalú szerződés természetével bírt.

Az sem állhat meg, hogy ezen eskü megtartása vagy meg nem tartása senkire nézve haszonnal vagy kárral nem járt. Mert miután a pápa, a burgundi fejedelem és Velencze hajóhada a törökök ellen indúlt: ezen hatalmakra nézve nagy előnyök származhattak, ha a magyarok az esküt megtartják; nagy veszedelmek, ha azt meg nem tartják.

Az értekezés szerzője szerint a várak átadásának elmulasztása sem jogosította föl a királyt a kétoldalú szerződés fölbontására. «Ez — úgy mond — a szerződésnek egy jelntéktelen pontja, mely ha nem teljesíttetik, a töröknél szorgalmazandó lett volna, s a háború csak akkor lett volna jogos, ha Ulászló a török szultánnak kijelenti, hogy a várak átadását casus belli-nek tekinti, s a török azokat a kijelentés daczára sem adja át. A szerződés főpontja az volt, hogy a felek a szerződés tartama alatt egymás birtokába fegyveres kézzel be nem törnek; ezt a török megtartotta, a magyar nem.»

A várak átadása a szerződésnek nem «jelentéktelen», hanem egyik legjelentékenyebb pontja volt; először, mert — mint kifejtettük — kriteriuma volt annak, vajjon a törökök békeajánlata őszinte volt-e, vagy álnokság; másodszor, mert egyike volt azon előnyöknek, melyek kedveért a magyarok a hadjáratról lemondottak.

A szerződésnek nem az volt lényege, hogy «a felek egymás birtokába be nem törnek». Arról,

hogy a törökök magyar területre betörnek, most szó sem volt; hanem igen is arról, hogy a magyarok a törökök területére viszik hadaikat. Ezen veszély elhárítása végett tette meg a szultán békeajánlatait. A békekötés az adás-vevési szerződés jellegével bírt. A törökök megvásárolták a békét, a hadjárat elmaradását; az árt a visszaadandó várak és területek képezték; és pedig első sorban a várak, mert ezek nélkűl a területek értéktelenek valának.

Hogy a magyarok a várak átadásának ügyét casus belli gyanánt vették, mutatja a nyolcz napi határidő megállapítása. Lehetetlen föltenni, hogy ezen haráridő meg nem tartását olyan incidensnek kívánták volna tekinteni, mely következmények nélkűl marad.

Mennyire ingatag alapon áll az idézett értekezés két tétele, szembetűnővé teszi azon következtetés, mely azokból a logika szabályai szerint levonható. Ezek szerint a pápai követ kezeibe letett eskű a magyar királyt még azon esetben sem kötelezte, ha a pápa és a többi hatalmak kötelezettségeiknek megfelelve, hajóhadat küldenek a Hellespontba; nem gátolhatta abban, hogy a törökökkel békét kössön, ha ezt országára nézve előnyösnek tartotta. Ellenben a török követ kezeibe letett eskü a magyar királyt még azon esetben is kötelezte, ha a szultán kötelezettségeinek meg nem felelve, a várak átadását, a kitűzött határidő alatt teljesíteni elmulasztotta; és eltiltotta őt a törökkel kötött béke folbontásától, bármennyire előnyösnek tartotta ezt országára!

«Sophisma az — folytatja az értekező — hogy a hitszegőknek és szerződést meg nem tartóknak adott eskű nem kötelező. Az ilyeneknek nem kell esküt adni, nem kell szerződést kötni; de ha adatott, ha köttetett, azt föltétlenül meg kell tartani.»

Tiszta, kétségbevonhatatlan igazság. A katholika egyház soha sem is tanította, hogy különbség van a keresztényeknek és pogányoknak tett eskü kötelező ereje között; vagy hogy a pogányoknak tett esküt meg szabad szegni.

Azonban a középkori keresztény világ által általánosan elfogadott nemzetközi jognak egyik sarkalatos elve volt az, hogy mikor a keresztény világ a törökök ellen háborút visel, egyes államok önhatalmúlag, pillanatnyi érdekeik sugallatára, külön békét vagy fegyverszünetet a törökökkel nem köthetnek; mert az ilyen külön egyességek a kereszténység közös érdekei ellen intézett merényletek, mintegy az árulás és hittagadás jellemét viselik magukon.

Ezzel kapcsolatban állott azon fölfogás, hogy az egyház fejét illeti meg annak eldöntése, mily esetekben engedi meg vagy tiltja el a kereszténység közjava az ilyen békekötéseket és fegyverszüneteket.

Ezen jogot a pápák következetesen igénybe vették és a keresztény uralkodók s államok ellenmondás nélkűl elismerték.

A minek folyománya volt az, hogy a pápák a békekötéseket, melyek az ő hozzájárulásuk nélkűl jöttek létre, érvényteleneknek tekintették és

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

azok kötelező erejétől a keresztény hatalmakat fölmentették.[174]

Ilyen eset forgott fönn a szent-szék követének jóváhagyása nélkűl létrejött szegedi békekötéssel szemben, a mikor az érvényes nemzetközi jog elvei nyertek alkalmazást.

Így tehát a szegedi béke megkötésénél, nem pedig fölbontásánál, követtetett el esküszegés. És Julián bíbornokot csak azért, hogy a szegedi békekötés létrejöttét meg nem akadályozta, nem pedig mert fölbontását idézte: terhelheti a felelősség.

Áldozata ő is azon soha meg nem szűnő harcznak, melyet az élet egész körében, de legkivált a politika terén, az érdekek sugallataival az elvek, a viszonyok követeléseivel az eszmények vívnak; a mely harczban az opportunitás zászlaja ép oly gyakran lobog diadalok mint vereségek színhelyén!

JEGYZETEK.

[1] Ifjú koráról és jelleméről sok érdekes vonást jegyez föl kortársa, a híres flórenczi könyvkereskedő, Vespasiano Bisticci, ki Juliánnal Flórenczben tartózkodása alatt érintkezett; és jellemrajzát «A XV. század kiváló férfiainak életrajzai» (Vite dei uomini illustri del s. XV) sorozatába fölvette. Adatait megerősíti az emlékbeszéd, melyet Julián fölött barátja Poggio, a nagynevű humanista, Rómában tartott. Mindkét művet Mai bíbornok tette közzé 1839-ben «Spicilegium Romanum» czimű gyűjteményében. I. 166—184. X. 374—384.

[2] Palaczky: Geschichte Böhmens. III. köt. II. rész. 159.

[3] Ezen állásában készült egyik politikai emlékiratát megőrizte a vatikáni könyvtár. Czíme: «Juliani Caesarini Auditoris Camerae allegationes». Cod. Vat. 2688.

[4] Az 1431. január 1. és 9-dikén kelt pápai bullák Theinernél. II. 206. 209. — Magyarország területén több egyházi ügy elintézése bizatott rá. Meg kellett vizsgálnia Zsigmond királynak panaszát, melyet az erdélyi egyházmegye némely papjai ellen, a török hadjárat czéljaira kivetett egyházi adó megtagadása miatt, emelt; valamint a török határszéleken fennálló ferenczrendű zárdák állapotát. Ezen ügyekben V. Márton 1431. február 13. és 16-dikán kiállíttatta a bullákat, de közbejött halála miatt azok nem expediáltattak. IV. Eugén 1431. márczius 13-dikán újból kiállíttatja. (Theiner. II. 210., 211.).

[5] Vespasiano Bisticci.

[6] Poggionak 1433. július 10-dikén Rómából Juliánhoz írt levele. Poggii Historiae de varietate fortunae et Epistolae 57. (Párisi 1723-diki kiadás). 207—211. Ezen levélgyűjteményben Poggionak Juliánhoz írt hat levele találtatik. A fentebb idézetten kívül, még egy másik is, melyet

1435. május 26-dikán Bolognából ír (230), utal Julián olyan levelére, melyben őt állandó, rendes életpálya választására serkenti.

[7] Poggionak (év nélküli) egyik leveléből tudjuk ezt. Az idézett gyűjteményben 188.

A római Dominikánusok könyvtárában (Bibliotheca Casanatensis) őriztetik egy ilyen kézirat. Czíme «Vite Patrum.» A végén a következő kolofon áll:

«Explicit liber quintus de conversatione et institutione Sanctorum Patrum feliciter Anno MCCCCXXXVI. die secunda Aprilis.» Ez a könyvmásoló irása. Ezután következik: «Hic liber est mei Juliani Cardinalis Sancti Angeli quem feci scribere Basilee anno domini MCCCCXXXVI.»

A finom hártyára gondos kézzel írt terjedelmes kézirat (melyből 332 levél van meg, elején 4 levél hiányzik) számtalan ékes initialeval és lapdíszszel van ellátva. (Signaturája B. III. 12.).

[8] Az ajánlólevél végén e sorok olvashatók: «Ego .. hos libros ad Te mittere constitui, ut et amorem meum erga Te precipuum recognoscas et iudex existas laborum nostrorum, quos tunc demum recte suscepisse putabo, si a Te homine doctissimo ac sapientissimo probabuntur.» Ezen munka számos kiadást ért, melyek az ajánlólevelet is tartalmazzák. A m. n. Múzeum könyvtárában egy XV. századbeli hártya-codexet őriz, mely e munkát foglalja magában. A borítékján olvasható feljegyzés szerint, Jankovich Miklós 1801-ben 40 darab aranyért vásárolta, és azon hiszemben volt, hogy az a Corvin-könyvtár maradványa. De ezen feltevést mi sem igazolja.

[9] Palaczky i. k. 533—535.

[10] Palaczky 540—547. Nevezetes e tekintetben Poggio levele, melyet a csatavesztés hirére Rómából, 1431. november 2-dikán, Juliánhoz intéz, és így kezdődik: «Doles pater optime hanc expeditionem germanicam, tanto labore, tanto tuo studio conflatam, tam ridiculum, tam turpem exitum habuisse. Mirum est audire tanta vecordia eam gentem confectam fuisse, utne hoste quidem conspecto, tanquam galeati lepores effugerint, ad inanem aure com-

motionem. Sed incommuni dolore hoc consolor, me hec futura non previdisse solum, sed presenti Tibi quoque denuntiasse. Cum Tu me derideris. . .» (A vatikáni könyvtár. Ottob. 2251. sz. codexében).

[11] 1431. október 15-dikén. Palaczky, III. k. III. r. 15. A vatikáni könyvtár egyik codexében ily czímű iratát találtam: «Juliani Cardinalis Epistola quod liceat vocare Bohemos ad disputandum, quamvis in Conciliis Germaniae convictos.» (Cod. Ottob. 2688.).

[12] Palaczky 33—39.

[13] Palaczky 31. és köv. lap.

[14] Barátja Poggio már 1433. június 30-dikán írja neki Rómából: «Disseminatur in Curia, te hanc totam curam Concilii suscepisse, ut exiude Papa fias.» Id. m. 201.

[15] Vespasiano Bisticci említi, hogy Julián volt a zsinat pápa-jelöltje. Id. m. 167.

[16] Ferrarai és flórenczi tevékenységéről Vespasiano és Poggio szólanak. Mai bíbornok egyik jegyzetében (X. 380) említi, hogy «disputatio ejus copiosissima in Synodo Florentina de justo symboli additamento filioque» — Flórenczben 1762-ben nyomtatva megjelent.

[17] A pápai bullákat nem sikerült megtalálnom a vatikáni levéltárban. Kinevezésének időpontját az alább felhozandó részletek ismertetik meg.

[18] Igy adja elő ő maga küldetésének czélját márczius 26-dikán a velenczei doge előtt: «Summum Pontificem eum mittere legatum ad partes Hungarie, ut inter Regem Polonie et Regnum Hungarie pacem ponere studeat, et provideat saluti Christianorum et obviare Turcis.» (Velenczei levéltár). Ezt mondja maga a pápa is, 1443. január elsején kiállított bullájában. (Raynald IX. 403.) Dlugoss egy harmadik föladatot is említ: hogy a bázeli zsinat által megválasztott ellenpápa igyekezeteit, magát Lengyel- és Magyarországban elismertetni, meghiusítsa.

[19] A pápai számadási könyvekben 1442. márczius 23-dikán 600 forint fordul elő, mely kifizettetett «Cristoforo Episcopo Coronensi, pro suis expensis, eundo ad regnum Ungarie et alia loca pro factis SS. D. N. Papae.»

(Exitus. vol. 408. f. 118). Az 1443. január 1-jén kelt bullában a pápa említi, hogy Kristófot «ad nonnullos, in confinibus Hungariae, Moldaviae, Litvaniae, Valachiae, Albaniaeque Principes et Communitates» küldte «ut compositis rebus illarum partium, facilius caetera confici possint» (Raynald i. h.) 1443. február 13-dikán 300 forint utalványoztatik részére «pro expensis per cum fiendis, eundo ad dominum Legatum in Ungaria». (I. h. f. 158).

[20] Az első fizetési tétel 1442. márczius 9-dikén fordul elő: 2000 forint «pro suis expensis eundo Legatus ad Regnum Ungarie». És 1443. január 15-dikén egy 2000 forintos fizetési tételnél megjegyeztetik: «pro sua provisione quatuor mensium, finienda die ultima mensis Martii.» (Exitus. vol. 408. f. 116, 155).

[21] Ezt kiemeli úgy Vespasiano Bisticci jellemrajzában, mint Poggio emlékbeszédében. Az utóbbi e tekintetben «égből küldött példányképnek» magasztalja. I. h. 378.

[22] Elbeszélésünk folyamán ismételten fogunk vele találkozni. Egy másik udvari emberéről: «Gerardus de Moguncia Canonicus Ecclesie Virdunensis . . . Juliani Episcopi Sabinensis familiaris continnus commensalis» felől egy 1444. augusztus 16-dikán kelt pápai bulla tesz említést. (A Dataria Regestáiban.)

[23] A Senatus 1442. márczius 26-diki ülésében hozott határozata. (Deliberationi. Senato. Secrete. XV. f. 116.)

[24] Dlugoss azt írja, hogy Julián előbb Frigyes királyhoz ment Bécsbe, és több hónapig tartózkodott udvaránál. De ez nem lehetséges. Chmel Regestáiból tudjuk, hogy 1442-ben április első napjaiban Frigyes király Tirolon keresztül Augsburgba ment, és ezen egész esztendő lefolyása alatt nem tartózkodott Ausztriában. Dlugoss szerint júniusban jött volna Julián Budára. De a magyar országos levéltárban Juliánnak 1442. május 27-dikén Budán kiállított oklevele van, melyben György bazini grófot felhatalmazza, hogy utazásaiban hordozható oltáron miséztethessen.

[25] Dlugoss, 771. Spondanus Historia Ecclesiastica. II. 253. Caro. Geschichte Polens. IV. (Gotha. 1875.) 331.

[26] A jól informált Aeneas Sylvius (ki ez időben Frigyes német király titkára volt), írja, hogy Julián Magyarországba jött, békét és házasságot létesítendő Erzsébet és Ulászló között; az utóbbi sokkal fiatalabb volt ugyan «sed habent suam miseriam quoque Reges, ut uxores non sibi sed Regno ducere cogantur». (Historia Friderici. III. Kollár kiadása. Analecta Vindobonensia. II. 116.)

[27] Anna herczegnő ugyan kevéssel azelőtt Vilmos szász herczegnek jegyeztetett el; (Teleki: Hunyadiak kora. I. 303.) de ezen körülmény ily esetben nem képezhetett akadályt. Anna csak két évvel Ulászló halála után lett tényleg a szász herczeg nejévé.

[28] Az Erzsébet által ajánlott békeföltételeket Dlugoss ismerteti.

[29] Dlugoss, 769. Callimachus és Bonfin.

[30] Dlugoss. Callimachus és Bonfin előadása.

[31] Erzsébet királynénak Pozsonyban, 1442. augusztus 8-dikán kelt okirata. Katona, XIII. 202. — Erzsébetnek augusztus 14-dikén Körmöcz városához intézett levele. Teleki, X. 116. — A fegyverszünet oklevele, melyet Ulászló 1442. szeptember 22-dikén erősített meg. Majláth: Geschichte der Magyaren. II. Jegyzetek. 25.

[32] Az 1442. augusztus 17-dikén kelt oklevél Telekinél. X. 118.

[33] A fegyverszünet megerősítéséről és a királyi esküről kiállított közjegyzői okiratot közli Majláth i. h. September 23-dikán Újlaki Miklós esküvel fogadja, hogy Erzsébet királynét a béketárgyalások helyére kisérvén, személyének és kiséretének biztonsága felől gondoskodni fog. Az eredeti oklevél, a Gyurikovics Mátyás-féle gyűjteményben. (E sorok irójának birtokában).

[34] Julián 1443. június 28-dikán Frigyes királyhoz intézett levelében említi, hogy «nemo erat qui non reputaret non solum difficile, sed quasi impossibile, quod inter ipsam Dominam Reginam et hunc Dominum Regem pax ulla ratione concludi posset». (Chmel, Materialien. I. 113.)

[35] Erzsébet királyné 1442. november 2-dikán Pozsony városát értesíti a tárgyalások megindulása felől. (A levél

eredetije a Gyurikovics-féle kézirat-gyűjteményben. E sorok irójának birtokában).

[36] Julián, imént idézett levelében folytatólag írja: «Per institutionem dictae Dietae apud Jaurinum, et veniente... Rege ad S. Martinum, intervenientibusque tractatoribus ex utraque parte, tantum fuit laboratum, quod infratres quasi ebdomadas, mediante gratia Dei, apud quem nihil est difficile, pax illa fuit conclusa.» Es 1442. deczember 16-dikán Siena kormányát a béke létrejötte felől értesítvén, kiemeli «In qua re consummanda et perficienda, per omnes labores nostros, diligentiam et solicitudinem adhibuimus, nec laboribus, ipsis et periculis ac impensis ulla racione pepercimus». (Eredetije a sienai állami levéltárban.)

[37] A győri békekötés részletei ekkorig ismeretlenek valának. Ismerteti azokat Julian bíbornok 1442. deczember 16-dikán Siena kormányához intézett levelében.

[38] A találkozásról és a hála-isteni tiszteletről Julián levele szól. A kihirdetés felől Dlugoss tett említést, ki azonban a napot tévesen jelöli meg.

[39] Aeneae Sylvii Opera. Bázeli kiadás. Első számú levél.

[40] Ezen levelet nem ismerjük; csak a választ.

[41] A cancellár 1443. május 6-dikán kelt (Aeneas Sylvius által fogalmazott) válaszában írja, hogy a bíbornok levelét közlé Frigyessel, ki «mandavit statim in omnibus fieri debitam expeditionem. Nihil antem nunc restat, nisi ut venias ad laborandum, ut dieta que instat pro pace Hungarie indicta, bonum finem sorciatur.» Cugnoni. Aeneae Sylvii Opera inedita. (Róma, 1883.) 67.

[42] Juliánnak bécsi tárgyalásaira érdekes világot vet az ő levele, melyet visszatérte után, 1443. június 28-dikán Budáról Frigyeshez intéz. (Chmel, Materialien. I. 113.). Aeneas Sylvius egy későbbi (1445. október 28-diki) levelében említést tesz azokról; de csak annyit mond, hogy Julián, két kisérőjével megjelent, s a tárgyalások nem vezettek eredményre. (Bázeli kiadás. 81-dik szám.)

[43] A pápa 1442. deczember 22-dikén 10 forintot utalványoz «Matheo de Ungaria cursori, pro bonis novis

que portavit de victoria habita a Christicolis contra Turcos». (Exitus vol. 408. f. 151.)

[44] Az 1443. január 1-jén kelt bulla Raynaldnál IX. 413.

[45] A velenczei doge már 1443. május 3-dikán a görög császár követéhez intézett válaszában kiemeli, hogy Julián bíbornok ismételten sürgette a pápánál a hajóhad kiállítását. A miből következik, hogy a kezdeményezés dicsősége őt illeti meg, és hogy az első lépéseket az év elején tette meg. Julián a pápai hajóhad felől, ápril végén Schlick cancellárhoz intézett levelében is szólott. A cancellár május 6-diki válaszában kétségét fejezi ki a terv valósulása iránt. Cugnoni, Aenae Sylvii Opera inedita. (Róma 1883) 67. Hogy pedig a terv kezdettől fogva a galliopolisi szorosban való állásfoglalásra vonatkozott, kitűnik a pápának 1443. ápril havában a velenczei követtel folytatott értekezleteiből.

[46] A pápánál tett lépésekre utal a velenczei doge imént idézett válaszában. Juliánnak, a signoriához intézett felszólítását említi a doge 1443 ápril 13-dikán a pápához intézett levelében. A burgundi fejedelem ápril végén vagy május első napjaiban négy gályatestet rendel meg Velenczében (mint a doge 1443. május 10-dikén a pápai udvarnál levő követéhez írja). Ez valószínűleg szintén Julián bíbornok felszólításának volt eredménye.

[47] A pápának a velenczei követtel folytatott értekezletéről több részletet tartalmaz a doge válasza a követ jelentésére, 1443. május 10-dikén. De már egy héttel előbb május 3-dikán, a görög követnek adott válaszában említi a doge, hogy a pápa tíz gályát kér felfegyverzés végett, a köztársaságtól.

[48] A doge azon kérdésre, hogy hány gályára van szükség? azt válaszolja, hogy húsz vagy legalább tizenhat hadihajóra és egy teherszállító hajóra. A dogenak, 1443. május 10. és 20-dikán, a pápai udvarnál levő követéhez intézett jegyzékei.

[49] Az imént idézett jegyzékekben említi a doge.

[50] A május 8-dikán kelt kinevezési okirat a vatikáni Regestákban. Vol. 382. fol. 188.

[51] A május 20-dikán, a pápai udvarnál lévő követhez intézett jegyzék és ugyanazon napon a legatushoz intézett gratuláló levél.

[52] A pápa ez ügyben május közepe táján a signoriának levelet írt, valamint a velenczei követ által üzenetet küldött. A levél és jelentés elveszett. Tartalmára a signoriának május 25-diki válasza vet világosságot.

[53] A signoriának 1443. május 25-dikén követéhez intézett jegyzéke. Ezzel összhangzásban áll ugyanazon napon egy bíbornokhoz (Cardinali Morinensi) intézett levele.

[54] Az 1443. július 6-dikán kelt jegyzék.

[55] A senatus 1443. augusztus 3-diki végzése.

[56] Az 1443. szeptember 10-dikén a pápához intézett irat.

[57] A dogenak Julián bíbornokhoz augusztus 8-dikán írt levele, melyben értesíti, hogy a magyar király és az ő kérésére, tízezer font lőport ajándékoz a magyar hadseregnek és azt már Sebenicóba szállíttatta.

[58] Julián 1443. június 28-dikán megküldi Frigyesnek ezen levelek másolatát. (Chmel, I. 113—115.)

[59] Ezt Juliánnak június 28-dikán Frigyeshez írt leveléből tudjuk.

[60] Ulászló királynak 1443. június 28-dikán Budáról Frigyeshez intézett levele. (Chmel. 111.)

[61] Juliánnak fönnebb idézett levele.

[62] Frigyes ezen válaszát közli Juliánnal, kit fölkér, hogy az Ulászló hívei által Sopron városa és Schlick cancellár birtokain elkövetett erőszakos tettek megtorlását és ismétlésök meggátlását eszközölje. Mindkét dátum nélküli levél Chmelnél, 117.

[63] Egyik előkelőbb vitéznek nevét Julián bíbornok 1444. június 22-kén a mantuai őrgrófhoz írt leveléből ismerjük. «Nobilem virum — irja — Franciscum de Carrareis . . . in exercitu Christianorum contra Turcos anno preterito novimus», és mivel most Olaszországon keresztül Spanyolországba utazik, az őrgróf pártfogásába ajánlja. A levél eredetije a mantuai állami levéltárban.

[64] Aeneas Sylvius 1444. január 15-diki levelében a no-

vember 3-diki diadalt leírván, megjegyzi «Haec acta sunt,.. sicut Regi nostro per ipsum Cardinalem et Regis litteris scriptum est». Egy későbbi, 1445. október 28-diki levelében az elesettek és foglyok számát feljegyezvén, kiemeli: «Sic enim Julianus suis litteris Caesari significavit, quamvis Uladislaus, more Polonorum, qui de magnis majora loquuntur, 30,000 hominum cecidisse, suis epistolis adnotaverit». (Bázeli kiadás, 44. és 81. sz. levelek.) Juliánnak ezen jelentései közül csak egy (fejedelemhez intézve, datum nélkül) a müncheni királyi könyvtár 12,725. számú codexében (f. 120) maradt ránk.

[65] Julián az imént idézett levélben írja: «Crastina die, in nomine Domini movebit se exercitus . . . Videntur isti Domini habere animum hiemandi . . . ad quod ego exhortatus sum et exhortor eos quotidie, quanto efficatius possum».

[66] Julián bíbornoknak egy fejedelemhez, a Morva melletti táborból, november első felében írt levele. A müncheni idézett codexben.

[67] A velenczei senatus 1444. márczius 6-dikán, Magyarországba küldött követének adott utasításban meghagyja neki, hogy Julián bíbornokkal közölje, hogy az utolsó levél, melyet tőle kapott, 1443. deczember 4-dikén Sofiából volt keltezve, készségét fejezvén ki a legatus által előadott kívánat teljesítésére. (A velenczei állami levéltárban.)

[68] Vespasiano Bisticci részletesen szól Julián működéseiről a táborban. Dlugoss is kiemeli azt.

[69] Dlugoss, Caro i. h.

[70] Dlugoss írja: «Inter Ungarorum autem vexilla et arma principalem locum tenebant arma Cardinalis Juliani.» 779.

[71] Caffari István lateráni kanonok naplójának feljegyzései 1444. január 10. és 12-re. (Archivio della Società Romana di storia patria. VIII. 568.) A pápa, 1444. márczius, írja Ulászlónak róla: «Cui tua velut propria negotia cordi insita sunt, eaque continuis studiis ut effectui mancipentur sollicitare non desistit».

[72] A pápának 1444. február 12-dikén Juliánhoz intézett iratát kiadta Theiner. Monumenta Slavorum Meridionalium. I. 382.

[73] Az 1444. márcziusban kelt pápai irat, a vatikáni Regestákban. (380. köt., 26 b. lap.) A pápa már korábban, február 12-dikén kelt levelében, azon kedvezményben is részesítette, hogy a hadjárat alatt, hordozható oltáron, bármilyen időben miséztethessen. (Ugyanott.)

[74] A velenczei köztársasággal folytatott tárgyalásokról más helyen szólunk. Raguza városát a pápa már 1443. deczember 17-dikén szólította föl három hadihajó kiállítására. Raguzai Oklevéltár 448.

[75] A pápa Lengyel- és Csehországba (1444. márczius 15-dikén) Andreas de Palatio mestert küldi és utasítja, hogy a behajtott pénzt két éven át Ulászlónak szolgáltassa át. (Ezen ügyre vonatkozó több rendelet Raynaldnál IX. 416, 427, 428.) Már korábban, 1444. január 20-dikán, utasítja a milanói érseket, hogy Juliánnak, a már részére kifizetett 1000 forinton felül, még 3000 forintot küldjön egy velenczei bankhoz. (Az irat a vatikáni Regestákban, a melyekben több más rendelet is van az olaszországi tized gyűjtéséről.) Angliába a tized behajtása végett küldött követről említést tesz Poggio 1443. deczember 10-kén, a yorki érsekhez írt levelében.

[76] A signoria 1444. márczius 23-dikán értesíti a burgundi fejedelmet, hogy Juliánt néhány nap mulva Velenczébe várják. Juliannak 1444. márczius 6-dikán Budán kelt oklevele (hordozható oltár tárgyában) az országos levéltárban.

[77] A velenczei senatus 1444. márczius 6-dikán Magyarországba küldött követének adott utasításában említi, hogy Julián bíbornoknak 1443. deczember 4-dikén Sofiában írt leveléből értesült «quantum in factis Galliopolis nobis dixit; quod processisse cognoscimus ex singulari benevolentia et affectione quam habet nostro Dominio».

[78] Az 1444. január 24-diki végzés.

[79] A bíbornok-legatus előterjesztésére 2-dikán adott válasz.

[80] Ezt az imént idézett utasításból tudjuk.

[81] A senatus 1444. január 15. és 28-diki végzései, valamint a tengeröböl parancsnoka részére febr. 6-dikán készült utasítás.

[82] Február 6-ikáról keltezve két utasítást találunk a senatus jegyzőkönyvében. Részletesen szabályozzák eljárását. A második Galliopolisba érkezésének időpontjáig terjed. Egyebek közt meghagyatik neki, hogy ha Galliopolis lakói önként meg akarnának hódolni, a várost Magyar- és Lengyelország királyának nevében vegye át. A signoria konstantinápolyi követe pedig rendeletet kapott, hogy mielőbb találkozzék Ulászló királylyal és Juliánnal, hogy velök a hadjárat ügyében értekezzék.

[83] A márczius 6-dikán kelt utasítás.

[84] A burgundi fejedelemhez márczius 23-dikán írt levél.

[85] 1444. február 13-diki végzés.

[86] 1444. márczius 13-diki végzés.

[87] A legatusnak 1444. ápril 7-dikén adott válasz.

[88] A senatus végzése 1444. május 23-dikán.

[89] A signoria ezért 1444. augusztus 28-diki levelében fejezi ki IV. Eugénnek köszönetét. Október 19-diki levelében említi, hogy a pápa 5000 forintot már küldött, de megjegyzi, hogy ez csekélység a szükséghez képest.

[90] Dlugoss előadása.

[91] Ezen szavak Ulászló királynak 1444. augusztus 4-diki (alább tárgyalandó) okiratában foglaltatnak és kétségkívül a törvénykönyvből, mely nyomtalanul elveszett, vétettek át.

[92] Az 1444. augusztus 4-diki okirat mellékesen érinti, hogy az országgyűlési végzést a király esküvel erősítette. «Praedictam deliberationem Budae factam et juratam» áll Dlugoss munkájában. Praynál és a későbbi történetíróknál e hely meg van hamisítva, mert így hangzik: «Praedictam deliberationem Budae factam et nunc juratam». A minek az volna értelme, hogy a király az ápril havi végzést csak augusztus 4-dikén erősítette meg esküvel. Erre vonatkozólag tanúságos fejtegetéseket tartalmaz Vaszary Kolos munkája, «I. Ulászló magyar király esküszegése és a várnai veszedelem», mely Győrött 1884-ben jelent meg.

Hogy csakugyan a Dlugoss által, munkájába fölvett okirat szövegezése a helyes, bizonyítja az oklevélnek a velenczei állami levéltárban található egykorú másolata, melyben a «nunc» szócska szintén nem fordul elő.

Hogy a király a budai országgyűlés idejében tett esküt a szóban forgó végzésre, és pedig Julián bíbornok kezeibe, ezt teljesen kétségtelenné teszi a velenczei doge által Julián 1444. április 26. és 27-diki leveleire, május 12-dikén adott válasz. Ebben ugyanis írja, hogy örömmel értesült «Serenissimum illum Dominum Regem omnino statuisse acjucasse in manibus Vestrus unacum Baronibus et aliis Dominis ac Primatibus Regni illius, adversus perfidos Teucros. hac praesenti aestate, potenti exercitu se transferre.« A doge e fölött a köztársaság örömét fejezi ki. (A velenczei állami levéltárban.)

[93] Az 1444. május 2-dikán a német lovagrend nagymesteréhez intézett levelet idézi Caro. 336. Valószinűleg ugyanezen napon mentek a többi uralkodókhoz intézett levelek is. Ezek közűl sajnos, egyet sem birunk. Valamint Julián bíbornok leveleiből sem, melyeket — Dlugoss szerint — a pápához, a burgundi fejedelemhez, Velenczébe és Genuába írt. Ulászló király 1444. augusztus 4-diki okiratában maga is szól «sajátkezű leveleiről», melyeket szétküldött az ápril havi országgyűlés idejében.

[94] Schlick cancellár 1444. május havában írja Juliánnak: «Vidimus litteras, quas Regiae Mti scripsisti, intelleximusque praeparacionem . . . . . pro instaurando adversus Teucros passagio, cuius rei Vestra Paternitas sollicitudinem gerit ex suo more continuam atque solertem.» (A müncheni kir. könyvtárban).

[95] Frigyes 1444. (tavasz elején) Németujhelyből Juliánhoz intézett iratában említi, hogy két levelét kapta. Az egyikben a bíbornok bejelenti jövetelét. A másikban — írja Frigyes — «timere te ostendis propter nonnulla verba Paternitati Tue relata ex Jaurino». Ő — úgy mond — azonnal rendre utasította a fenyegetőző győri kapitányt. A legatus nyugodtan jöhet. «Nec aures adhibemus hujusmodi detractoribus, integerrimum Tue Paternitatis animum

et fuisse semper et esse censemus.» A levelet kiadta Cugnoni. «Aeneae Sylvii opera inedita». (Róma 1883.) 85.

[96] Julián ezen levelét nem birjuk. Tartalmára utal Schlick Gáspárnak föntebb idézett levele.

[97] Schlick cancellár idézett levele.

[98] Julián 1444. május 23-dikán Schlickhez intézett válasza. Ugyanott.

[99] Ezen 1444. május 21-dikén kiállított okirat ki van adva Chmelnél. Regesten. Anhang. LXI.

[100] Ezen érdekes részleteket Aeneas Sylvius beszéli el. 1444. május végén Freund Jánoshoz irt levelében. Előadásának hitelességéhez nem fér kétség, mert informatióit a visszatérő német követektől kapta és egy-két nap múlva irta le. (A levél a bázeli kiadásban 63-dik szám alatt.)

[101] Juliánnak Budáról 1444. május 23-dikán Schlick cancellárhoz írt levele. A müncheni codexben, f. 130.

[102] A senatusnak erre vonatkozó, 1444. január 15. 28. és márczius 3-diki végzései a senatus jegyzőkönyvében.

[103] A doge 1444. május 12-kén a legatushoz intézett levelében hivatkozik a legatusnak ápril 25. és 27-diki leveleire. — Ugyanazon napon Rigvardatishoz intézett jegyzékében utal a követnek ápril 26., 27., 28-diki jelentéseire. — Sajnos, a leggondosabb nyomozás daczára ezen, történetünkre nagyfontosságú iratoknak a velenczei levéltárban nem sikerült nyomába jönni. — A signoria május 12-diki iratai a senatus jegyzőkönyvében maradtak ránk.

[104] Az imént idézett május 12-diki levelek. De a senatus csak julius 4-diki ülésében állapít meg Rigvardatis részére utiköltséget.

[105] A tervet Julián májusban közölte Frigyes királylyal is. Schlick cancellár, többször idézett levelében, erre vonatkozólag irja neki: «Quod autem Dominacio Vestra per Valachiam facienda scribit, omnino laudo, quia equestribus exercitibus aspera moncium vitanda sunt, patentesque campi suscipiendi.» — A velenczei dogeval Julián 1444. június 5. és 15-diki (sajnos elveszett) leveleiben közli a tervet, azon kéréssel, hogy rendeljen néhány hajót

a Dunára. — A doge julius 4-diki válaszában írja neki, hogy a hajóhad főparancsnokát utasította, hogy nyolcz vagy ha kell több hajót küldjön a Dunára. Mennyire helyeselte ezen eszmét, mutatják a levél következő szavai: «In quo transitu videmus consistere victoriam illius gloriosae impresae.» Ezen levél és a hajóhad főparancsnokához ugyanakkor küldött rendelet a senatus jegyzőkönyvében.

[106] Rigvardatisnak erre vonatkozó június 15-diki jelentése nincs meg. A doge július 4-diki válasziratából tudjuk meg, hogy az ajánlatot most közvetlenül Lasocki dékán tette a követnek, de Julián eszközlésére. A doge ugyanis írja: «Intelligimis verba suprascripta Decani, de locis suprascriptis nobis dandis, a Sua processisse Reverendissima Paternitate, et de predictis primus fuerit promissor». (A senatus jegyzőkönyvében.)

[107] Erre vonatkozó végzések a velenczei senatus jegyzőkönyvében. (A doge 1444. május 12-dikén értesíti magyarországi követét, hogy a burgundi fejedelem követet küldött Magyarországba. Kétségkívül az volt feladata, hogy a fejedelem intézkedéséről hírt vigyen.)

[108] Ezen ügyekre vonatkozó végzések a senatus jegyzőkönyveiben. A nyolcz velenczei gályára vonatkozó végzés indokolása következőképen szól: «Cum ... Regi Polonis et ... Legato Apostolica mittere promisimus et de aliis galeis nostris ... ad impresiam contra Tencros, sitque honor Dei et fama nostri dominii nostris promissionibus satisfacere, ut ea que fienda sunt magis potentius fiant, vadit pars ...»

[109] A dogenak 1444. július 4-dikén magyarországi követéhez intézett jegyzékében utalás van arra, hogy görög és aragoniai követek vannak Budán.

[110] Ulászló királynak 1444. július 5-diki levelét közli Dlugoss, utána Pray, Katona stb.

[111] Ulászló király az erről 1444. július havában kiállított oklevélben indokul felhozza, hogy «predacionum et vastacionum Regni ... conscius et consenciens fuisse suspicatur». Történelmi Tár. IX. 144.

[112] Ő maga mondja 1444. július 3-diki okiratában, hogy Hunyadi János az elmúlt évi hadjáratban «Regnum Rasciae pro maiori parte . . . reoccupasset». (Fejér. Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad. Buda, 1844. 71.)

[113] Imént idézett okiratában ő maga mondja, hogy «in quarum reobtentione, . . . spes indubia creditur».

[114] Az imént idézett okirat.

[115] Ezen alkudozások megindulásának időpontját a történeti források nem jelölik meg. Csak egy chronologiai adat áll rendelkezésünkre. A szultán július 12-kén átkel Ázsiába, azon biztos tudattal, hogy a megindított békealkudozások sikerre fognak vezetni. Már most, ha a szultánnak Drinápolyban vagy a Bosporus partján július 12-dike táján már tudomása volt a Belgrádban vagy Aradon folyamatban lévő tárgyalások állásáról, — tekintetbe véve azt, hogy gyors futárnak is legalább 8 napra volt szüksége, hogy a hírt megvigye — ezen tárgyalásoknak június végén kellett megkezdődniök.

[116] A törökök kísérletéről Brankovics Györgynél, ennek Hunyadi Jánossal való tárgyalásairól Dlugoss és Callimachus szólanak. Bár elbeszélésök nem mindig bírja a hitelesség kellékeit, ezen részletekhez alig fér kétség; annál kevésbbé, mert ugyanazokat megtaláljuk Andreas de Palatio emlékiratában is, melyet ezen pápai küldött, ki a hadjáratban részt vett, kevéssel a hadjárat befejezése után dolgozott ki. Megemlítendő, hogy Bonfin — ki Mátyás udvaránál írta meg munkáját — Callimachus előadását átveszi, és pedig azon pontját is, melyben a Brankovics által Hunyadinak tett ígéretről van említés téve; a mi egyszersmind bizonyságul szolgál arra nézve, hogy ezen ajánlatban mi sem foglaltatik, a mi Hunyadi jellemét — azon kor felfogása szerint — compromittálhatta volna.

[117] A Skanderbéghez 1444. július 5-dikén írt levélben.

[118] Andreas de Palatio szerint «Georgius despotus . . ac magnifius Johannes de Hunyad . . . inconsulto Rege, habuerunt cum . . . Teucrorum Principe . . . (tractatum), quo in tractutu idem Magnus Teucer castellum Szendrő et castellum Golumbácz . . . magnamque partem Regni

Rascie . . . . reddere tenebatur». És Dlugoss szerint is «tractatus pacis per Georgium Despotum Rasciae ac Johannem de Hunyad . . . cum Imperatore Turcarum clandestine interpositus.»

[119] A görög császár, Misistrából július 30-dikán kelt levelében tudósítja Ulászlót, hogy megütközéssel értesült arról, hogy ő a szultánnal békét kötött; egyszersmind ennek tulajdonítja a szultán Ázsiába való menetelét.

[120] Dlugoss és Callimachus elbeszélésökben különös nyomatékkal emelik ki Hunyadi azon tanácsát, hogy a király fölkészült serege élén jőjjön Szegedre.

[121] A lengyel rendek 1444. augusztus 26-dikán Ulászló királyhoz intézett levelökben élnek ezen kifejezéssel. («Conditiones pacis nunquam credibiles.») Ezen levélben resumálják a királyi iratban velök közlött békeajánlatot, hogy t. i. a szultán «astruxit se Regnum Rasciae, dominium Albaniae et plures alias terras, in diebus et regimine aliorum b. m. Regum Ungariae occupatas, cum 24 castris insignibus, inter quae castrum Golubert, restituere, captivos relaxare, centum aureorum millia solvere, et 25 millibus amatorum pro qualibet Vestrae Serenitatis gverra subsidio esse . . .» Ezen előadás tehát teljesen authentikus és így az egykorú források eltérő előadásával szemben biztos tájékozást nyújt. A levél, mely eddig a magyar történetírók által nem használtatott föl, kiadatott Krakóban, 1876. Codex Epistolaris XV. saeculi. I. 141. 2.

[122] Ezen előadás részletei Dlugoss, Callimachus és Bonfin munkáiban foglaltatnak. Csak egy pontban térnek el egymástól: a békekötés létrejöttének időpontja tárgyában. Dlugoss érthetetlen és lehetetlen dolgot ír, elmondván, hogy Ulászló fölkéretett Hunyadi által «ut Segedinum proxima die (?) augusti descendat». Ha «proxima» helyett «prima» állana is az eredeti szövegben, teljesen lehetetlen, hogy a király csak augusztus 1-jén jött volna Szegedre, minthogy már augusztus 4-dikén ünnepélyesen felbontja a törökkel kötött egyezséget. Ezen három nap alatt kellett volna megtörténni a török követek fogadtatásának, a békeajánlat megvitatásának, a békeföltételek

megállapításának, az okirat szövegezésének, a királyi esküneк; azután az egyezség felbontására vonatkozó tanácskozásoknak, és a király esküvel erősített ünnepélyes nyilatkozatának, melyben magát arra kötelezi, hogy a hadjáratot megindítja. — Egyébiránt Dlugoss egy más helyen írja, hogy a török béke megkötése és (augusztus 4-dikén történt) felbontása között húsz nap folyt le. Igy tehát a «proxima die Augusti» tévedés. És szerinte a békekötés július közepén jött volna létre. Callimachus és Bonfiin szerint Hunyadi arra kérte fel a királyt, hogy «*idibus Junii*» (június 13) legyen Szegeden. De az is lehetetlen, hogy a békekötés június közepén jött volna létre, mert a király július 5-dikén Castriota Györgynek jelenti, hogy közelebb megindítja a háborút. Igy tehát igen valószínű azon föltevés, hogy az «idibus Junii» helyett «Julii» olvasandó, és a békekötés július közepén jött létre. (Erről bőven ír Vaszary Colos idézett munkájában. 154. és köv. lapokon.) Már Hammer is (Geschichte des Osmanischen Reiches I. 459) július közepére helyezte a szegedi békekötést. Figyelemreméltó, a mit Andreas Pannonius, karthausi szerzetes 1467-ben Mátyáshoz írt könyvében érint, hogy t. i. a király az eskü szövegének formulázásánál valami csellel élt volna Calliditate verborum jurasse . . . Deinde . . . juramentum in foedus pacis, verborum calliditate prolatum . . .» Irodalomtörténeti Emlékek I. 22.) Azonban ezen állítást semmiféle más emlék nem támogatja, és így tartózkodunk azt elfogadni, annál inkább, mert szerzője külföldön, 23 évvel az esemény után írt, és különben is téved, mikor azt jegyzi föl, hogy a török béke megkötését csak három hónap múlva követte a felbontása.

[123] A signoria 1444. május 25-diki levele a senatus jegyzőkönyvében.

[124] A signoria 1444. augusztus 28-dikán még semmit sem tudott a július közepén kötött békéről. E napon ugyanis a pápához intézett levélben szól a hadikészületek felől. Okvetetlenül említést tett volna a szegedi békéről, ha tud róla.

[125] Sajnos, Julián magatartásának magyarázatában

combinátiókra vagyunk utalva. Tőle vagy az események más tényezőjétől nyilatkozat nem maradt fönn. Aeneas Sylvius — ki a békekötésről szóló írók közül az eseményekhez legközelebb állott (De Europa czímű munkáját 1458-ban írta), nem jellemzi közelebbről Julián magatartását; csak annyit mond, hogy a békekötés «molesta . . . Cardinali fuit, cui prosequenda victoria videbatur». (V. fej.) Dlugoss elbeszélése megerősíteni látszik a mi magyarázatunkat. Azt írja, hogy a mikor Hunyadi első üzenete Budára érkezett és az urak a békeajánlatnak örvendettek, Julián más nézetben volt (alius erat animus), mert Európa felszabadításának reményét eltűnni látta, és attól tartott, hogy a pápa, a burgundi fejedelem, a velenczeiek és genuaiak, kiket ő vitt rá, hogy a hajókat a Hellespontba küldjék, hazugság vádját fogják ellene emelni (mendacii insimularetur). De a mint Szegedre jöttek, a békekötést nem ellenezte többé, az létrejött «Juliano nec quidquam disvadente». Callimachus is azt írja, hogy a béke megköttetett «non adversante Juliano». És hozzáadja «non tam, quod non ex animo rem improbaret, quam quia aut non succurrebat quid spei proponeret tot tantisque utilitatibus compensandis, si in praesens negligerentur, aut, quia in tam constanti consensu omnium clausas mentes admittendae rationi intuebatur, expectabatque admonendi tempus opportunius». Bonfin erre vonatkozó megjegyzése érthetetlen: «Quamvis pacem iniquo animo ferret, nihil tamen veniebat in mentem, quo ipsam facile improbaret».

[126] Július 7-diki végzésében a senatus megemlítvén, hogy a burgundi fejedelem hajóinak főparancsnoka egy gályával elutazott, súlyos büntetés terhe alatt meghagyja a többi hajók parancsnokainak, hogy 24 óra alatt szintén induljanak meg.

[127] És csakugyan ugyanazon napon a signoria elrendeli a tengeröböl parancsnokának, hogy az összes hajókat, melyeket a piráták elleni őrködésben nélkülözni lehet, vezesse Galliopolis felé.

[128] A dogenak július 4-dikén Juliánhoz és ugyanazon napon a magyarországi követhez intézett levelei a senatus

jegyzőkönyvében. — A XV. századbeli írók: Dlugoss, Callimachus, Bonfin és utánok az összes hazai és külföldi történetírók a legújabb időkig kivétel nélkűl azt írják, hogy augusztus első napjaiban Szegedre érkezett a «pápai, burgundi, genuai és franczia» gályák parancsnokaitól, azon jelentés, hogy a Hellespontusba megérkeztek és az Ázsiába átkelt szultánt Európától elzárták. — Eltekintve attól, a Hellespontusból a hajóhad Magyarországgal közvetlen összeköttetésben nem állhatott, ezen előadás hitelességét megdönti az a tény, hogy augusztus első napjaiban a pápai és burgundi gályák még nem is érkeztek meg a Hellespontusba; génuai és franczia hajók pedig nem is voltak a hajóhadban. Mindez a velenczei állami levéltár okirataiból kétségtelenűl kiderűl. Dlugoss közli a görög császárnak július 30-dikán Misistrában írt levelét, melyben Ulászlónak jelenti, hogy a szultán július 12-dikén Ázsiába kelt át. Dlugoss erről a levélről állítja, hogy augusztus 4-dike előtt jött meg Budára. Ez teljes képtelenség. Az akkori közlekedési viszonyok között nem 3 nap, hanem ugyanannyi hét alatt juthatott el csak az a levél Szegedre.

[129] Callimachus és Bonfin közlik azon beszédnek egész szövegét, melyet Julián ezen alkalommal a szegedi országtanácsban tartott volna. Magában véve nem kellene kételkednünk az autenticitásban. A humanista szónokok gondosan kidolgozták beszédeiket, melyek azután másolatokban mindenfelé elterjedtek. Így birjuk Aeneas Sylvius, Vitéz stb. beszédeit. Fönmaradhattak volna Julián beszédei is.

De mikor humanista történetírók munkáiban fölvéve találunk beszédet, méltán gyanú támad. Kiváló előszeretettel foglalkoztak Livius és Tacitus példájára, hősök, államférfiak beszédeinek componálásával. Így például Bonfin még Attila beszédeit is közli!

Hogy a fenforgó esetben szintén compositió előtt állunk, már az a körűlmény is elárulja, hogy Callimachus és Bonfin két, egészen különböző szöveget közölnek.

[130] Ezen hír három hét alatt eljuthatott Szegedre, annál könnyebben, mert a szultán átkeléséről kétségkívül

maga értesítette Brankovics Györgyöt, kivel most szoros és bizalmas összeköttetésben állott.

[131] Dlugoss írja: «Dum castra . . . elapsis non octo solum, se dvigivti diebus . . . non redderentur . . . Ungari, legatos Turci in dolo venisse et callidis vanisque promissionibus avertere Regem a bello gerendo voluisse concludebant.»

[132] Aeneas Sylvius (1458-ban írt) De Europa czímű munkájában elbeszéli, hogy a pápa értesülvén a szegedi békekötés felől «scripsit Cardinali nullum valere foedus, quod se inconsulto cum hostibus religionis percussum esset; Uladislao . . . uti conventa dissolveret, imperavit, juramenta remisit, novum instaurari bellum tum precibus, tum minis extorsit». (V. fej.) Nincs jogunk kételkedni azon állítás igazságában, hogy a pápa Juliánnak és Ulászlónak a szegedi békekötés érvénytelenítése érdekében írt. De ennek a szegedi béke felbontására befolyása nem lehetett. Minthogy a pápai válasz Julián jelentésére hat hétnél rövidebb idő alatt, tehát szeptember elejénél előbb nem érhetett Szegedre.

[133] Dlugoss és Callimachus előadása. Súlyt fektetünk rá, hogy Bonfin, Mátyás udvarában, átveszi ezen részletet is.

[134] Nincs okunk kétségbevonni a tényt, melyet Dlugoss azon helye tartalmaz, a hol írja, hogy Julián a szerződést «pro ampliori cautela et purificatione, auctoritate apostolica dissolvebat, et irritum, cassum atque nullum, . . . veluti, quod injussu Sedis Apostolicae cum hoste christiani nominis Rex pepigerat, decernebat».

[135] Az eskü szövege az alább idézendő oklevélben foglaltatik.

[136] Ugyanezen okirathoz csatolt záradék.

[137] Az okiratnak eredeti példányai és hiteles másolatai elvesztek. A legrégibb példány a mit kéziratban ismerünk, a velenczei állami levéltárban, a XV. században írt Commemoriali XIII. kötetének 160. levelén.

Dlugoss bírta az okirat másolatát és annak teljes szövegét fölvette történeti munkájába. De nyomtatott kiadásaiban több hiba és kihagyás van.

Már Vaszary Kolos idézett munkájában (97—112) kimutatta, hogy Pray és más latin történetírók nem híven közölték, Fessler és Teleki nem híven fordították ezen nagyfontosságú oklevelet.

[138] Ezen levelek, sajnos nincsenek meg. Utal azokra a senatus 1444. szeptember 8-án a hellespontusi gályák kapitányához intézett rendeletben.

[139] A dogenak 1444. augusztus 28-dikán a pápához írt levele.

[140] A helyzetet a következő homályos phrázisokba burkolva ismerteti meg Loredanóval a senatus. A Julián bíbornoktól és Regvardatistól érkezett levelek, melyekben írnak «de nonnullis praticis, habitis per Imperatorem Turcorum, tam cum Sermo D. Rege Hungariæ et Poloniæ, quam etiam cum Illmo D. Despoto, quas tamen nescimus si locum habituræ sunt; cum idem Rmus Legatus S. Angeli ac Secretarius noster nobis scribant Sermum D. Regem prædictum et Barones Hungariæ, prædictis non obstantibus, promisisse velle procedere exercitualiter anno isto ad exterminium Teucrorum».

[141] Az 1444. szeptember 8-ikán Loredanónak írt rendelet részletesen szabályozza a szultánhoz küldendő követ eljárását. Egyúttal meghagyja, hogy a rendelet tartalmáról Ferencz bibornok-legatust is értesítse. A velenczei állami levéltárban.

[142] A velenczei senatus 1444 szeptember 8-diki rendeletéből tudjuk, hogy Julián és Rigvardatis augusztus 12. és 14-dikén Váradról írtak leveleket a senatusnak. A velenczei követnek, mint láttuk a hadjáratba követnie kellett volna a királyt. De betegsége miatt visszahivatását kérte. A signoria október 5-dikén hozta meg végzését, melyben a visszatérést megengedi.

[143] Ezen napon, Váradon kiállított királyi okiratot említ Teleki. I. 412. 3-dik jegyzet.

[144] In vado Danubii Orsowa keltezi a király szeptember 9-dikén Siena kormányához intézett levelét, melyet a sienai állami levéltár tartott fönn.

[145] Ulászló a sienai kormányhoz intézett, idézett leve-

lében csak általánosságban írja, hogy «in quibusdam legacionibus nostris» küldi Tádét. De a velenczei irományok kétségtelenné teszik, hogy mily ügyben küldetett. Minthogy 1444. november 23-dikán Tádé mester, Magyarországból Rómába menet, Velenczében megállapodik és előterjesztésére a signoriától választ kap: igen valószínű, hogy Tádé mester szeptember 9-ikén Orsováról indúlva, nagy gyorsasággal járt el megbízatásában, október folyamán visszatért Magyarországba és novemberben másodízben ment ismét Olaszországba.

[146] A signoriának 1444. október 19-dikén a pápához intézett levele.

[147] Ezen manifestumot egész terjedelmében közli a parmai Andreas de Palatio pápai tizedszedő, ki a hadjáratban részt vett, a hadjáratról (1445. május 16-dikán, Posenből egy bíbornokhoz) írt jelentésében, melyet Dlugoss is felhasznált, nagy részben átvett, és a leghitelesebb forrásnak tekinthetünk. (Kiadta Prohaszka Antal Lembergben 1882. külön kis füzetben.)

[148] Andreas de Palatio, ki a táborban jelen volt mikor a levél érkezett, tartalmáról szükségkép informálva volt, és egy római bíbornokhoz intézett jelentésben a valóságot elleplezni nem lehetett indíttatva, így adja elő a levél tartalmát: «Transitum Theucrorum ex Asia in Europam nunciantes, et quomodo nequivit maritima classis prohibere quin Theucri furtim, noctuque, parvis in cimbis, trajecissent per interiorem portam Phari Galliopolis». (27.) — Azonban más kérdés az, vajjon a hajóhad főparancsnoka jól volt-e informálva a török sereg átkelésének részleteiről? és ha igen, vajjon csakugyan hitelesen közölte-e azt Julián bibornokkal? A várnai csata legújabb történetírója, R. Horváth Jenő (Hadtörténelmi Közlemények 1888.) mondja: «Mély titok födi azt, hogy az átkelés mikor, hol és kinek segítségével történt meg. Sem a török, sem a velenczei, genuai, vagy más érdekelt állam levéltárából nem került még elé, még most 450 év után sem, hiteles adat, mely e mérhetlen fontosságú és óriási következményeket maga után vonó eseményre világot vetne».

Ezen nyilatkozat után nem kevéssé meglepő azon állítása, hogy «a keresztény hajóhad nemcsak hogy meg nem gátolta, de sőt még csak kísérletet sem tett arra, hogy a török sereget szándékában megakadályozza. Már pedig, és ez kétségbevonhatatlan tény, ha a keresztény fejedelmek hajóhada állásában híven kitart és a partfigyelő szolgálatot lelkiismeretesen teljesíti, egy turbános fő sem kerülhetett volna Ázsiából Európába». És a várnai katasztrófa okait kutatva, állítja: «A pápai hajóhad árulása, lelkiismeretlensége, vagy gyámoltalansága a hadjárat balsikerének egyik legfőbb oka». (271—303.)

[149] Poggio elbeszélése emlékbeszédében, 382.

[150] Vespasiano Bisticci elbeszélése életrajzában.

[151] A hadjárat és a csata részleteire nézve készséggel követem Rónai Horváth Jenő előadását. (269—302.) Katonai kérdésekben illetékessége ép oly kétségtelen, a mennyire nélkülözi a hivatottságot szorosan történeti és politikai kérdések tárgyalásában.

[152] Az 1444. január 1-jén kelt bullában írja a pápa «Quamprimum vero classis, quam ad strictum Galliopolis duxit, prout continuo paratissimam tenet, dil. fil. Franciscus Cardinalis, . . . illo in strictu visa est, illico Teucri, qui in Europa erant, territi, animos amiserunt, alia vero Teucrorum multitudo, quæ ex Asia in Europam trajicere conabatur, non classis nostre presencia modo, sed viribus eciam, est repulsa.» (A vatikáni Regestákban.)

[153] A doge február 15-dikén római követéhez intézett jegyzékében egyebek között írja: «Literas vestras accepimus, datas ultima Januarii, quibus nobis declaratis . . . Sanctitatem suam sensisse defectu galearum nostrarum secutum malum processisse, cum ei relatum fuit, Capitaneum pro victualibus, viginti quinque diebus stetisse inter Tenedum et Constantinopolim».

[154] A doge 1445. január 29-dikén a római követet értesíti, hogy egyik pápai gálya megérkezett, és rövid idő alatt megjő a többi is; a katonák igényeinek kielégítéséről gondoskodni fog a senatus.

[155] A dogenak 1445. február 15-dikén római követéhez

intézett jegyzéke, melyhez mellékelve volt a hajóhad parancsnokának levele és hivatkozás történik a görög császárnak a pápához intézett jelentésére. (Sajnos, egyikét sem bírjuk.)

[156] A doge 1445. márczius 12-dikén a római követhez intézett jegyzékben írja: «Scribitis Summum Pontificem in Consistorio legi fecisse nonnullas litteras in quibus describebatur conflictus per Teucros datus Hungaris ac de morte Rmi D. Cardinalis Angeli, et imponebatur defectus galeis, super qua materia scripsit quoddam breve Summus Pontifex». Ezen brévét, sajnos, sem Rómában, sem Velenczében nem tudtam feltalálni.

[157] Az imént idézett 1445. márczius 12-diki jegyzék. Hat nappal utóbb, a signoria által Giustiniani Orsato személyében új követ küldetett Rómába. Néki is megparancsoltatott, hogy a hűtlenség és kötelesség mulasztás vádja ellen oltalmazza a hajóhadat. Az 1445. márczius 18-dikán kelt utasítás.

[158] Az emlékbeszédben.

[159] 1445. július 9-diki bullájában említi, hogy nem tudni még bizonyosan vajjon Julián él-e, vagy meghalt. Raynaldnál IX. 436.

[160] Mai. Spicilegium Romanum. X. (Roma, 1844.) 374—384.

[161] Aeneas Sylvius 1445. május 21-diki levelében «vir sanctus et sapientissimus»-nak mondja. Majd (1458) «De Europa» czímű munkájában Julián kimultáról szólván, így ir: «Hic exitus viri fuit magni certe et admirabilis, in quo nescias doctrina major ac eloquentia fuit, grata hominis praesentia, blandi mores, vita in omni aetate nitida, religionis zelus, qui omnia pro Christo et mortem ipsam vere svaserit». Végre (1462) Commentárjaiban így nyilatkozik felőle: «Dignus laude et fortasse martyrio coronatus qui pro religione decertans occubuit».

[162] A pápához 1445. május 11-dikén írt levelében. Katona. XIII. 442.

[163] Vespasiano Besticci jellemrajzának zársorai.

[164] «Victores evadunt Turci, juramentaque non solum

domesticis fidei, sed etiam hostibus servanda demonstrant». Opera. Bázeli kiadás. 84-dik epistola. 1445. okt. 28-dikán a passaui püspökhöz intézve.

[165] Irodalomtörténeti Emlékek. I. 22.

[166] «Juramenti praevaricator.» 796.

[167] «Auctor patronusque perfidiae.» 199.

[168] Az öt levél egy kath. főúr és egy protestáns prédikátor között folytatott párbeszéd formájában van írva.

[169] Ezen munka első kiadásából egy példány sem maradt fönn. Második kiadása a «Kalauz» mellett függelék gyanánt jelent meg. (1613.) A várnai kérdést a XXIII—XXXII. lapon tárgyalja.

[170] Az irat czíme: «Egy tettetes neve vesztett pápista embertől küldött színes öt levelekre rendszerint való felelet.» Debreczen. 1609. Ezen munkából egyetlen példány sem maradt ránk. Tartalmát csak Pázmány válasziratából ismerjük.

[171] A röpirat czíme: «Alvinczi Péternek sok tétovázó keringésekkel és czégéres gyalázatokkal fölhámozott feleletinek rövid és keresztyén szelídséggel való megrostálása». Pozsony, 1609. Egyetlen ismert példánya a mármaros-szigeti ref. lyceum könyvtárában.

[172] Rónai Horváth Jenő értekezése: «A várnai csata». Megjelent a «Hadtörténelmi Közlemények» 1888-dik évi folyamában.

[173] Ez utóbbiról azt írja, hogy «úgy látszik már áruló szándékkal szívében» jött a Hellespontusba és megjelenése itten «csak tűntetés volt, hogy a magyar királyt esküttörésre s a háború megindítására csábítsa, de azután hűtelenül cserben hagyja». (117). Valóban felfoghatatlan, mikép emelheti a képzelhető legsúlyosabb vádat minden támpont nélkül. A «szándékot» szerencsére teljes biztonsággal ismerhetjük föl az utasításokból, melyeket a velenczei állami levéltár megőrizett. A mi pedig azon feltevést illeti, hogy a pápai hajóhad megjelenésének a Hellespontusban czélja volt a magyarokat esküszegésre késztetni: ez nem kevésbbé alaptalan, mint merész. Mikor a hajóhad útnak indúlt, akkor Rómában és Velenczében annak lehe-

tőségére sem gondoltak, hogy a magyarok a törökökkel békét fognak kötni. Mikép lehet azon combinatiót koczkáztatni, hogy június végén hadi actió indíttatik egy olyan békekötés felbontására, a melynek létesítése érdekében akkor még a legelső lépések sem tétettek meg?!

[174] IV. Eugén pápa szabatosan adja elő ezen álláspontot 1444. október 7-dikén. «Aranito Comnio, Domino Cormenici et Catesichi» szóló levelében. «Quia nobis per tuas literas significas, evitandi periculi causa, quod tibi et statui tuo imminebat, pacem simulatam cum infidelibus edidisti, certis foederibus, obligationibus et juramento . . . roboratam; nos, ut alacriori animo bellum contra Turcos et infideles restaurare valeas, . . . te ab hujusmodi foederibus, obligationibus et juramento . . . liberamus; cum absurdum sit, quod religiosa fidei observantia et juramentum, quod ad Dei honorem praestari debet, in fidei detrimentum et Dei offensionem redundet.» Raynald. IX. 430. És III. Calixtus pápa 1458. május 13-dikán Carvajal bibornokot, magyarországi követet utasítja: «Procul abjici facias, sub poenis et gravissimis censuris probibendo, ne pacis seu treugarum condiciones ullae, ab aliquo Principe Christiano istarum partium tuae legationis cum Turcho acceptentur». (A vatikáni Regestákban.) És hogy a pápa ezen jogigényeit a keresztény uralkodók készséggel elismerték, egyebek között bizonyítja Mátyás király két nyilatkozata. Az egyikben kijelenti: «Nec quidquam me movent pristina foedera, temporum necessitate conflata, quae omnia scio facile auctoritate apostolica posse dissolvi.» A másikban utal II. Pál levelére: «inhibentes ne cum Turcis pacem feriam»; ha akarna békét kötni «non tam immemor officii mei sum, ut rem tantam inconsulta aut saltem inscia Apostolica Sede transigerem.» Epistolae Matthiae Corvini. Pars II. Ep. XXVI. és F. XXI.

*

A török seregnek Ázsiából Európába átszállítása felől a legtekintélyesebb írók nyilatkozatait a következőkben állítjuk össze:

1. *Aeneas Sylvius.*

a) 1445. október 28-dikán:

«Januensium naves praebuisse transitum illis, referebant.» (A passaui püspökhöz írt levélben. Bázeli kiadás. 81. szám.)

b) 1458-ban:

«Genuenses quidam, suis navibus, accepta pecunia, transportare copias promiserunt . . . Exercitus transvectus est, aureo numo per capita tradito, quae, si vera fama est, centum millia fuisse ferunt.» (De Europa. V.)

c) «Cardinali Venetiarum culpa cladis magna in parte imputata est, qui neque fretum, uti par fuerat, neque transvectos hostes, Christianis ducibus (quod secundum fuerat ejus officium) nunciavit.» (Raynald. IX. 435.)

2. *Poggio.*

a) 1445-ben:

«Teucrorum Imperator . . . cum triginta hominum millibus in Europam transfretavit, per negligentiam classis quae aditum illum prohibere debebat.» (Emlékbeszéd. 382.)

b) 1447—55. között.

«A hajóhad» ob Praefecti classis ignaviam, nulla re usui fuit . . . Imperator, nihil obstante classe, mare Hellespontum transiit.» (De varietate fortunae. 117.)

3. *Dlugoss.* (1455 és 1478 között.)

«Multorum assertio fuit, Venetorum et Genuensium galearum naviumque Patronos et Capitaneos, pecunia multiplici ex asiatica gazas corruptos, a custodia stricti excessisse, et Turcorum Caesari cum quadraginta millibus suorum advenienti, transitum liberum fecisse.»

4. *Chalkokyndalas* (1470 táján.)

A törökök a Propontis legkeskenyebb pontján keltek át, a pápai hajóhad viharok által gátoltatott közbelépni.

5. *Hans Lewenklau.* (XVI. század.)

«Die türkische Chronik vermeldt, dass Sultan Murad, da ihm die Italiener bei Galliopoli an der Ueberfahrt gehindert, Galliopoli liegen lassen, und über sich mit sein Kriegsvolk auf Constantinopel durch Bythmien gezogen, und gegen den Ort, über den man jetzo das neue Schloss

stehen sieht, in Kauffmannsschiffen sey übergefahren.» (Pandekten. 1590. kiad. 258.)

6. *Barletius.* (XVII. század.)

«Cristiani quidam (si vera est fama)... navibus suis, accepta mercede, copias in Europam transportare.» (De rebus gestis Scanderbegi. l. 2.)

7. *Kőhler.* (1882.)

«In Wirklichkeit waren sie nicht über den Hellespont (Dardanellen), sondern wie türkische Quellen bezeugen, über den Bosporus, da wo Murads Sohn später das neue Schloss, das heutige Anatoli Chisar, eine Meile unterhalb Constantinopels erbaute, auf leichten Kauffarteischiffen übergesetzt worden; indem Murad, nachdem er sich von der Unmöglichkeit überzeugt hatte, angesichts der feindlichen Flotte den Uebergang über den Hellespont zu erzwingen, sich nördlich gewandt hatte.» (Die Schlachten von Nikopoli und Várna. 45., 46.)

Julián haláláról az egykorú írók nyilatkozatait a következőkben állítjuk össze:

1. *Andreas de Palatio* 1445. május 16-dikán.

«Visus est... Legatus, cum ipso Waywoda duce exercitus a proelio discessisse, qui nunquam prius a Rege discesserat, nisi cum vidit ducem exercitus discedere, et jam fuerat hasta percussus et sagittis. Quo autem pervenerit nemo compertus est qui sciat. (Prohaszka kiadása. 36.)

2. *Aeneas Sylvius.*

a) 1445. május 21-dikén Bécsből.

«Magis incredibilia de Cardinali S. Angeli, viro sancto sapientissimo narrabantur (Rómában). Scis emin literas allatas esse, quo hunc tantum patrem nedum captivitatem incidisse, sed etiam in morem divi Bartholomei decoriatum periisse confirmabant. At hec omnia in Hungaria nascebantur mendacia, quamvis aliqua inter hec vera fuerint, magis casu quam studio dicta. Sed hec omnia magis Polonis adscribo quam Ungaris.» (Campisiushoz intézett levelében. Voigt. 362.)

b) 1445. június 1-jén Bécsből. Ulászló és Julián meghaltak.

«Illumque manus hostis infesta pecussit; istum vacrilegus Ungarorum ensis interemit; namque quum sulneratus ex bello fugisset, jamque hostium gladios evatisset, quum apud paludem quandam equo potum permitseret, affuit scelerata manus lixarum, acceptoque ferro, virum coelo dignum, tanquam regni proditorem, necavit.» (Barziciushoz írt levelében. Voigt. 368.)

c) 1445. szeptember 13-dikán Bécsből.

«Mortuus est. Vereor, ne domesticae magis quam hostiles noxiae sibi fuerint manus, quod nec Hungari, qui sunt hic, inficiantur.» (Egy bibornokhoz írt levelében. Voigt. 384.)

d) 1445 október 28-ikán Bécsből.

«In bello vulneratus est, et dum aufugit, amisso sanguine deficiens, apud paludem quandam, impiis Ungarorum manibus, non ex voluntate Nobilitatis, sed ex furore plebis occisus est.» (A passaui püspökhöz írt levelében. Bázeli kiadás. 81. szám.)

e) 1458-ban.

«Dum fugit, amisso poelio, cum jam hostes evasisset, Hungarorum perfidiam evadere non potuit. Potum equo dantem, apud stagnum forte repertum, latrunculi quidam novere, et arbitrati pecuniam apud eum esse, dejecto equo necaverunt, et ablatis vestimentis, nudum cadaver feris et volucris dimisere. (De Europa czímű munkájában. V. fej.)

f) 1462-ben.

«Sagittis vulneratus, inter fugiendum, apud quandam paludem equo prolapsus, nobilem exalavit spiritum» (Commentariornm. Lib. XII.)

3. *Poggio.*

a) 1445-ben.

«Cum usque ad extremum, hortando ceteros, in acie fuisset, omnibus postea fugientibus, et ipse in fuga occubuit.» (Emlékbeszédében. 383.)

b) 1447—55 között.

«Accepto in acie vulnere, in fuga expiravit.» (Historiae de varietate fortunae. Párisi kiadás. 119.)

4. Dlugoss. (1455—1478 között.)

«Visus est Julianus Cardinalis Legatus cum Joanne Woiewoda a proelio discessisse, qui alias numquam voluit deserere Regem, nisi postquam Joannem Capitaneum exercitus, Regem et exercitum linquentem, cum magna multitudine se sequente, vidit discessisse. Incertum autem est quo eventu Julianus Cardinalis a consortio Joannis Woiewodae distractus, dum in rara societate Danubium pervenisset, a quodam Walacho, qui in parva cymba unicum duntaxat illum trajiciebat, cognito auro, quod ipse Julianus dicitur gestare, et cujus pondere cymba ipsa demonstrat molem, occisus est, et corpus exanime, ut plures ferunt, singulis vestimentis et auro spoliatum est, et in Danubium projectum; ita vir eloquentissimus prudentissiusque occidit, ac suum illum dignissimum spiritum et nobilissimum, ad omnia quaecumque ageret divinitus aptum, exhalavit, (810.)

5. Callimachus. (1484 után.)

«Juliano inter fugiendum vis illata, seu praedae eupiditate, seu quia vulgo, velut auctor patronusque perfidiae invisus erat. Id constat, saucium seminudumque, in devio saltu, et exhalantem animam ab Sanoceno obequitaute inspectum (admonitumque, id quod eventus planum fecisset, non fuisse cordi ea, quae contra foedus et juramentum, more magis argutorum hominum quam ex aequo et bono disputasset) cum execratione relictum.» (199.)

CESARINI JULIÁN 1442. DECZEMBER 16—21-ÉN GYŐRRŐL A SIENAI KÖZTÁRSASÁGHOZ INTÉZETT LEVELE.

(A sienai állami levéltárban.)

Excellentes ac magnifici dni Julianus tituli Carissimi/ad consolationem vestram significamus/quod die veneris decima mensis huius conclusa fuit/ et confecta pax Regni Hungarie/ inter Serenissimum dnum Regem et Serenissimam dnam Reginam/ in qua re estimanda et pensanda p omnes labores vestros diligentiam/ ac solicitudinem adhibuimus/ nec laboribus ipis et periculis/ ac impensis ulla ratione pepercimus/nichil ptire aut pterimittere studentes/ quod huius optate ac maxime necessarie pacis finem/ et effectum conducere videremur. Die sabbati itaq xv huius mensis accessit hic Serenissimus dnus Rex personaliter ad prelatos et Baronibus huius Regni ac ad suos Baronibus Regni Poloniae. Fuitq ad eos apud Serenissimam dnam Reginam/et pacem ipam die precedenti Et diximus p suos Ambasiatores ad plenum mandatum conclusam, et quicquid sup ipsa pace p ipos Ambasiatores suos gestum extiterat/ore proprio ratificant et iure iurando confirmarunt. Modus autem pacis huius hic est: Serenissima dna Regina retinet omnes Civitates oia Oppida Castra et fortilicia que prius usq in pnten diem habuit/et alia quadam Castra sue Serti dari detentori in fortilicijs vtriusq partium/ est quasi eque potens et fortis. Ipsa ito dna Regina p soliditate et firmitate pacis despondit/ quatenus in se est/filiam suam maiorem dare nuptiis ipi Serenissimo dno Regi. Et q difficultas fuit circa titulum Regium q ipe Rex mori se malle dicebat/q titulum dimittere ipsa ito Regina vita potius carere velle q titulum illi dare effectum est/ut de titulo sub silencio ptransiret. Adhibitus est aut modus ut dna Regina circa ius filij sui in Regno Hungarie solemnie protestaretur. Ipsa itaq quod antea sepius fecerat solemiter protestata est q p hanc pacem seu concordiam aut p quodcuq aliud/ intractatu vel ipa conclusione pacis actum aut agendum millomo intendebat nec intendit sicut nec pot iuri filij sui in aliquo derogare nap pindicare. qn ymo mentem et intencionem sue Serti esse ac fore ut ius ipius filij sui integre ac intactum maneat et illesum. Cum pace hac et concordia sic p dei gratiam felicter estimata cum magno omnium hic existentium plausu et letitia/ atq omnium indewocionem erectis ac deo exportis gratias agentibus Cantatum est Te deum laudamus. Non alia hijs litis: nisi q multiplicia que Excellencijs vestre grata esse possunt paucis summis. Datum Januenij die Sextadecima Decembris 1442. post scriptas litas secuta est mors dne Regine/ quam uenerior/ ne pax turbationem ingeret. Dat ut sup die sci Thome Apli

Vre excellencie totus

Cardinalis sancti Angeli
Apstice sedis legatus

MELLÉKLETEK.

1. Julián bíbornok 1442. deczember 16—21-dikén a sienai köztársasághoz intézett levelének facsimiléje.

Excellentes ac Magnifici domini amici nostri carissimi. Ad consolationem vestram significamus, qualiter domino concedente, die veneris, decimatercia mensis huius conclusa fuit et confecta pax Regni Hungarie inter Serenissimum dominum Regem et Serenissimam dominam Reginam, in qua re consummanda et perficienda per omnes labores nostros diligenciam ac solicitudinem adhibuimus, nec laboribus ipsis et periculis ac impensis ulla racione pepercimus, nihil preterire aut pretermittere studentes, quod ad huius optate ac maxime necessarie pacis finem et effectum conducere videremus. Die sabbati itaque XV. huius mensis, accessit huc Serenissimus dominus Rex personaliter cum Prelatis et Baronibus huius Regni ac cum suis Baronibus Regni Polonie, fuitque cum eis apud Serenissimam dominam Reginam, et pacem ipsam die precedenti, ut diximus, per suos Ambasiatores cum pleno mandato conclusam, et quidquid super ipsa pace per ipsos Ambasiatores suos gestum extiterat, ore proprio ratificauit et jure iurando confirmauit. Modus autem pacis huius hic est. Serenissima domina Regina retinet omnes Ciuitates, omnia Oppida, castra et fortalicia que prius usque in presentem diem habuit, et alia quedam castra sue Serenitati dari debent; unde in fortaliciis utrauis parcium est quasi eque potens et fortis. Ipsa vero domina Regina pro soliditate et firmitate pacis, despondit quantum in se est, filiam suam maiorem dare nupciis Serenissimo domino

Regi. Et quia difficultas fuit circa titulum Regium, quia ipse Rex mori se malle dicebat quam titulum dimittere; ipsa vero Regina vita pocius carere velle quam titulum illi dare: effectum est ut de titulo sub silentio pertransiretur. Adhibitus est autem modus, ut domina Regina circa jus filii sui in Regno Ungarie solemnem protestacionem faceret. Ipsa itaque, quod antea sepius fecerat, solemniter protestata est, quod per hanc pacem seu concordiam aut per quodcumque aliud in tractatu vel ipsa conclusione pacis actum vel agendum, nullomodo intendebat nec intendit, sicut nec potest, juri filii sui in aliquo derogare neque preiudicare, quin ymo mentem et intencionem sue Serenitatis esse ac fore ut jus ipsum filii sui integre ac intaetum maneat et illesum. Demum pace hac et concordia sic per Dei graciam feliciter consummata, cum magno omnium hic existencium plausu et leticia, animisque omnium in deuocionem erectis, ac Deo omnipotenti gracias agentibus, cantatum est Te Deum laudamus. Non alia hiis litteris: nisi quod in hiis que Excellenciis Vestris grata esse possunt parati sumus. Datum Jaurini die sextadecima Decembris 1442. Post scriptas has litteras secuta est mors domine Regine, quam vereor ne paci turbacionem ingerat. Datum ut supra die sancti Thome Apostoli.

Vestre Excellencie totus

J. Cardinalis sancti Angeli
Apostolice Sedes Legatos.

Czím:

Excellentibus ac Magnificis dominis Prioribus gubernatoribus Cummunis et Capitaneo populi Ciuitatis Senarum etc.

A levél eredetije a sienai állami levéltárban.

II. Julián arczképe.

Az arczkép, melyet közlünk, egy érem előlapján találtatik. Ezen érem, XVI. századbeli kiváló olasz mester műve, Julián buste-jét tünteti föl, főveg nélkül, pánczéllal és vállszalaggal. Hátlapja üres. Egyetlen példányát ismeri az irodalom. (Armand. Les medaillens italiens du XV. et XVI. siécle. — Páris 1883. — II. 231). A British Múzeum éremgyüjteménye birja. Innen főszöntvényét Kropf Lajos, Londonban lakó derék hazánkfia, volt szíves, e sorok irójának kérésére, megszerezni.

TARTALOM.

Lap.

Bevezetés. A szent-szék törekvései a törökök részéről fenyegető veszély elhárítására . 1—4

Első Fejezet. Cesarini Julián származása. Ifjúkora. Paduai tanár. A szent-szék diplomatiai szolgálatában. Jellemrajza. Viszonya a humanismushoz . . . . . 5—9

Második Fejezet. Csehországban pápai legatus. A tauszi vereség. A bázeli zsinaton elnök. Tárgyalások a husszitákkal és a keleti egyházzal. Távozása a zsinatról . . . . . 9—16

Harmadik Fejezet. Magyarországba pápai legatusnak küldetik. Megjelenése Velenczében. Magyarországba érkezése. Ulászló és Erzsébet kibékítésére czélzó igyekezetei. A győri békekötés. Erzsébet halála. Tárgyalások Frigyes római királylyal. Aeneas Sylvius mint közbenjáró . . . . . 16—26

Negyedik Fejezet. Előkészületek a törökök ellen intézendő hadjáratra. IV. Eugén magatartása. Tárgyalásai Velenczével hajóhad megindítása ügyében . . . . . 27—35

Ötödik Fejezet. Julián igyekezetei Frigyes és Ulászló kibékítésére. Az 1443-dik évi hadjárat a Balkán vidékén. A velenczei hajóhad megindításának ügye . . . . . 35—45

Hatodik Fejezet. Az 1444. április havában tartott budai országgyűlés. Ulászló esküje. Alkudozások Frigyessel. Julián levelezése a császári cancellárral. Julián befolyása a törökök ellen intézendő hadjárat tervének megállapítására . . . . . 45—55

Lap.

Hetedik Fejezet. A szultán kisérlete a hadjárat megakadályozására. Brankovicsnak tett békeajánlat. Hunyadi János magatartása. A szegedi békealkudozások. A békekötés. Julián álláspontja . . . . . 55—66

Nyolczadik Fejezet. A velenczei hajóhad megindulása. Ennek hatása a magyar udvarra. A török békekötés felbontása. A hadjárat megindítása elhatározhatik. A király esküje . . . . . 66—75

Kilenczedik Fejezet. Hadikészületek Magyarországon. A hadjárat. A szultán hadait Ázsiából Európába vezeti. A magyar sereg ellen indúl. A várnai csata. Ulászló és Julián halála. A csatavesztés hírének hatása Rómában. A Velencze ellen emelt vádak. A signoria mentegetődzése. Julián fölött tartott emlékbeszéd . . . . . 76—91

Tizedik Fejezet. A szegedi esküszegés kérdése. Az egykorú irók felfogása. Pázmány polemiája Alvinczivel. A legújabb ellenvetések. Ezeknek czáfolata . . . . . 91—101

Jegyzetek a tiz fejezethez. A kútforrások és írók nyilatkozatai a török hadak átszállításáról Ázsiából Európába. A kútforrások nyilatkozatai Julián haláláról . . . . . 105—134

Mellékletek magyarázata . . . . . 135—137

BIBLIOTHECA ACADEMIAE MAGYAR. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA HUNGARICAE